Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

CLAUDIUS ROSENHOFF

Kjøbenhavn

Illustreret Veiviser
og Beskrivelse over Byen i 1857

Strandbergs Forlag

KJÖBENHAVN · ILLUSTRERET VEIVISER OG BESKRIVELSE OVER BYEN

CLAUDIUS ROSENHOFF

Kjöbenhavn

Illustreret Veiviser og Beskrivelse over Byen

Strandbergs Forlag

Forord

På det nu forlængst hedengangne forlag, Kittendorff & Aagaard, udgav forfatteren og journalisten *Caspar Claudius Rosenhoff* i 1857 bogen, *»Kjøbenhavn · Illustreret Veiviser og Beskrivelse over Byen og Omegnen«*. – Rosenhoff, der var født i 1804, havde igennem årene udviklet sig til at blive en dreven skribent, der nok vidste, hvad folk ville have. Den lille »Veiviser« blev da også hurtigt en succes, for bogen beskrev på en både humørfyldt, korrekt og omhyggelig facon hovedstadens 13 »Qvarteerer«, dens omkreds, indbyggerantal, sundhedstilstand, handel, fattigvæsen, vægterkorps, forsyning af levnedsmidler og meget, meget mere.

Ved en folketælling foretaget den 1. februar 1855 havde Kjøbenhavn 143.591 indbyggere, deraf 69.511 af »Mandkjønnet« og 74.080 af »Qvindekjønnet«. Om de klimatiske forhold og sundhedstilstanden fortæller Rosenhoff, at »Stadens Klima er vel ikke det behageligste; Luften er ofte taaget, Vejret temmelig ustadigt, stundom raat, Himlen sjelden skyfri, og sandsynligviis ville det stigende Antal Fabriksanlæg, Støberier osv. med de mægtige Dampskorstene snart bidrage til yderligere at fortrænge en reen Atmosphære. Imidlertid kan Kjøbenhavn ingenlunde betragtes som noget særligt usundt Opholdssted, og de Cholera-Epidemier, som i de senere Aar har hjemsøgt Staden, maa snarere tilskrives sanitaire Forhold og andre Omstændigheder end just de climatiske«.

Om byens dejlighed og anseelse beretter forfatteren videre, at »Kjøbenhavn regnes iblandt Europas skjønneste Hovedstæder. Den udmærker sig imidlertid ikke ved de mange skystræbende Taarne. Byens smukkeste Prydelse i saa Henseende, Fruetaarn nemlig, blev i Bombardementet 1807 nedskudt af Englænderne, er vel senere ombygget paany, men har ikke erholdt noget egentlig Spiir. Ligeledes er Nicolaikirke, der afbrændte 1795, forblevet uden høitravende Taarn, idet Levninger fra Branden ere benyttede til Vagttaarn. Kun Frelserskirke paa Christianshavn giver Staden, seet fra Søsiden, nogen Anseelse, ligesom Petri, seet fra Landet, paa enkelte gunstige Steder imponerer noget. Men sees Hovedstaden, paa Grund af dens noget lave Beliggenheed, saaledes intetsted i længere Frastand som et smukt Panorama i sin fulde Udstrækning, saa har man dog fra selve Byen paa høie Steder den videste Udsigt, man kan ønske sig. Man seer med Lethed den 4 Miil fjernede Roeskilde-Domkirke, Malmø med Huse og Kirken, den gamle Domkirke i Lund, Vallø, Stevnsklint, ja endog Møen osv. – Kjøbenhavn er Regjeringens Sæde og i Reglen Kongens Residens. Staden er endvidere Centralpunctet for Landets Intelligens, Videnskabeligheed, Anstalter til dens Fremme: Universitetet, Bibliotheker, Samlinger, osv. samt for Handel og Industri. Som Fæstning har den, efter de nuværende Fordringer, ikke stor Betydning«.

Caspar Claudius Rosenhoff optrådte fra 1827, efter at han af økonomiske grunde måtte opgive at blive student, uafbrudt i blade og tidsskrifter med fortællinger, digte og skildrende og ræsonnerende bidrag. Hans kritik af administrationen og hans almindelige ytringer af uforbeholden opposition indbragte ham beslaglæggelser, bøder og censur. Men hans redelighed og godsindethed anerkendtes i længden både af myndigheder og åndsaristokrater, og da han endelig måtte give op, var J.L.Heiberg og H.C.Ørsted med til at anbefale ham til en kongelig understøttelse på 200 daler, der blev til 300, da den ny tid kom, som han havde arbejdet hen imod. Han døde i 1869 af voksende svagelighed.

Forsynet med samtidige illustrationer genudsender Strandbergs Forlag nu størstedelen af Rosenhoff's interessante, topografiske skildring om Kjøbenhavn i 1857, i årene, da voldene omkring hovedstaden faldt. – Bogen er en værdifuld kilde til Københavns historie.

Indholdsfortegnelse

Toldboden ..... *side* 9
Kongens Nytorv 13
Stadens Porte 28
Stadens Broer 33
Stadens Torve og Pladser 40
Stadens Kirker 44
Stadens Slotte og Palladser 76
Palaierne paa og omkring Amalienborg 96
Andre Pragtbygninger 107
Hospitaler 127
Andre Hospitaler 137

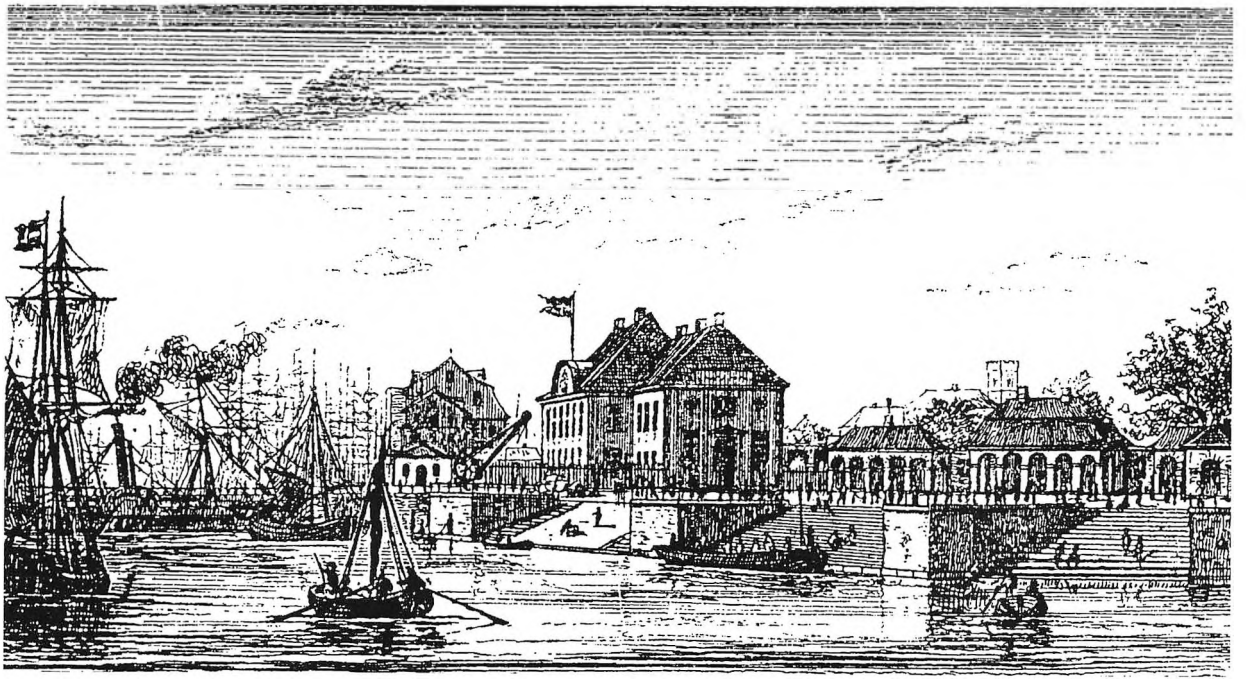

EN TOUR IGJENNEM KJØBENHAVN

Stegen i Land ved

Toldboden

er den Reisende - antage vi - ikke saa træt, at han just tyer til en Drosche, hvilken forresten her strax tilbyder sig; thi da er rigtignok vor Veiledning overflødig. Vi føre ham altsaa ned af *Toldbodveien*, da vi ikke agte at bestige *Volden*, for at føre ham rundtom *Byen*, men ville tage den i Gjennemsnit. Her, strax udenfor

Toldbodporten eller Vagten, var for ikke mange Tider siden et gammelt Udsalgssted, *"Brokkensbod"* kaldet, hvilket især var bekjendt iblandt den søfarende Almue og havde erhvervet sig et Slags nautisk Navnkundighed. Nu er dette uskjønne Huus nedrevet, vigende Pladsen for en anstændigere Bygning, hvorved den Ankomne ikke mere mødes af et ubehageligt Skue, men snarere modtager et venligt Indtryk, især naar de tilsigtede øvrige Bygningsforetagender komme i Stand. Med *Esplanaden ("Grønningen")* paa Høire Haand dreie vi nu om tilvenstre, vælge hverken den noget trivielle *Store-Kongensgade*, eller den fornemmere *Norges-* (ogsaa *Bred*) gade, men begive os igjennem *Amaliegade*, kastende for Øieblikket blot et flygtigt Blik til Frederiks- og Almindeligt Hospital, der ligge paa hver Side af Gaden, tilligemed det *Classenske Bibliothek*, samt nogle andre Bygninger, og komme saaledes til *Amalienborg*.

Heller ikke her ville vi endnu dvæle, hverken ved de fire *Palaier* eller ved den smukke Rytterstatue; men dog gjøre en lille Afstikker fra vor lige Vei ved at gaae igjennem *Frederiksgaden* til den mærkelige Ruin, vi der see, - en tung graa Steenmasse midt i den moderne Stiils lettere Omgivelser, nemlig

Marmor- eller Frederiks-Kirken

Efter en saare storartet Plan blev denne Bygning - der udenfor Italien ikke skulde have sin Lige - begyndt under *Fr. V.*, som lagde Grundstenen dertil paa Jubelfestdagen for den oldenborgske Kongestammes 300aarige Regering, d. 30 Octbr. 1749. Bygningsdirecteuren var Monsr. *Jardin*, og til

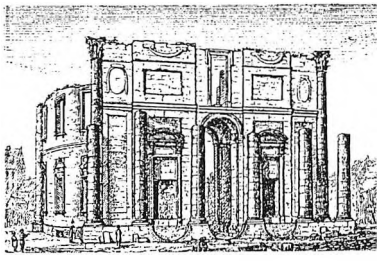

Materiale valgtes norsk Marmor. Men man kom ikke høiere end 15 Alen over det meget dybe Fundament, der dog, som det hed, ikke var dybt nok. Planen var anlagt efter en Maalestok, der ikke svarede til Landets Pengemidler. Efter Grundtegningen udgjør Bygningens Længde 122 Alen og Breden lige saa meget, dannende et græsk Kors, hvis Cirkels udvendige Diameter holder 69 og indvendige 48 Alen. Hovedbygningens høieste Spidse var ansat høiere end noget andet Taarn i Kjøbenhavn nemlig til 132 Alen. Prof. *Wiedewelt* havde gjort Forslag til en Mængde fritstaaende Marmorbilleder, og Domen skulde ligne det romerske Pantheon (Maria Rotunda), med Etage eller Reisning paa Reisning, tilsidst i Form af en Laterne, som allerøverst bar en lille Coupole, samt derpaa et Æble og et Kors. Paa Kirkens Sider skulde være tvende Taarne, og Lysningen gives fraoven. Efter at have slugt en utrolig Mængde Penge, maatte Foretagendet standse, optoges vel - efter en mindre omfattende Plan, hvor Harsdorffs Tegning var lagt til Grund - i Slutningen af Aarhundredet, men opgaves atter. Nu er der længe stridt frem og tilbage om Anvendelsen af Ruinen og Pladsen. De seneste Forhandlinger have ført til, at Kirken skal blive staaende, men Pladsen alligevel søges afhændet. Dette er idetmindste Indenrigsministeriets Mening; Borgerrepræsentationen har overdraget Sagens Behandling til en - *Comite* (Kayser, A. Ussing og Troels Lund), og saaledes tør for Øieblikket den endelige Bestemmelse ansees for saare fjern. - Forøvrigt kan man - gaaende ud fra forskjellige Hensyn og Anskuelser - vistnok betragte Fragmentet snart som en Ære og snart som en Skam for Nationen;

dog synes saameget udenfor al Tvivl, at Pladsen kan benyttes bedre end til et Mindesmærke af en saa problematisk Natur.

Efter denne Digression begive vi os tilbage til Amalienborgs eller *Frederiks Plads* og fortsætte Veien igjennem Palaiernes Træ-Collonade, hvorfra vi komme i den anden Deel af *Amaliegade*, som ved nævnte Plads er adskilt fra den Deel, vi allerede have tilbagelagt, saa at der egentlig dannes en Store- og Lille- Amaliegade, skjøndt sædvanligviis denne Navneadskillelse ikke finder Sted.

Her havde vi atter adskillige mærkelige Bygninger, saasom *Casino*, o.fl., hvorved vi dog nu ikke ville opholde os, men skride rask fremad til *St. Anneplads* ogsaa - og almindeligere - kaldet *Garnisonplads* efter den paa samme værende *Garnisonskirke*. Pladsen, der danner en Rectangel, er paa den senere Tid bleven beplantet med Træer, og vil, naar disse voxe til, afgive et behageligt Spadserested med en net Udsigt til en Arm af Sundet, en Forlængelse af Nyhavns Canal. Herfra kunde vi nu igjennem *Lille-* eller det skraae *Store-Strandstræde* nærmest naae vort tilsigtede Maal; men vi foretrækker at passere Pladsens Længde, for igjennem et Stykke af den smukkere *Bredgade* at naae:

Garnisonskirken

Kongens Nytorv

tidligere kaldet *Hallandsaas*, fordi hallandske eller skaanske Bønder her forhandlede deres Fisk. Denne, den største af *Stadens* offentlige Pladse, kan vistnok taale en Sammenligning med de berømteste Pladse i andre Hovedstæder, skjønt den ingenlunde udmærker sig ved nogen regelmæssig Figur. Torvets Størrelse angives til henved 83,700 kvadrat Alen og danner ligesom Centrum for 12 større og mindre Gaders Radier. Midt paa Pladsen, forsaavidt man her kan tale om nogen Midte, sees en Rytterstatue, forestillende Christian V, i hvis Tid Pladsen er anlagt. Denne Bly-Colos er forfærdiget af *Abraham Cæsar*

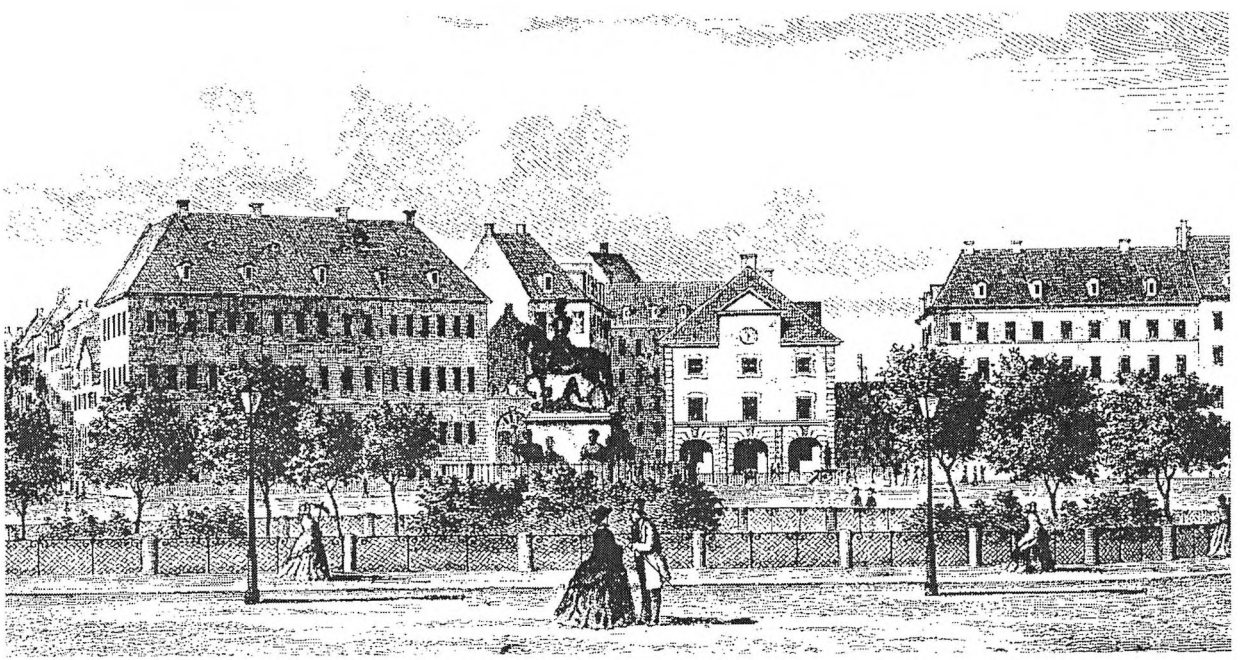

l'Amoureux fra Aaret 1681 indtil 1688. Den har adskillige Gange være forgyldt, ligesom ogsaa engang omplantet med Lindetræer, der omhuggedes fordi de betoge Synet af den; desuagtet skal den nu atter omgives med en Plantning. De om den temmelig høie Piedestal siddende Figurer: Alexander med den gordiske Knude, Minerva og Hercules (den fjerde siges at skulle være Dronning Artemisia) ere ligesom Hovedfiguren støbte af Bly og i overnaturlig Størrelse. Figuren, der vrider sig med Slangen under Hestens Fødder, skal forestille Avind og betegner - efter ældre Relationer - : "en vis Alliance, slutte til Danmarks Skade." Den hele Statue har kostet betydeligt, ikke blot at opføre, men ogsaa at holde Vagt over. I mange Aar var ved den nemlig posteret en særlig Skildvagt. Ikke destomindre har den dog liidt megen Overlast, dels formedelst dens egen Vægt og slet beregnede Afstivning, dels ved Bombardement, og dels endelig ved Steenkast og ved tidligere at tjene til Gymnastik Apparat for den kaade Ungdom. Tager man derhos i Betænkning, at især Hovedfiguren, i og for sig som Kunstværk betragtet, efter Smagdommeres almindelige Udsagn, er alt Andet end heldig, - saa maa beklages, at der ved Torvets Brolægning for nogle Aar siden netop for denne Statues Skyld maatte tages Nivellements Hensyn, der neppe bidroge til Torvets Forskjønnelse eller Omlægningens Hensigtsmæssighed, og at den endnu den Dag i Dag synes mere at være hensat til at foraarsage Omvei og Ulemper, end til nogen sær Prydelse for Pladsen.

Blandt de mange offentlige og private Bygninger paa Kongens Nytorv, hvilke vi længerhen enkeltviis særligt ville omtale, nævnes her blot i Forbigaaende

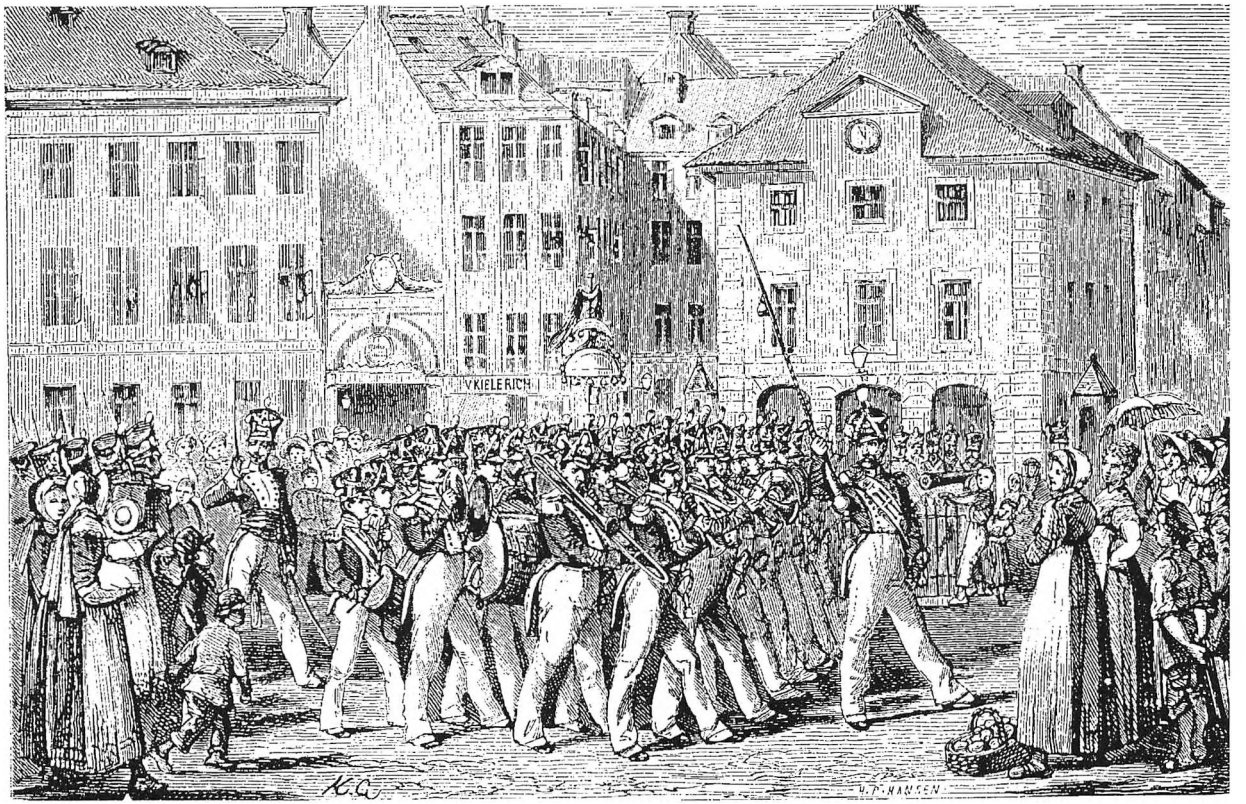

Vagtparaden foran den gamle »Hovedvagt« på Kgs. Nytorv

Thotts Palais, Charlottenborg paa Hjørnet ved den 1671 anlagte Nyhavns Canal, *Gjethuset, Det kongelige Skuespilhuus*, det saakaldte *Erichsens Palais, Hotel du Nord, Hotel d'Angleterre* og *Hovedvagten.*

Skjøndt sidstnævnte Bygning, der opførtes 1724 og ombygtes 1830, vel ikke er nogen Pragtbygning, fremhæve vi den dog her, fordi den, hvad Navnet antyder, er Stadens Hoved- eller fornemste Vagt. Vagtparaden, der stiller i Gothersgadens Exerceerhus, trækker daglig op hertil med Janitscharmusik og

fordeles herfra til de mindre Vagter. Musikcorpset spiller da hver Formiddag nogle Stykker udenfor Vagten indenfor den Barricade i Form af et Jernrækværk, som omgiver samme og som er beplantet med 3 Metal-Kanoner, benævnte efter Patriarcherne og hiddrager daglig en Mængde Mennesker. Forøvrigt benyttes Hovedvagten, der er forsynet med et godt Uhr, med Transparentskive om Natten, til Militairarrest, hvori ogsaa Forseelser, begaaede af Borgervæbningens Infanteristmedlemmer, afsones.

Idet vi nu fra Hovedvagten gaae forbi det store, smukke *Hotel d'Angleterre* (det Gramske Hotel, *Raus's Gaard*), behøve vi blot at dreie omkring Hjørnet, for at komme til Stadens mest befærdede, om just ingenlunde skjønneste Gade: *Østergade*. Det er en af Stadens ældste Gader. Her see vi Boutik ved Boutik, for det meste til Manufacturvarers og Galanterisagers Forhandling, dog - ironisk nok! - findes i Gaden ogsaa tvende Apotheker, ligesom Stadens smalleste Gyde: *Peermadsensgang* løber ud til dette Modens Centralpunkt. Den altid levende Passage, denne Menne-

skevrimmel fra Morgen til Aften har gjort det nødvendigt, at Rendestenene ikke her, som i de fleste andre Gader, ere aabne.

Havde vi trængt os igjennem Østergade og staae paa *Amagertorv* - uegentlig kaldet saaledes nu, da Amagerne ikke søge mere her end andre Grønthandlere - saa tager sig herfra Cancellibygningen, Slotspladsen og Christiansborgslottet særdeles malerisk ud tilvenstre hiinsindes den Deel af Torvet, der benævnes *Hoibroplads*, medens vi tilhøire have den ogsaa temmelig leven-

de *Kjøbmagergade*, i eller paa hvilken Rundetaarn, Postgaarden og fl.a. Mærkeligheder findes. Vi foretrække dog at gaae ligefrem, og blive strax, hvor *Vimmelskaftets* krumme Strøm ligesom udmunder i Torvet eller det - særligt nok! - saakaldte *gammel-Amagertorv*, opmærksomme paa en smuk Steenbygning, kaldet

Schoustrups Gaard

hvilken, skjøndt nylig godt oppudset og tidligere forandret, dog endnu udmærker sig ved sine gammeldags Gavle, Ornamenter og sit hele antikke Udseende. En feilagtig Tradition har gjort den til *Dyvekes* (Christian II's Maitresses) Gaard, til hvilken Vildfarelse, skjøndt ofte nok opklaret, Kjøbenhavnerne altid synes at vende tilbage. - Stedet er opført for ikke 250 Aar siden, altsaa et helt Aarhundrede efter Dyveke, der døde pludselig i Aaret 1517.

Dets tyske-italienske Stiil (Renaissancestilen) tyder vistnok ogsaa paa, at Bygningen er fra en yngre Tid, nemlig fra Christian IV's, ligesom Børsen, Rosenborg etc. Imidlertid er det historisk, at Dyvekes eller egentlig Sigbrits *Gaard* laa i Nærheden af den nuværende Schoustrupske; men denne har Nr. 3, hvorimod Sigbrits Bolig uden Tvivl har ligget, hvor nu Nr. 8 eller Hjørnet af Amagertorv og Lille Helliggeiststræde ligger, og brændte i Byens store Ildebrand 1728.

Efter at have gjennemvandret Vimmelskaftets Slangebugter, med *Helliggeistes Kirke* tilhøire og forskjellige bekjendte Bygninger (Brødrene Petersens Jomfrukloster, Løveapotheket o.fl.) tilvenstre, komme vi igjennem den lille *Nygade* atter i rum Sø paa et af Byens smukkeste og næst Kongens-Nytorv største Torve. Det er egentlig et Tvillingtorv, benævnet *Gammel-* og *Nytorv*, der

dog staae i saa nøie Forbindelse med hinanden, at de kunne betragtes som en anseelig Plads, til hvilken 8 Gader løbe. Paa *Gammeltorv*, hvor, som allerede bemærket, Bønderne fornemmelig paa visse Torvedage holde med og forhandle deres Sæd og Fødevarer, see vi et ret smukt Vandspring, det eneste i Byen, med Undtagelse af et lidet i *Rosenborghave*. Af en massiv Steenstøtte bæres et stort Kobberbækken, forsynet med mange Tude eller Aabninger, hvorigjennem Vandet kan udløbe. Paa en Piedestal midt i Bækkenet staaer en forgyldt Bronzefigur, forestillende Barmhjertigheden (efter Andre er det "Kjærlighedens Billede"), holdende et Barn ved Haanden. Fra en Mængde fine Aabninger i Figurerne udpresses da Vandet i Straaler paa en temmelig naiv, for ikke at sige anstødelig Maade. Ved solenne Leiligheder (Majestæternes Fødselsdag o.s.v.) "springe Guldæbler", d.v.s forgyldte hule Blikkugler bæres af nogle Vandstraaler og opfanges af mindre Bækner, hidsatte i det nævnte store, hvorfra de, idet de falde i Bæknernes el-

ler Skaalenes tragtformige Bund og tildække Aabningen af Vandet, drives i Veiret og spille paa Straalen. Springvandet, der er anlagt 1609 af Christian IV (samme Aar som Frederik III fødtes)

har omkring Bassinet et Jerngitterværk og udenfor dette smaa Steensøiler med Jernlænker. Her er Stedet for Valbyerne, der med Smør, Æg, Fjederkræ o.s.v. gjerne ere placerede omkring Springvandet.

Skjøndt *Fruekirke* paa Nørregade nu vinker os fristende til sig, ville vi dog vende os til *Nytorv*, den anden Deel af Pladsen, paa hvilken vi befinde os.

Her holde stundom de Vogne, der ikke kunne rummes paa *Gammeltorv*, men især er det Markedsplads for Frislagterne og Landboere fra Byens nærmeste Omegn. Næsten hver Dag i Ugen torve de her med ferskt og saltet Flesk og Kjød af alt Slags (Hestekjød undtaget) og udsælge det i store og smaa Partier.

Torvet har, som Stadens øvrige Torve, adskillige smukke Bygninger, endog forzirede med Frontespicer, Basreliefs og Altaner. Den vigtigste Bygning, men ligesom henlagt i en Krog af Torvet er dog

Raad- og Domhuset

Af Raadhuse har Kjøbenhavn havt fem forskjellige før dette, hvoraf ikke færre end tre af de se-

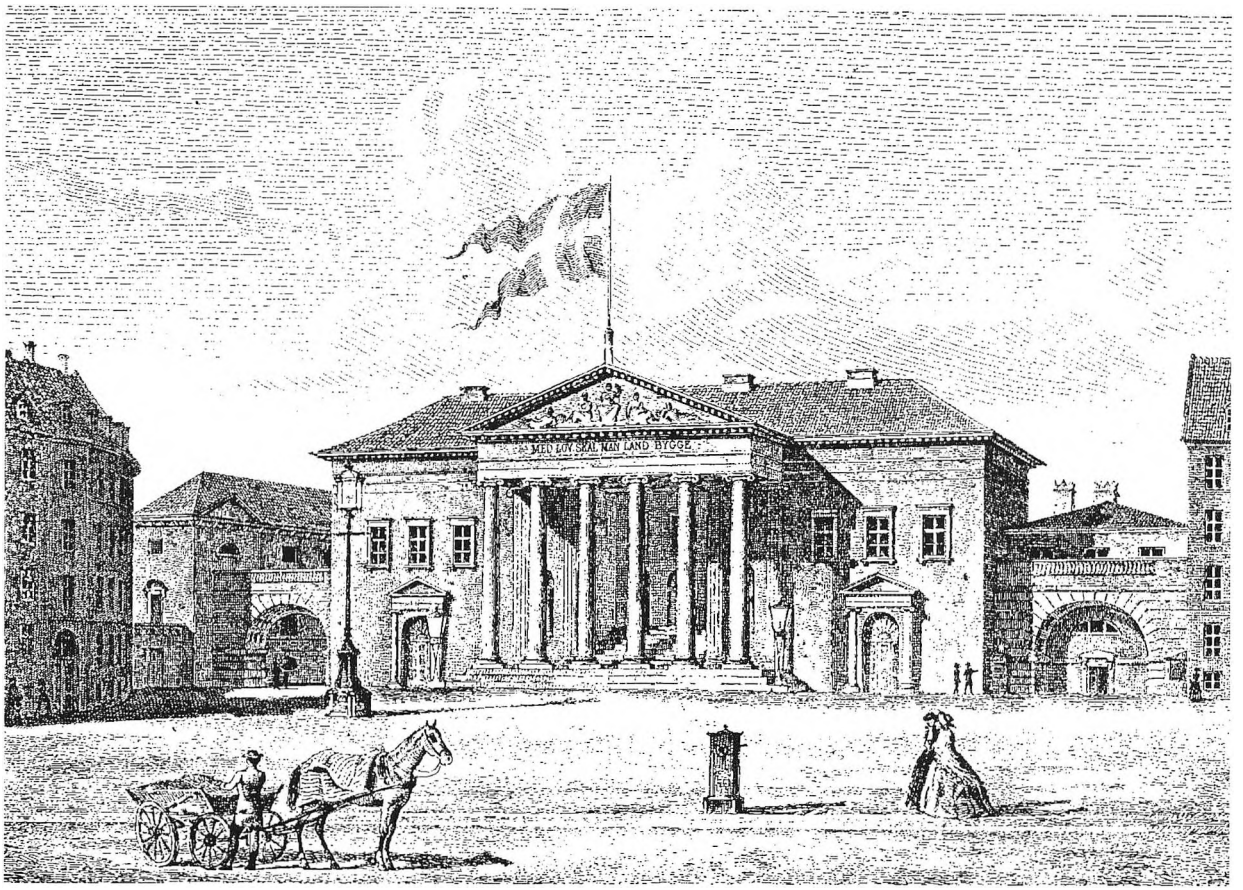

Raad- og Domhuset

neste i Løbet af mindre end to Aarhundreder bleve et Rov for Luerne. Det sidste afbrændte i 1795. Bygningen af det nuværende Raadhuus - Noget af det skjønneste, som den nyere Architectur hertillands kan opvise - begyndtes, efter Tegning af Overbygningsdirecteur, Conferentsraad *Hansen*, i Aaret 1805,

samme Aar da de gamle danske *Landthing* ophævedes og *Landsoverretter* kom i Stedet. Kronprins *Frederik* (VI) lagde Grundstenen; dog blev Bygningen først fuldkommen færdig 1815. Henskudt i det sydvestlige Hjørne af Torvet, fremtræder dette fortrinlige og under andre Omgivelser anselige Bygningsværk just ikke paa nogen imposant Maade; men den Omstændighed, at andre Bygningers sammenlagte Grunde skulde benyttes til Raadhusets Opførelse, maa tilskrives den indeklemte Plads, der altsaa ikke skyldes Bygmesterens frie Villie eller Smag.

Facaden ud til Torvet er i særdeles ædel Stiil. 6 smukke ioniske Søiler, simple og glatte uden Rifler (Cannelurer) bære Hovedportalen. Noget bagved fire af disse Piller ere Nischer, bestemte til Thorvaldsenske Figurer; men de ere endnu tomme, ligesom Frontespicen, hvortil *Bissen* har componeret et Basrelief, medens Andre mene, at et Slags Normal-Uhr vilde være hensigtsmæssigere paa dette Sted, og det kan jo ikke negtes, at et Uhrs Mangel paa et Raadhuus har noget Anstødeligt for Menigmand. - Mere tilbage fører en Granittrappe til den rummelige, høie Forhal, sædvanligt kaldet *Raadstuebørsen*, der dog er noget mørk. Frisen under Frontonen har den velvalgte Indskrift: "Med Lov skal man Land bygge", Begyndelsesordene til den af Valdemar Seir i 1240-1241 udgivne Jydske Lov.

Bygningen bliver overordentlig meget benyttet. Her har Magistraten, saavelsom Borgerrepræsentanterne Forsamlingssal. Mange Contoirer maa søges her, saasom Notarialcontoret, Brandforsikringen for Gaarde og Huse etc. etc. En Deel af Raadhuset er indrømmet Politivæsenet og benævnes Politikamme-

Vægterversene.

Et Mindeblad om Kjøbenhavns Vægtercorps,

ophævet den 1ste Juni 1863.

Klokken 8.

Naar Mørket Jorden blinder,
Og Dagen tager af,
Den Tid os da paaminder
Om Dødens mørke Grav,
Lys for os Jesu sød!
Ved hvert et Fjed
Til Gravens Sted,
Og giv en salig Død!

Klokken 9.

Nu strider Dagen under
Og Natten vælder ud;
Forlad for Jesu Munder
Vor Synd, o milde Gud!
Bevare Kongens Huus,
Samt alle Mand
I disse Land
Fra Fjendens Vold og Knus.

Klokken 10.

Om I vil Tiden vide,
Husbonde, Pige og Dreng,
Da er det paa de Tide
Man feier sig til Seng!
Befaler Eder Herren frie;
Vær klog og smild,
Vogter Lys og Ild,
Vor Klokke er slagen Ti.

Klokken 11.

Gud Fader os bevare,
De Store med de Smaae,
Hans hellige Engleskare
En Skandse om os slaae!
Selv vogte han Byen vel:
Vort Huus og Hjem
Hav, Gud, i Gjem,
Vort ganske Liv og Sjæl.

Klokken 12.

Det var ved Midnatstide
Vor Frelser han blev født
Til Trøst for Verden vide,
Som ellers var forødt;
Vor Klokke er slagen Tolv.
Med Tunge og Mund
Af Hjertets Grund
Befaler Eder Gud i Vold.

Klokken 1.

Hjælp os, o Jesu kjære!
Vort Kors i Verden her
Taalmodeligt at bære,
Der er ei Frelser fleer;
Vor Klokke er slagen Ét.
Ræk os Din Haand,
O Trøstermand!
Saa vorder Byrden let.

Klokken 2.

Du milde Jesu lille,
Som havde os saa kjær,
I Mørket fødes vilde,
Dig ske Lov, Priis og Ær'!
Du værdig Helligaand,
Oplyse os
Evindelig,
At vi Dig sine kan.

Klokken 3.

Nu strider Natten sorte
Og Dagen stunder til,
Gud lad dem blive borte,
Som os bedrøve vil;
Vor Klokke er slagen Tre.
O Fader from,
Til Hjælp os kom,
Din Naade os bevee!

Klokken 4.

Du evig Gud ske Ære
I høie Himmelchor,
Som Vægter vilde være
For os paa Jorden boer.
Det ringer nu af Vagt;
For en god Nat
Siig Herren Tak;
Tag Tiden vel iagt.

Klokken 5.

O Jesu, Morgenstjerne!
Vor Konge i din Vold
Befale vi saa gjerne,
Vær Du hans Sol og Skjold!
Vor Klokke er slagen Fem.
Kom blide Sol
Fra Naadens Pol,
Oplys vort Huus og Hjem.

Faaes i Strandbergs Bog- og Commissionshandel, Holmensgade 18, Stuen. — Trykt i det Brillske Bogtrykkeri ved E. Lund.

ret. Ligeledes har Lands-, Oversamt Hof- og Stads-Retten Locale her, med de til denne hørende Commissioner, Kamre og Contoirer, saasom: Forligelses- og Gjeldscommissionen, Overformynderiet, Vidnekamre, Auctionscontoiret, Pantecontoiret o. fl. a., hvorhos borgl. Indrulleringscommissionen sættes her, Stadens Værnepligtige udskrives, Vægterne samles for at høre Parolen o.s.v., o.s.v.

Tilhøire for Hovedfacaden er en lavere, fladtaget Bygning, hvælvet som en stor Port. Denne benyttes for Tiden til *Veierbod*, og herfra udsælges justerede Lodder, Bismere, Alen og hvad der ellers hører til Vægt og Maal.

Paa den modsatte Side tilvenstre er en lignende Bygning, hvorved det Hele erholder Symetri ud til Torvet; men her er Buen en virkelig Port med Gjennemfart for Kjørende og Gaaende, og den danner tilligemed en anden Bue for Enden af den derved fremkomne lille Gade (Slutterigade) ligesom Forbindelsesbroer imellem Raadhuset og Stadens civile *Arresthus*, der saaledes er i en særlig, men med selve Domhuset forbunden, Bygning. Over Porten eller Buen er en bedækket Gang, hvorigjennem Arrestanterne kunne føres til Forhør o.s.v.

Over Fængselsbygningens massive Dør, der vender ud til nævnte lille Gade, staaer: "For Almeensikkerheden". Bygningen selv er opført i en noget bizar Stiil, maaskee for at virke afskrækkende. Her hensidde de Fanger, der vente paa deres endelige Dom (Varetægt), ligesom Fængsel paa Vand og Brød afsones her, tilligemed Straffen for mindre Forseelser. Afsondret fra Fangernes Locale findes *Gjældsarresten*, "Slutteriet" kaldet, hvori Creditorer kunne, paa egen Bekostning, berøve deres Skyld-

nere Friheden; dog, ifølge senere humane Bestemmelser, kun for en vis Tid efter Gjeldens Størrelse og ikke, som tidligere, for Livstid. I Bygningen er ogsaa en net lille Kirke, *Domhuscapellet* kaldet.

Gaardene til Raad- og Domhuset ere meget smaa. Den, der hører til Arresthuset, er ved en høi Muur adskilt fra Gaden: *Hestemøllestræde.* Ligeover for denne Muur, paa den anden Side af Gaden, bemærke vi en lavere Muur med Byens Vaaben og den pompeuse Indskrift: "Stadens Materialgaard". Man maa ikke gjøre sig store Forventninger om disse Materialer; de indskrænke sig til Brolægningsredskaber, Rambukke og alskens Ros. Dog opbevares her ogsaa den nedtagne Ulfeldtsstøtte, Skafottet og andre uhyggelige Gjenstande. - Fra disse mindre lyse Betragtninger ile vi hurtigt bort, idet vi, følgende Raadhuusbygningens andet Parti langs med *Kattesundet,* begive os til *Frederiksberggade.* Skjøndt ikke synderlig bred, er den dog en ganske net Gade, der selv snorret har den mærkelige Egenskab, at de til den løbende Sidegader, saasom nysnævnte *Kattesundet, Smedebakken* og *Mikkelbryggersgade* alle have en paafaldende Skraaning. - Vi nærme os nu vor Vandrings Maal: *Vesterport.*

Den Plads, vi her staae paa, kaldes *Halmtorvet.* Den hverken anseelige, eller smukke Vagtbygning strax ved Porten gjør just intet gunstigt Indtryk, og Torvet er paa de senere Aar end yderligere blevet vanziret ved den der henlagte Veierbod for hele Hø- og Halmlæs. Forøvrigt fremby-der Pladsen intet Mærkeligt, uden maaskee et interessant Echo, der kan høres, naar man nærmer sig Torvets Sydside, hvor den fiirkantede, lave Steenbygning *Vartou* danner en Tilbage-

kastelses Muur for Lyden. - Tilforn sagde man, at Ærligheden ophørte paa Halmtorvet, naar Ryggen vendtes imod *Lavendelstræde*. Oprindelsen til denne Talemaade er, at paa dette Sted foretoges Tirsdag eller Torsdag den vederstyggelige Execution, som kaldes "Kagstrygning", undertiden med Brændemærke, og herefter betragtedes Malefikanten som gjort "uærlig". Nu har i en Række Aar dette afskyelige offentlige Skuespil dog ikke været opført.

Vi kunde nu strax begive os ud af Vesterport og promenere uden for Byen, for at betragte dens Omegn. Men sagtens er den Reisende træt af Vandringen, og vi ville derfor lade ham hvile her, medens vi gjennemgaae Stadens Mærkeligheder enkeltviis, forbeholdende os da at komme tilbage til og atter gaae ud fra denne Plet.

Det vilde imidlertid være ugalant at lade ham staae paa Torvet, morende sig med at betragte den igjennem Porten myldrende Menneskevrimmel, Gaaende, Kjørende og Ridende, alskens Equipager fra de svære Omnibusser til de kun altfor lette Cabs, see den posthavende Skildvagts møisomme Aarvaagenhed, for at ikke Ud- og Indkjørende skulle carambolere i den snevre Port, og derhos dog have Øie med alle Decorerede, for at den vedbørlige Honneur kan blive givet og Vagten efter Omstændighederne raabt i Gevær. Vi foreslaae ham derfor, da han sagtens ikke tager ind paa et af de paa Torvet værende Gjæstgiversteder, indtil vi vende tilbage at begive sig paa egen Haand over i *Philosophgangen*, der strækker sig fra Vesterport til *Nykongensgade*. Han vil der finde nogle Bænke og nogen Skygge - Philosopher møder han neppe, uden forsaavidt han er kommen til den maaskee

ikke feilagtige Anskuelse, at Ammer, Børn og Vartouslemmer ere Philosopher. Skulde han forresten paa sin Enevandring blive opmærksom paa en ligefor *Nyvestergade* og ligefor det smukke symetriske *Christiansborgslot* beliggende meget skjæv og meget uskjøn Bygning - et *Ridehuus* -, da lad det ikke ærgre ham! Vare vi tilstede, skulde vi fortælle ham om en Historie om en forhenværende Krigsminister og en Proces i denne Anledning; men nu, da vi jo have fjernet os, maae vi nøies med at anføre, at den skjævtsatte Bygning staaer der endnu og at dens frifundne Inventor neppe bliver Æresmedlem af Forskjønnelsescomiteen.

Som allerede bemærket, havde vi paa vor Tour fulgt By-Cirkelens Diameter, som den korteste Vei. Man kan naturligviis ogsaa følge Peripherien og enten langsmed eller oppe paa selve Volden gaa Staden rundt. Sidstnævnte Spadsertour er i mange Henseender ikke uinteressant: dels undgaaes de haarde Brosteen og dels afgive Træernes Krone en behagelig Skygge. Udsigten er paa mange Steder fortrinlig og tilmed af en høist forskjellig Character. Saaledes vil en Nedskuen af den lange *Gothersgade* til Nyhavn gjøre et ganske andet Indtryk end f.ex. et Blik langs ned af Christians-

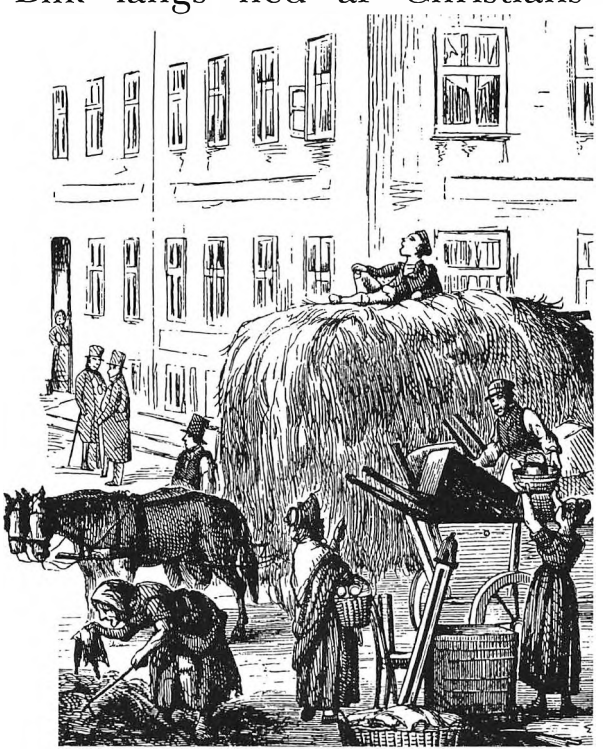

havnsgader, hvor navnlig et Sted seet fra Volden de smaa usle Baghuse gjøre Front, netop som om denne lave Omgivelse skulde give det høie majestætiske *Frelserstaarn* yderligere Relief. Ogsaa Udsigten ud over Landet har sin store Forskjellighed, hvad enten den tages fra en Bastion ud over det idyllisk flade *Amagerland*, eller imod Nord over mere romantisk afvexlende Egne. Forøvrigt er der paa Voldene hist og her anbragt Bænke til de Spadserendes Bequemmelighed, derimod ingen Forfriskningssteder; ogsaa ere, med ganske faa Undtagelser, alle Byens Vindmøller placerede her, fordetmeste nu saakaldte "Hollandske Møller", kun enkelte "Stubmøller" sees, saaledes navnlig en lige for nysnævnte Torv og *Lavendelstræde*. Neden for Volden ud imod Stadsgraven er fra Nørreport indtil Ryssensteens Bastion en Promenade, der har det fristende Navn *Kirsebærgangen*. Egentlig skal der hos Commandantskabet løses Tegn og Nøgle hertil; men de senere Aars liberalere Anskuelser have ogsaa her aabnet en tildels fri Adgang, især for Børn og Barnepiger, hvortil Gangen ogsaa fortrinlig er stiftet, afsondret fra Kjørende og Ridende, der ofte nok gjøre Volden farlig at passere.

Stadens Porte

Ingen af disse udmærker sig ved architectonisk Skjønhed, ja ikke engang for Øieblikket ved en anstændig Oppudsning, og - vi tør ikke negte det - endnu mindre ved Hensigtsmæssighed. De ere alle saa snevre, at tvende Vogne ikke tør mødes derinde, og naar en bred, svært belæsset Fragtvogn, Diligencen eller Om-

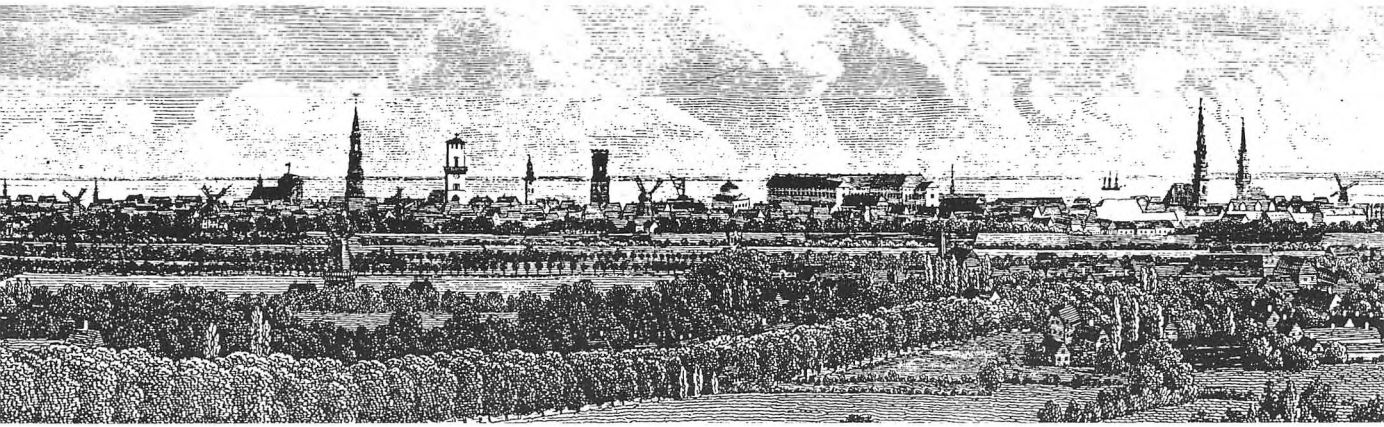

nibusser skulle igjennem, da ere Fodgjængerne i øiensynlig Fare for at tage Skade paa Liv og Lemmer. Det er virkelig et helt Mirakel, at ikke flere Ulykker høres imellem Aar og Dag, naar man betragter den levende Gjennemfærdsel i Forhold til den trange Passage. Vel har man søgt at raade Bod paa denne Ulempe ved at anlægge Hjælpeveie over Volden for Fodgjængere; men Faa have Lyst til en Omvei, og tilmed er denne leret i Regnveir, glat i Vinterføre og til alle Tider umagelig for gamle Folk og Brystsvage. Blive Voldene derfor ikke snart sløifede - hvad Mange rigtignok mene vilde være det fornuftigste, - saa burde de idetmindste saaledes gjennemskjæres, at Aabningen til Vognes Gjennemkørsel blev dobbelt saa viid som nu, og dernæst en afsondret Gjennemgang for Gaaende. - Vi begynde med

Vesterport

den nylige omtalte, hvorigjennem den mest levende Passage finder Sted og som er bygget af Frederik III. I Stadens Beleiring blev den haardest angreben og mistede da sit Taarn med Spir.

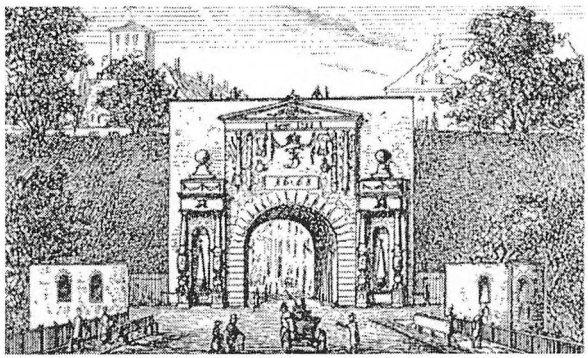

Nysnævnte Konge lod derfor 1668 Facaden istandsætte og udadtil pryde med Armatur, Kanon Søiler og Krigsemblemer, hugne i Steen. I 1830 blev den restaureret og er senere oppudset paany. Den er kun 6 Alen bred og 7 1/2 Alen høi. Foroven er den flad og aaben, saa at man derfra har en fri Udsigt til alle Sider og navnlig over Stadsgraven til Broen og Kirsebærgangen, til hvilken sidste udenfor Porten her er Indgang paa begge Sider, ligesom de ovenfor omtalte Overgange over Volden findes her.

Nørreport

Dennes Hvælving er den høieste og Portalet det anseeligste af Stadens Porte, nemlig 21 Al. bred. Porten selv er dog kun 7 Al. bred og 10 1/4 Al. høi. Den er opført af *Christian V,* samme Aar da en ny Adel af Grever og Baroner stiftedes, da den første Rangforordning udgaves, da Kongen salvedes, da *Frederik IV* fødtes og da de første 19 Riddere af Dannebrog udnævntes, nemlig 1671. Udenfor Porten sees bemeldte Konges Buste, og paa Siderne, imellem doriske Colonner, hans Symbol, fremstillet ved *Gudsfrygtens* og *Retfærdighedens* Billeder i mere end naturlig Størrelse. Disse Figurer ere be-

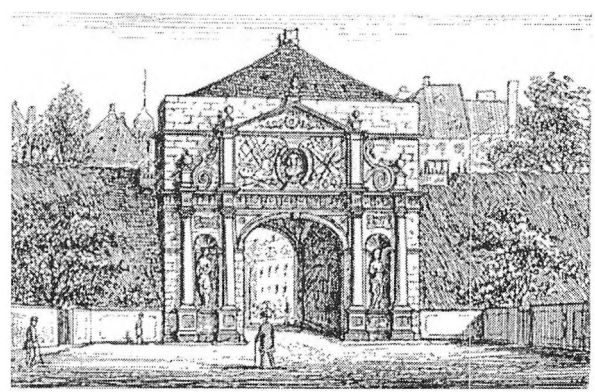

tydeligt medtagne: Bindet er løst fra Retfærdighedens Øine, Sværdet brudt og Vægten har saa længe maattet veie Steen for Kaadheden, at Skaalerne er opslidte. - Porten skal formodentlig dog nu tilligemed Broen underkastes Reparation. Den er forøvrigt indrettet som Huus med Tag over og har Beboelsesværelser for en Militairperson.

Førend 1671 var Nørreport ved *Nørregades* Ende (ligesom Vesterport laa for Enden af *Vestergade);* men det fandtes hensigtsmæssigt at flytte den nogle hundrede Alen længere hen imod Østen. For ikke hundrede Aar siden saae man endnu Mure af den gamle Nørreport. Men for faa Aar siden fandt man i selve Volden ved at grave til en Bygning paa en af Bastionerne en mærkelig Ruin, hvis stærke Muurværk og tilstrømmende Vand gav Anledning til megen Tale og Skrivning, uden at dog de forskjellige Gisninger havde fundet tilstrækkelig authentisk Afgjørelse. Sandsynligt er dog nok den Anskuelse, at det er Rudera af den tidligere Port, man seer, eller et Slags Udenværk, som har staaet i Forbindelse med denne. - Vi maae endnu kun gjøre opmærksom paa det smukke Skue, som Rundetaarn afgiver, naar man kommer udefra og faaer Øie paa det i Nørreport.

Østerport

En Port af samme Navn har i

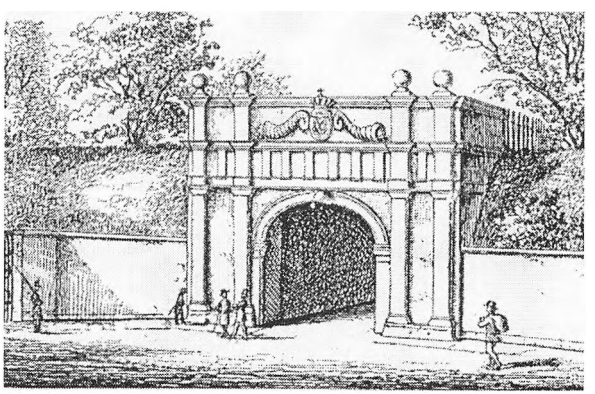

ældre dage ligget omtrent i Midten af Østergade og senere,

indtil 1608, for Enden af samme Gade. I 1708 blev den muret op paany under *Frederik IV* kort før Kongens Udenlandsreise, fra hvilken han synes først at have medbragt den Smag for Bygningsarbeider, der just ikke spores med Hensyn til denne uanseelige Port. Skjøndt den nu vender imod Nord, har den dog beholdt sit tidligere Navn; i Begyndelsen kaldtes den rigtignok Ny-Østerport. - I Nærheden er det med dobbelte Grave og Volde omgivne Citadel *Frederikshavn,* hvis Porte - stive, strenge og kolde, svarende til Fæstnings Alvor og Castels Disciplin, - intet Mærkeligt frembyde, der her behøver at omtales.

Amagerport
som er paa *Christianshavn,* kaldes saaledes, fordi den vender ud til Amager-Land. Den er opført 1618; men Facaden, der kun er af ringe Anseelse, er opbygt 1724. Til Porten gaaer paa begge Sider Christianshavnsvold, hvorfra haves Udsigt til *Kallebodstrand,* samt til Gøtchens- eller det faste Batteri (Sø-Etatens Batteri) o.fl. Punkter paa Amager.

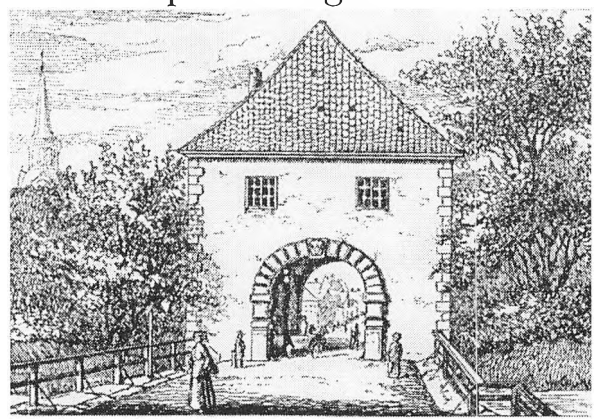

Skjøndt Amagerbro og adskillige Districter af Amager paa de senere Aar forskjønnes ved smukke Bygninger og Anlæg, nærer dog Størstedelen af Hovedstadens Indvaanere en vis Aversion i Henseende til Amagerport, som derfor heller ikke endnu passeres af det elegante Publicum til den Grad, som Kjøbenhavns Porte, ivhorvel den befærdes levende af Ama-

gerne, der herigjennem bringe Staden Kjøkkenurter, af Arbeidere ved de forskjellige større Fabriksanlæg paa Broen og i Kastrup, og af de forreste Byers Huusmænd, hvoraf mange arbeide paa Værfterne som Skibstømrer.

Aarsagen til hiin fornemme Ulyst er vel dels de uhyggelige Idee-forbindelser, der opstaae ved Tanken om, at *Renovationspladsen* og *Retterstedet* (Henrettelsespladsen) befinde sig strax udenfor Amagerport, dels den Omstændighed, at en Spadseretour paa Amager ikke leder til noget egentligt Maal, saaledes som ud af de andre Porte, og dels endelig, at - som bemærket - først paa de senere Aar Amager er blevet forskjønnet. Vanens Magt er stor hertillands; men vænnes Folk først til ogsaa at erindre denne fin Kjøkkenhave, da vil man sikkert ikke fortryde Besøget. Naar vi komme til at omtale Kjøbenhavns nærmeste Omegen, faae vi Leilighed til nærmere at omtale Amager.

Foruden at benytte disse Porte kan man komme til Byen fra Østerbro igjennem Citadellet Frederikshavn, ligesom man ogsaa ad en Vei, der findes nærved Langebro, kan fra Vesterbro forbi *"Enighedsværn", Tømmerpladsen* og *Rystensteen* komme ind i Byen. En ny Communications Vei er aabnet i 1856, idet der imellem Vester- og Nørreport er anlagt en Bro over Fæstningsgraven for Fodgjængere, førende til Ladegaardsveien.

Stadens Broer

Ved "Bro" forstaaes ogsaa - men uegentligt - Forstæderne udenfor Kjøbenhavn, saasom: Vester-, Nørre-, Øster- og Amagerbro.

Her mene vi dog nærmest saadanne Bygningsværker, som, enten af Steen eller Træ, danne en Vei over Canaler, Havne eller andet Vand. - Da Danmark, altsaa heller ikke Kjøbenhavn, ingen Floder har i Ordets virkelige Forstand, saa ere dets Brobygninger heller ikke af nogen synderligt storartet Natur; imidlertid ere dog nogle ikke ganske smaa, og deriblandt først

Langebro,
den ene af de Broer, der forbinde Kjøbenhavn med Christianshavn. Den er af Træ og har sit Navn af dens 220 Alens Længde (oprindelig 292 Al.). Den er anlagt 1668 og blev kun bestemt for Fodgjængere, uden for det Tilfælde, at den anden Bro til Christianshavn var under Reparation, da man saa ogsaa aabnede Bommen for Kjørsel, hvis Aarsag endnu findes et Bomhuus ved Broen. Mere beqvem end smuk har man ved at gaae over den et ret interessant Rundmaleri omkring sig: den store Strand, levende befærdet af Sandbaade og andre smaa Fartøier, imod Syd, og fremragende Taarnpartier saavel fra Kjøbenhavns som fra Christianshavns Side paa den modsatte Kant. Det Materiale, hvoraf Broen bestaaer, kræver idelige Reparationer; en større saadan er for faa Aar siden foretaget.

I Nærheden af Langebro over *Badehusene,* tvende fra hinanden adskilte Entrepriser, beliggende. Den vigtigste af disse Anstalter er oprettet paa Actier og ligger med sin Hovedbygning paa den Vei, der fører til Tømmerpladsen, og man har desuden en smuk og behagelig Vei dertil, naar man enten fra Vesterport eller over Volden gaaer igjennem *Kirsebærgangen.* Bygningen er adskilt i tvende Afdelinger for de forskjellige Kjøn, har i afsondrede

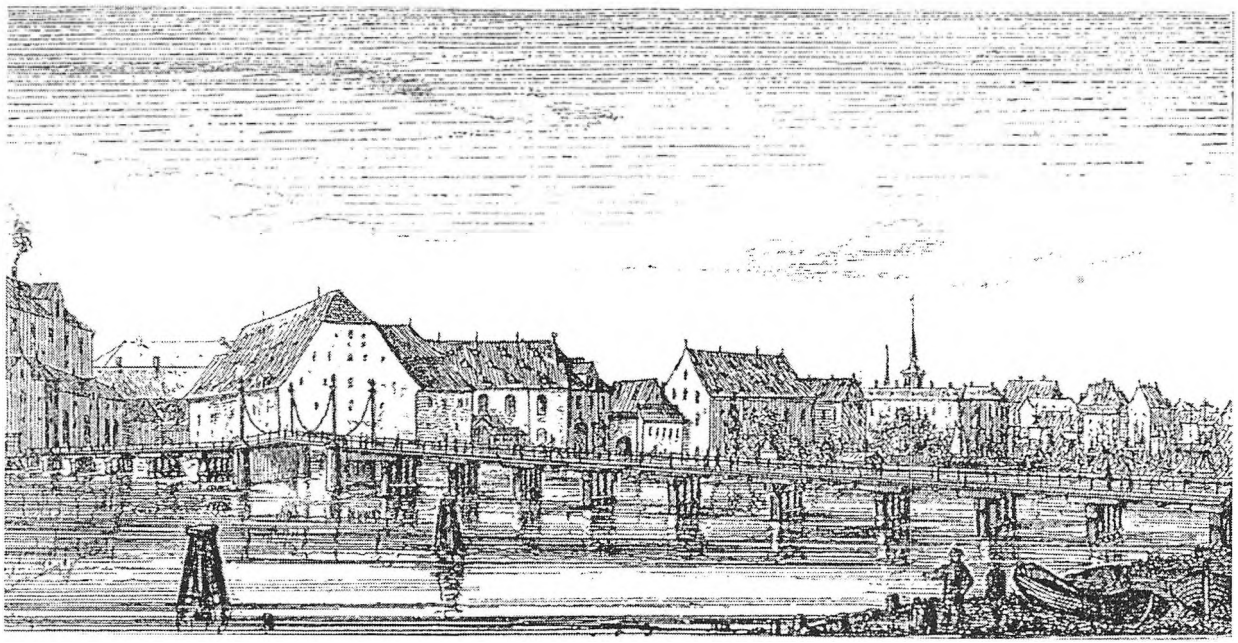

Langebro

Kamre kolde og varme Bade, et Restaurationsværelse og andre Beqvemmeligheder. Paa Strømmen er henlagt et svømmende Badehus til Søbade og Filialbadehuse længer ude, hvortil de Besøgende transporteres ved Roebaade. Vandet er imidlertid ikke altid godt, da Strømmen undertiden medfører Ureenlighed fra Stadens Side; forsaavidt ere de gamle Badehuse til enkelte Tider at foretrække, skjøndt disse igjen have andre Ulemper. - Som offentlig Svømmeplads for Ungdommen og Almuen har i mange Aar *Kjøkkenkurv,* ligeledes ved Langebro, været bekjendt. Her seer man, navnlig om Aftenen efter varme Dage, unge Haandværksfolk og Andre, Børn og Voxne i hundredeviis tage

sig et gratis Bad, enten forknyt holdende sig ved Kanten, eller modigere vadende ud til Estacaderne, pladske og svømme omkring, roe udenfor Indløbet i leiede Baade, dukke hinanden, "træde Vande" og vise deres større eller mindre Kunstfærdighed - Alt uden at agte paa den ringe Beqvemmelighed, der ydes Badegjæsterne; thi Stedet maa i Virkelighed kun betragtes som Surrogat for en anstændig Badeplads.

Da vi her tale om Badning, kunne vi maaskee ved denne Leilighed endnu berøre, at der udenfor Citadellet ved *Kalkbrænderiet* ogsaa findes nogle Badesteder, navnlig er den nye *Søbadeanstalt* paa Citadelsveien dagligen fra Morgen til Aften til Afbenyttelse med varme Søbade og kolde Styrtebade. Paa den Side af Byen er Vandet meget behageligt. Ligeledes er paa *Vesterbro* oprettet et Par Badeanstalter; kun er Veien der udtil temmelig lang og kjedelig. - *Russiske Damp-Bade* erholdes i *Amaliegade* (158), hvilken Anstalt er godt og beqvemt indrettet. Ogsaa paa *Frederiks Hospital* kunne saadanne Bade under visse Omstændigheder erholdes. - *Brøndanstalten* (i *Gothersgade,* langsmed Rosenborghave), ogsaa et Actie-Forehavende, bereder kunstige Mineralvande; men har ikke vundet meget Ry som Cuurhuus. - Egentlige Badesteder, i Lighed med fremmede Landes, hvor Badegjæster optages som Kostgjængere i Cuur og Pleje under egne Badelægers Tilsyn, har Kjøbenhavn ikke, trods Byens gunstige Beliggenhed. Den nærmeste saadanne Anstalt finde vi først ved *Klampenborg* (hvorom nærmere længerhen).

Knippelsbro
er Navnet paa det andet Forbindelsesled imellem Kjøbenhavn og Christianshavn. Broen er anlagt tværs over Havnen i Aaret 1620 og er c. 150 Al. lang. Strømmen er her temmelig stærk, og da megen Kjørsel ogsaa finder Sted, saa maa Træværket idelig vedligeholdes. Førstnævnte Aarsag maa vel tilskrives, at denne vigtige Bro ikke er bleven muret og hvælvet; thi selv saaledes, som den nu er bygget, betragtedes det tidligere, da man endnu behjalp sig med Færger og Baade til Overfart, som et Vidunder af Bygningskunst at løfte en Opgave, man formedelst den rivende Strøm og tilmed det fortærende Saltvand holdt for en Umulighed. De paa Siderne anbragte Figurer af Træ have kun lidet Værd som Kunstværk. Ligesom nogle andre af Havnebroerne er den til at trække op i Midten for gjennemgaaende Skibe; hvilken Opheisning, skjøndt Arbeidet skeer temmelig hurtigt, dog foregaaer saa tidt paa Dagen og til saa forskjellige Tider, at Samfærdselen lider betydeligt. Ofte seer man en Række Vogne og en Mængde Fodgjængere standsede paa begge Sider, og da myldre over, naar Spærringen hæves. Under Broen ligge i Knæform de store Bly-Render, som lede det ferske Vand til Christianshavn. Broen deler Kjøbenhavns ypperlige Havn - berømt som en af de smukkeste, rummeligste og sikreste ved Østersøen, og som med en Dybde fra 8 til 20 Fod kan rumme over 800 Skibe - i to Bassiner: det inderste imellem Knippelsbro og Langebro, det yderste og største imellem Knippelsbro og Toldboden. Begge Partier afgive interessante Prospecter; man sporer her overalt det Liv og den Virksomhed, der udmærker et Hovedpunkt for Handel og Skibsfart.

Andre Broer

Ved blot et flygtigt Blik paa Planen over Byen, seer man strax, at *Christiansborgsslot, Thorvaldsens Museum, Børsen, Banken, Cancellibygningerne, Proviantgaarden* og flere - tildels offentlige - Bygninger ere opførte paa en Ø. Som Følge heraf er da denne af Canaler omgivne Deel af Byen - *Strand-Qvarteer* kaldet - forsynet med flest Broer. Ikke færre end fem saadanne forbinde den med de øvrige af Stadens Dele, ligesom den ved nysnævnte *Knippelsbro* er forenet med Christianshavn.

Disse 5 Broer ere:

1) **Holmensbro,** førende fra Slotspladsen til *Størrestræde* ved *Holmenskirke,* er for faa Aar siden solid ombygget i en reen, simpel Stiil.

2) **Høibro,** fra en anden Side af Slotspladsen ved Slotskirken, fører til *Gammelstrand og Høibroplads.* For Vogne er den mindre god at passere.

3) **Stormbroen,** fra Pladsen ved *Thorvaldsens Museum* førende til *Stormgaden,* - (saaledes kaldet, fordi de Svenske under *Carl Gustav* ved den mislykkede *Storm* paa Kjøbenhavn, Natten til d. 11. Febr. 1659, her gjorde haardest Anfald) - er ligeledes nylig bleven ombygget saa godt som fra Ny af.

4) **Marmorbroen,** den smukkeste Bro i Byen, fører som egentlig Slotsbro fra Slotsgaarden, Ridebanen og de saakaldte "Løngange" til *Frederiksholmscanal* nærved *Prindsens Palais,* i Flugt med *Ny-Vestergade,* ogsaa benævnt *Wigandsgade* efter en i Begyndelsen af forrige Aarhundrede derboende driftig Grosserer Wigand. Den er heelt igiennem af Muurværk og beklædt med Sandsteen. Paa begge Broens Sider er istedetfor Bolværk eller almindeligt Jerngelænder et orneret Brystværn af gjennem-

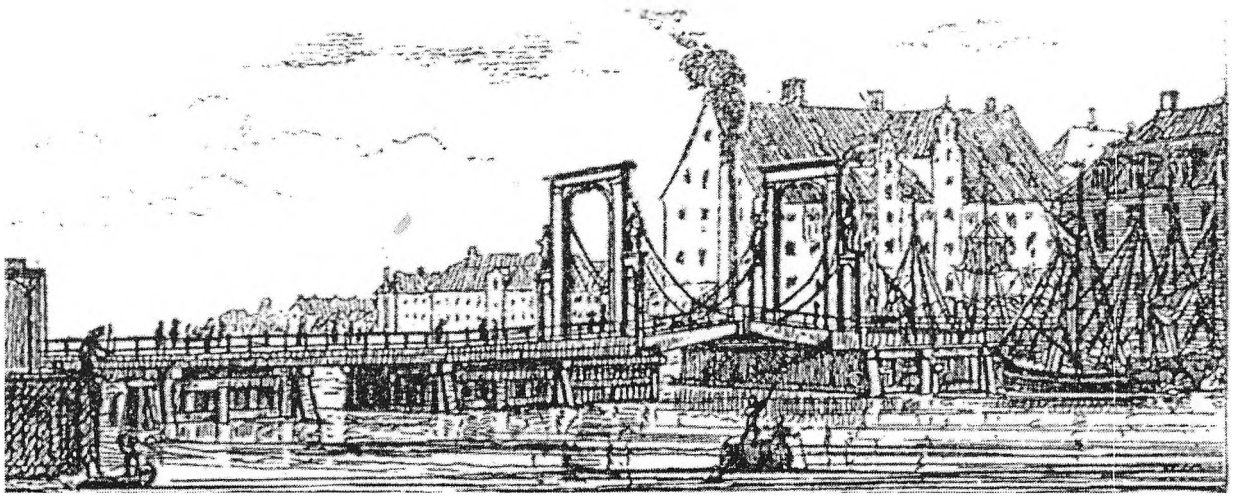

Knippelsbro

brudt Arbeide, hvis Materiale er norske Marmorblokke. Overgangen selv er midtveis brolagt; men de ophøiede Sider til høire og venstre, hvortil nogle Trin føre, ere belagte med Marmorfliser. Forneden har Broen tre Buer, prydede med Medaillons, hvorigjennem Baade kunne roe og Smaafartøier med nedlagt Mast til Nød stage sig igjennem; men aabnes for større Skibe, saaledes som Knippelsbro, kan den ifølge sin Construction naturligviis ikke.

5) **Prindsensbro,** ogsaa benævnt *Tøihuusbroen,* fordi den fører til Tøihuset fra Canalen, er ligefor *Nykongensgade.* Den befærdes ikke meget og er for Øieblikket under Ombygning.

Paa Christianshavn finder man: *Børnehuusbroen, Snorrebroen og Wildersbro* (Bjørnebro), hvorom ikke er Noget at bemærke; de ere samtlige af Træ med simpelt Jernrækværk. Broerne over Stadsgravene, i Kastellet og paa Holmene ere almindelige Fæstningsbroer, uden Fordring paa

Andet end saa tarveligt som muligt at svare til deres Hensigt - Vesterports Broer over Fæstningsgraven ere dog noget forskjønnede, navnlig med ret zirlige, af Jern støbte Rækværk.

Stadens Torve og Pladser

Man regner i Almindelighed 17 større og mindre offentlige Pladse. Vi havde allerede i Forbigaaende omtalt: *Amalienborg eller Frederikspladsen, St. Anneplads, Kongens Nytorv, Høibroplads og Amagertorv, Gammel- og Nytorv, Slotspladsen,* samt *Halmtorvet,* om hvilket sidste vi dog endnu maae bemærke, at det har tabt sin Betydning som Markedsplads, hvorimod det tidligere, da - urigtigt nok - *Hestetorvet* var i Byen og holdtes her, afgav et godt Næringsstrøg.

Blandt de øvrige Torve ville vi særligt blot fremhæve

Graabrødretorv
saaledes nu atter benævnt efter det paa denne Plads førend Reformationen staaende Graabrødrekloster. En Tidlang efter dette oprindelige Navn kaldtes det *Ulfeldtsplads,* fordi Christian IV's Svigersøn, Rigshofmester Corfitz Ulfeldt der havde sit Palais. Efterat Ulfeldt ved Høiesteretsdom af 24. Juli 1663 var bleven dømt fra Ære, Liv og Gods, og - in effigie - var henrettet d.13. Novbr. f. A. paa Slotspladsen i Kbhvn., hensatte Frederik III. en Skamstøtte, hvor Paladset havde staaet, med den Paaskrift: "Forræderen Corfitz W.F. til ævig Spott, Skam og Skendsel". I Byens første store Ildebrand (20-23. Octbr. 1728) læderedes Støtten; men Chri-

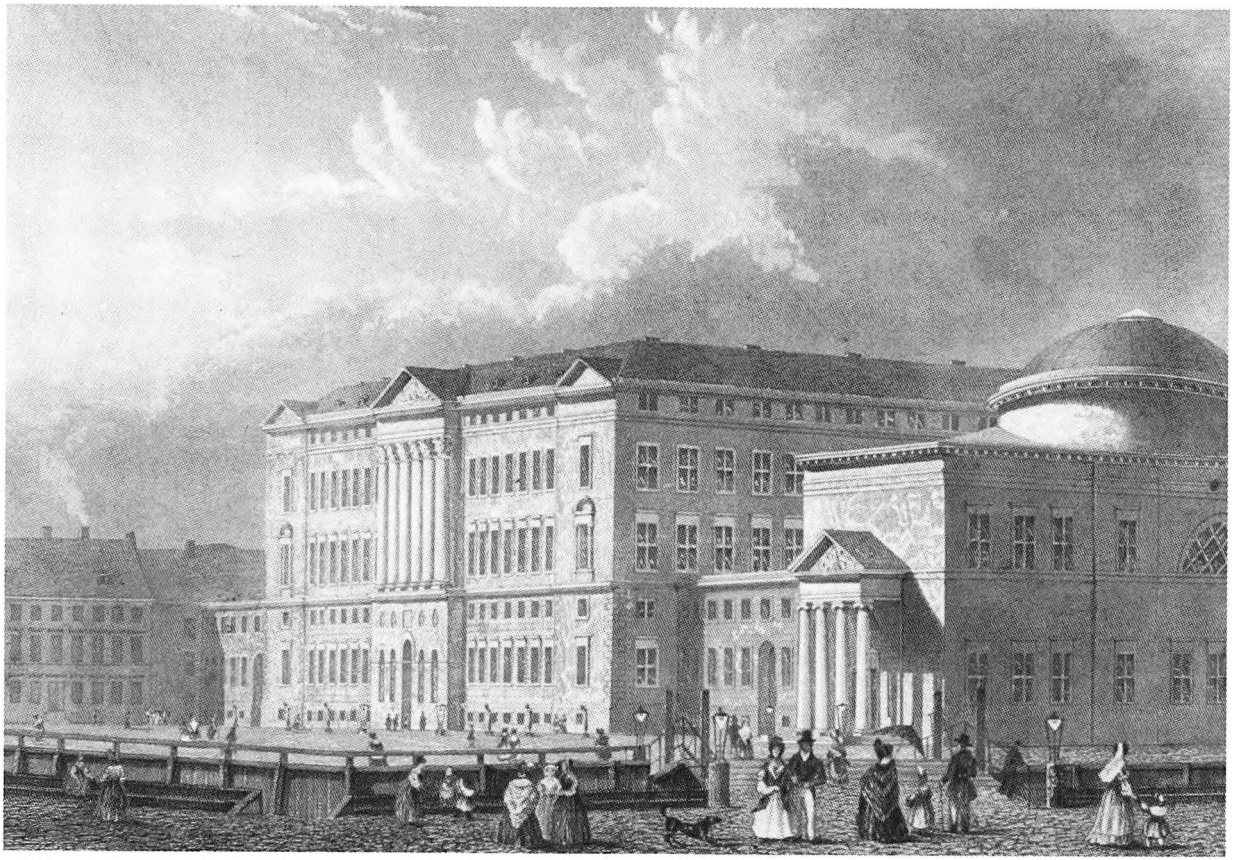

Slotspladsen

stian VI. lod en ny opsætte ifølge Refc. af 4. Aug. 1741. Saaledes stod den fæle Graasteenspyramide da der igjen, stod der i over et Aarhundrede, og Pladsen var skummel, styg og skyet, overladt Jernhandlere, Pjaltekræmmere og Rødsteens-koner, indtil den ridderligsindede og kunstdannede Konge Christian VIII. med Føie fandt det stridende imod en humanere Tids Aand, at lade en Skamstøtte henstaae igjennem Aarhundreder paa en offentlig

Plads i en Stad, som indenfor sine Volde ikke engang eier nogen Æresstøtte for sine mange fortjente Mænd. Ulfeldts-støtten blev altsaa nedrevet, henslængt - som vi tidligere have anført paa "Stadens Materialgaard", og Torvet gjort ryddeligt. Man fandt nu, det var en ret smuk Plads, og ved den stigende Byggelyst og Trang til Bygninger opstege snart adskillige saadanne i en moderne Stil. Senere har Communen ladet opføre 16 Slagterboder af Muurværk og støbt Jern paa Pladsen til Bortforpagtning. Herved er Torvet, der nu kom til at hedde *Graabrødretorv* paany, vel ikke blevet forskjønnet; men det har dog, hvad jo er vigtigere, gjort denne Deel af Byen mere levende og besøgt.

Vi nævne nu

Nicolai-Plads

fordi denne ogsaa er bleven benyttet til Slagterboder af nysomtalte Construction, men her dog til et Antal af 78, foruden nogle Boder til anden Bestemmelse. Tilforn var her lave, smudsige Trækasser paa Hjul, kolde og ubeqvemme for Sælgerne, modbydelige at see til for Kjøberne. Paa Grunden har Nicolaikirke med tilhørende Kirkegaard staaet. Ved længerhen at omtale *Nicolaitaarn,* komme vi tilbage til Pladsen, i hvis Nærhed en ny Gade, *Nicolaigade,* med smukke, høie Bygninger paa den senere Tid er fremkommen.

Endvidere anføre vi

Frueplads

ved *Fruekirke,* hvilken Plads for en Deel nu er afspærret med Lænker for Kjørende, paa det af Foredrag o.s.v. i den lige over for Kirken beliggende *Universitetsbygning* ikke skulle forstyrres. Man har i denne Tid forsynet Pladsen med en eiendommelig Steenbro og en lille Træplant-

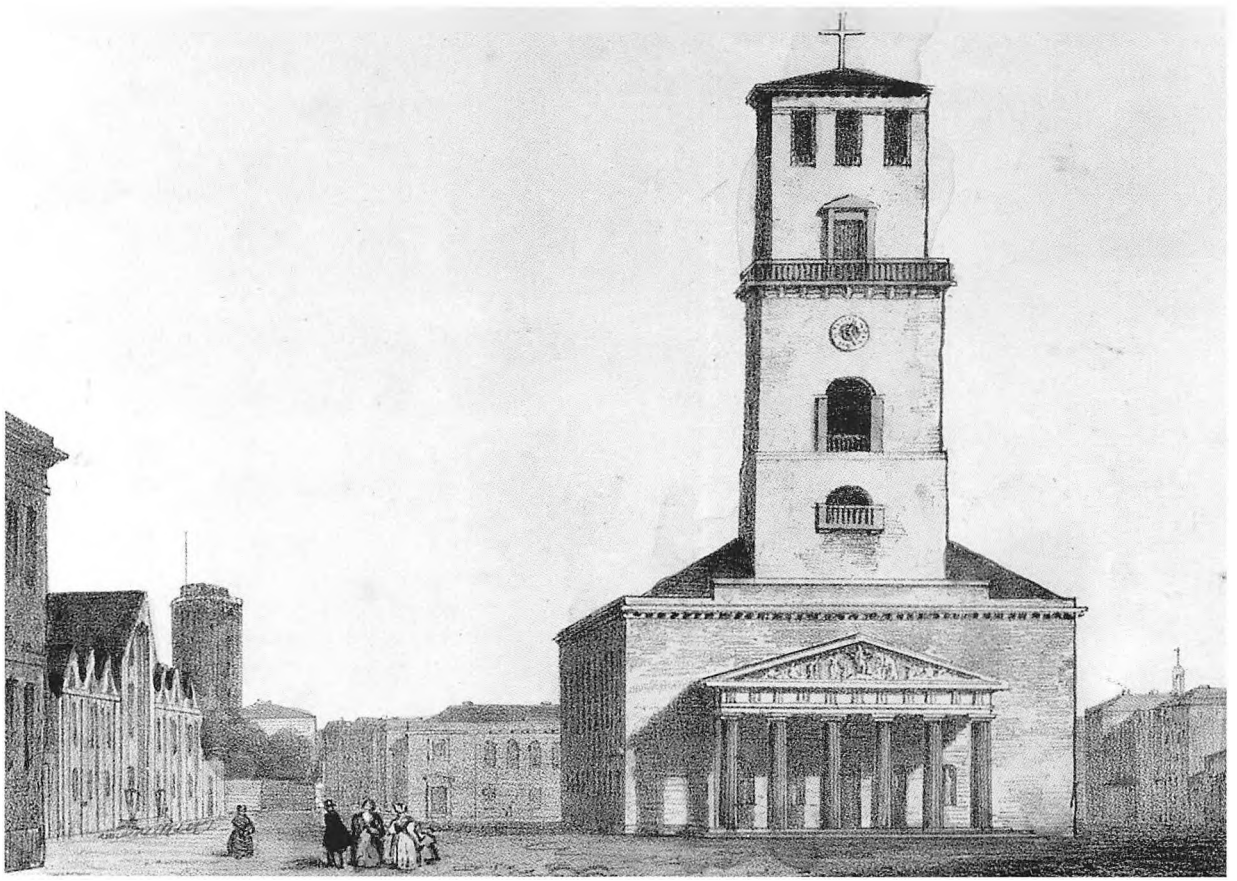

Frue Plads

ning, for hvilke Byen nu synes at faae Smag.

Fremdeles finde vi

Vandkunsten,
saaledes kaldet fordi der i ældre Dage har staaet en kunstig Vandmølle. Det lille, langagtigt firkantede Torv, til hvilket bl. A. den meget smalle *Gaasegade* og det meget brede *Raadhusstræde,* for ei at tale om det krumme, skum-

le *Magstræde* og det af Mange fornegtede *Vandmøllestræde* føre, er anviist Smaahandlere med Frugt og Grønt, men er i Reglen kun lidet besøgt som egentligt Torv.

Af *Kultorvet, Nørretorv* (tæt ved Volden) og *Hauserpladsen,* alle tre i samme Egn af Byen, skjøndt beliggende i to Qvarterer (Rosenborg- og Klædebo-Qv.), er Kultorvet det vigtigste, skjøndt det ingenlunde udmærker sig ved Skjønhed eller Regelmæssighed. Færdselen her er temmelig livlig, især formedelst Nordkantens Bønder (Kulsviere), der her torve med Tørv, Kul og desl. Brændsel.

En Deel af Høibroplads er *Fiskertorvet,* sædvanligviis kaldet *Gammelstrand,* hvor Fiskekonerne have deres Stade under aaben Himmel. Man har vel paatænkt *"Haller",* men Udførelsen lader endnu vente paa sig. Det er et meget levende Strøg af Byen.

Paa Christianshavn have vi kun at nævne en eneste Plads, *Børnehuustorvet* kaldet, der er Slagtertorv for dette Qvarteers Beboere.

Stadens Kirker

Ret mange Kirker har Kjøbenhavn vel ikke; men dog imidlertid nok, for at kunne tilfredsstille den Trang, der idetmindste for Øieblikket spores hos Beboerne til at deltage i den offentlige Gudsdyrkelse. Skulde denne Trang stige i nogen synderlig høi Grad, saa vilde det maaske blive vanskeligt nok i den noksom benyttede og bebyggede By at finde passende Plads til anstændige Gudshuses Opførelse, især da ældre og nedlagte Kirkers Terrain med communal Oeconomi er anvendt til andre, temmelig he-

terogene Indretninger, uden Hensyn til den stedse voxende Folkemængdes aandige Fornødenhed og - med Øieblikkets Krav for Øie - uden Tanke om, at den religieuse Indolents jo meget vel engang, være sig sent eller snart, kan forandre sig og en modsat Stemning eller Tilstand, da gjøre sin Ret gjældende. Man har allerede paa *Nørrebro,* der dog ligger Byens større Kirker temmelig nær og ved den tidligere omtalte Forbindelsesbro er rykket dem endnu nærmere, følt Mangel paa en Kirke og derfor paatænkt en ny opført paa selve Broen. Grundstenen dertil lagdes af *Frederik VII* d. 20. Juni d. A. (1856), og Kirkens Navn blev *St. Johannes.*

Naar ikke netop Barnedaab, Bryllup eller desl. finder Sted, saa ere Kirkerne ikke aabne uden om Søndagen, visse Helligdage og tildels om Fredagen, nemlig for offentlig Gudstjeneste og Altergang. At lade Kirkerne være aabne og tilgjængelige for Alle og Enhver til hvilkensomhelst Tid og Time, har man ikke endnu troet at turde vove paa, dels fordi det ikke kan betale sig, da stadigt Opsyn i saa Fald vilde blive nødvendigt, dels fordi man maaskee ikke finder det stemmende med den protestantiske Læres Aand, at tye til Herrens Huus, naarsomhelst man føler Trang dertil, uden Hensyn til det reglementerede Klokkeslet. Det kan heller ikke negtes, at vor Ungdom navnlig endnu ikke har den Respect for offentlige Kunstværker, at den kan være sit eget Politi, at den vel lige saa lidt vilde skaane den indre Helligdom, som den har skaanet og skaaner den ydre for raa Behandling. - Den Reisende, som i Almindelighed er indskrænket i sin Tid, vil derfor heller ikke, naar han ønsker det, kunne besee vore Kirkers Indre uden videre Ulei-

lighed. Imidlertid kan han dog ved at henvende sig til Vedkommende erholde Adgang, og vi skulle derfor ved Hovedkirkerne anføre, til hvem han i saa Henseende har at melde sig.

Uden forøvrigt at iagttage nogen streng Rangfølge, der desuden vilde have Vanskeligheder, med Hensyn til Kirkernes Omtale, troe vi først at burde omhandle

Frue Kirke

Denne Stadens Hovedkirke udmærker sig hverken ved høitstræbende Spir, stærke Forgyldninger, snirklede Udziringer eller deslige Ærværdigheder fra den tidligere gothiske Bygningskunstes mystiske Tid. Dens Form er simpelt tænkt, og Tanken kunstløs udført; man kalder det sædvanligviis den græsk-romerske Stil, og vi skulle her ikke strids om Udtrykkets Correcthed. Pladsen, der er paa *Nørregade,* lige overfor *Studiestræde,* ikke langt fra *Gammeltorv,* danner en næsten Qvadrat, og er begrændset af *Nørregade, Dyrkjøb, Lille-Fiolstræde* og *Universitetsbygningen,* hvilken sidste indtager hele den nordlige Side. Omgivelserne ere af en lige saa blandet Natur som deres forskjelligt-artede Architectur. Mod Øst har man lige overfor Alterkuppelen (hvor Lysning falder fra oven og hvilken Almuevittigheden har lignet ved en Bagerovn) den i en simpel, reen Stil opførte *Metropolitanskole;* mod Nord den i en kunstig, blandet (ægyptisk?) eller sammensat gothisk fremtrædende *Universitets-bygning;* imod Vest, foruden nogle høie i den indbringende "Casernestil" udførte Bygninger, den kun lidet anselige *Bispegaard,* indvendig smykket med afdøde Biskop *Münters* ægyptiske Oldsager, og endelig imod Syd seer man Bagsiden af "Trøstens Bolig", bygget i H-Form, og nogle

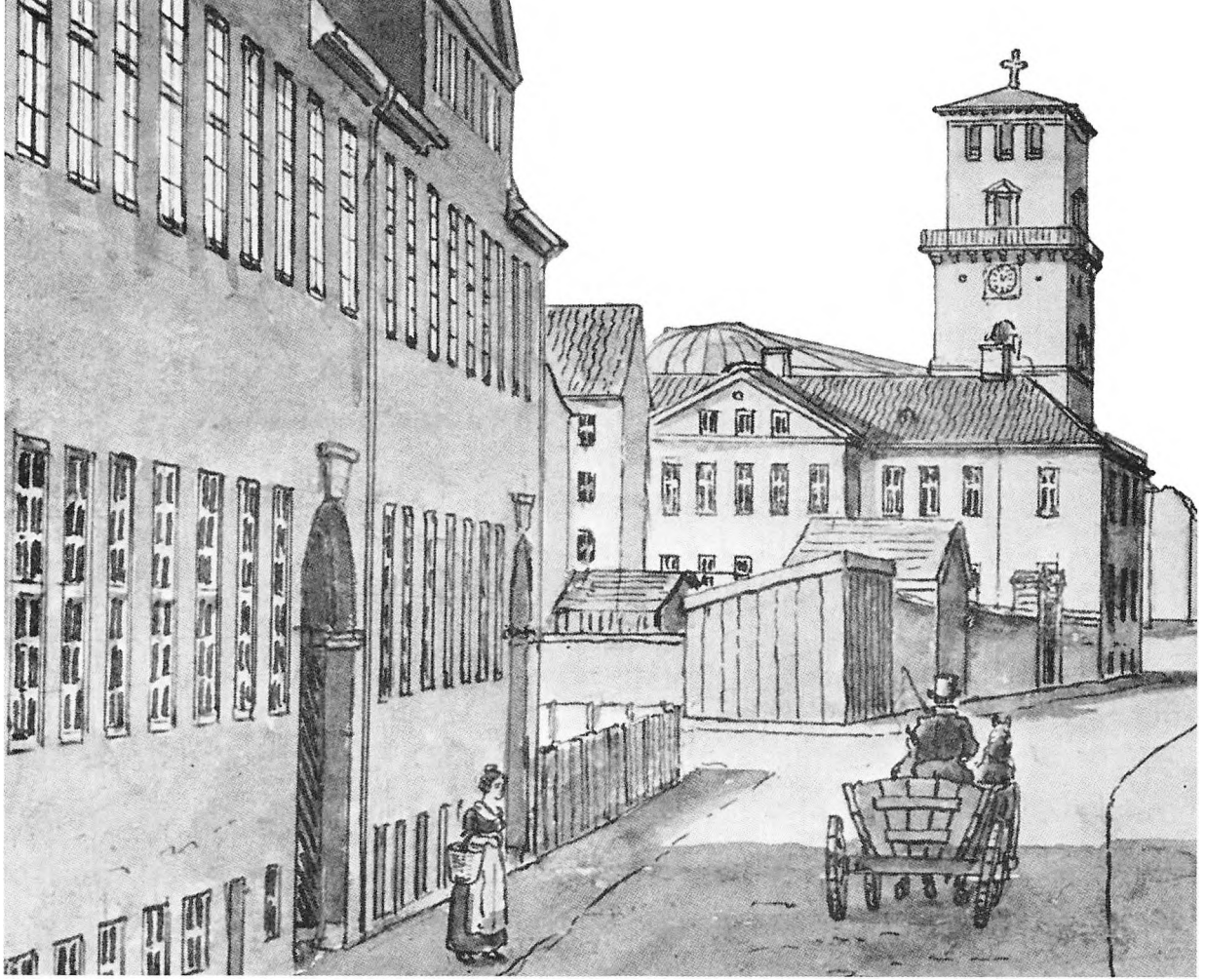

Frue Kirke set fra Store Kannikestræde. Tegning af I. L. Ridler, 1830.

andre Gavle. Pladsen selv er - som før bemærket - bleven afspærret for Kjørende, brolagt paa en eindommelig Maade som Mosaik og forsynet med nogen Træplantning.

Hvor Fruekirke nu staaer, stod i ældre Dage en vidt og bredt berømt Kirke af samme Navn. Den brændte i Kbhvns. store Ildebrand 1728, opførtes snart paany og var, som Taarn betragtet,

Hovedstadens skjønneste Prydelse indtil den, efter at være skaanet i den anden Ildebrand 1795, i Bombardementet fra 2-5 Septbr. 1807 faldt Natten imellem 4-5 Septbr. for engelske Bomber og Brande. Krigsaarene og Finanstilstanden forsinkede dens Gjenopbyggelse. Paa Reformationens tredie Jubelfest d. 1. Novbr. 1817 lagde *Frederik VI.* Grundstenen til Alteret, og først d. 7. Juni 1829 paa 1ste Pintsedag indviedes Kirken til Gudstjeneste.

Overbygningdirecteur Conferentsraad *Hansen* har fra Begyndelsen til Enden forestaaet denne Bygning, og mange Aar ere hengaaede, inden man er bleven nogenlunde forsonet med dens ydre Udseende. Uden her at ville fornye den Smagsstrid, som derom har været ført, ville vi kun anføre, at der med Hensyn til Soliditeten er fra alle Parter ytret en vistnok mindre tvivlsom Anke, idet de ellers smukke Colonner og Hvælvingen selv ere af Træ. Ved et Slags Jubilæum, der fandt Sted Pintsedag 1854 (Bispevielse) nedfaldt et Stykke af Hvælvingen og en betydelig Reparation maatte foretages, altsaa allerede 25 Aar efter Opførelsen.

Den indre Længde af Kirkeskibet er 66 Al., Breden 24 Al., Choret af samme Brede, har 34 Al. i Længde.

Da fornævnte Conferentsr. *Hansen* ikke var nogen Ynder af Couleurer, havde Fruekirke oprindelig heller ingen Farve: den var hvid udvendig og hvid indvendig med en ringe Tilsætning af Guult. Nu har dens Ydre faaet et lyst Cementanstrøg og idetmindste Baggrunden i det Indre i Nischen til Christusfiguren en dunkel rød Farve, for at fremhæve Statuen. Decorationer og Malerier har Kirken ikke at opvise, det skulde da ene være med

Undtagelse af et Maleri i den sydlige Sidegang, nemlig Bygmesteren selv, bemeldte *Hansen,* malt af D. Monies, - der, formodentlig som verdslig Mand ikke kan blive ophængt i Pantheon bag Alteret.

Men har Malekunsten saaledes ikke forherliget Templet, saa har Sculpturen saa meget mere bidraget til at pryde det; og hvis *Thorvaldsen* ikke havde faaet noget eget Museum for sine Værker og sin Udødelighed, vilde han dog have fundet det her i "Metropolitankirken", hvor Øiet overalt møder hans uovertræffelige Arbeider.

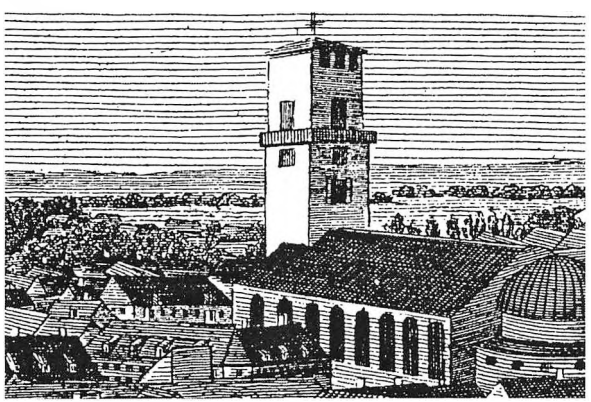

Vi ville i Korthed anføre disse Arbeider.

Førend man træder ind i selve Kirken har man i Frontonen over Peristylens sex doriske Søiler den skjønne *Johannes Gruppe,* der afdækkedes paa Kunstnerens Fødselsdag, d. 19. Novbr. 1838. Den Trekant, som Frontonfeltet danner, er udfyldt uden synlig Tvang derved, at Compositionens 16 Figurer, eller 4 Grupper og 8 fritstaaende Figurer, i staaende, liggende og knælende Stilling naturligt forme sig om Hovedfiguren Johannes. Den lille Pige tilhøire, der skjelmsk nærmer sig Jægerens Hund, skal være et Billede af Thorvaldsens egen Datter, *Fru Elisa Paulsen.* - Figurerne ere desværre kun af Terracotta og - hvad der end er ubehageligere - man har givet dem et Lag af Oliefarve, der gjør et fornyet Lag nødvendigt i Tidens Løb, hvorved deres oprindelige Skjønhed efterhaan-

den vil gaae tabt. - Der siges, at Bygmesteren erklærede Portalet for svagt til at bære Andet end til Nød et Basrelief.

Over Hoveddøren strækker sig Basreliefet *Forløserens Indtog i Jerusalem,* 4 Fod høit, 48 Fod bredt, udført i Kjøbenhavn af yngre Kunstnere efter Thorvaldsens Skitze. Under dette Værk sees fire Nischer, der vare bestemte til Propheter, men endnu staae tomme, ligesom Kirkemurens Nischer endnu vente paa *Bispens* og *Jerichaus* Bronzefigurer: *Moses og David.*

Ved at træde ind i Kirken, har man med et eneste Blik det ophøiede Skue af *Christus* og de *12 Apostle.* Sidstnævnte Bygmester havde oprindelig bestemt dem til at staae i Nischer, hvis Spor endnu sees paa Muren; men ved en særdeles beleilig Feiltagelse af Maalet, vare Figurerne bleven større end Nischernes Rum, og saaledes maatte de da henstilles frit paa Piedestaler i Kirkens Gange, tæt udenfor de Piller, hvor deres Grav var muret. Hvad Kirken herved, efter Bygmesterens Idee, tabte i Ryddelighed, vandt Figurerne i Skjønhed, da de ved denne "Feiltagelse" somsagt bleve fritstaaende, en Omstændighed, hvis heldige Virkning strax bliver indlysende ved *Christusstatuen,* hvor en Nische netop svækker Indtrykket. Statuen er 10 Fod 6" høi, og man har søgt at bøde paa Indslutningen ved først at forgylde, senere at rødmale Baggrunden. - *Paulus* er den af Apostellene, som mere end nogen af de andre er udført af Thorvaldsen selv. - Charakteristisk er *Petrus,* med det krusede Haar og Skjæg, betegnet som den himmelske Portner. - Ikke mindre klart er den forhenværende Tolder *Matthæus* ved den smukke knælende Engel fremstillet som Evangelist. - *Jakobus* major

paa Vandringskab med Pilgrimsstaven i Haanden og den bredskyggede Hat paa Ryggen, kan man ikke blive kjed af at betragte. - Den vantroe *Thomas,* der med Vinkelen i venstre Haand lige som vil maale sig til den Sandhed, Troen ikke ret vil give ham, er den personificerede Tvivl og Speculation. - Oldingen *Philippus* med Rørkorset, - *Jacobus* (Alphai Søn), hvis traditionelle Lighed med Christus er antydet ved Lokkernes Stilling, - *Simon Zelotes* med Martyrsaugen, - *Bartholomæus* med Kniven som Martyrmærke, og *Andreas* med det liggende Kors og den halvaabne Rulle: have hver for sig deres eiendommelige Skjønheder, og den rige Afvexling i Gevandterne, lige saa naturlig som malerisk, viser Kunstnerens Genialitet og vil være en uudtømmelig Kilde til Studium for yngre Kunstnere. - Ubeskrivelig yndigt er den blide, fromme *Johannes* gjengivet; den lille Tavle, Griffelen og Ørnen antyde Apostelens evangelistiske Function. Endelig er der *Thaddæus,* med Hellebarden eller Stridsøxen, som hvilende imellem begge Arme betegner hans Martyrdød ved denne. Statuen er først udført 1827 (de øvrige 11 inden 1824) og ved Kunstnerens Død, d. 24. Marts 1844, var den, ligesom *Andreas*-Figuren, kun af Gips; nu ere samtlige Statuer af Marmor og i overnaturlig Størrelse. - *Daabens* knælende Engel, holdende en stor Concha mellem de fremstrakte Arme paa det høire Knæ, med en Rosenkrands om det herlige Hoved, er sikkert den skjønneste Døbefont, nogen Kirke har at fremvise. Over Alteret, i den Halvcirkel, der under Halvkuppelen danner Kirkens Baggrund, sees *Christi Vandring* fra *Pilati Huus* til *Golgatha,* en 72 Fod lang og 6 Fod høi Frise, hvis mange Figurer tildels er

Hautreliefs. Over Chorets Døre findes *Christi Daab* og *Nadverens Indstiftelse,* hvert Basrelief 6 1/2 Fod bredt og 3 1/2 Fod høit og modellerede i Kjøbenhavn 1820 under Thorvaldsens Ophold her. Fremdeles maae nævnes de tvende yndige Basreliefs over Fattigblokkene; nemlig tilvenstre fra Hovedindgangen *Caritas,* hvortil knytter sig et ædelt Træk af den store Kunstner, og tilhøire *Barnets Skytsengel* - et af Thorvaldsens skjønneste, mest poetiske Værker, der har noget saa ubeskriveligt Rørende ved sig, at det maa henrive Enhver, som har Øie og Sands for det Guddommelige i Kunsten, og hvilket gjør Sagnet troværdigt: at Mesteren ved Barnet har tænkt sig selv, og ved Skytsenglen sin Genius.

Af andre Seeværdigheder har Kirken endnu tvende Basreliefs i den nordlige Sidegang af Prof. *Freund,* nemlig: Monument over Biskop Dr. *F. Münter* og en Eusebia til Minde om Prof. *T. Møller.*

Kirkens Orgel, der er spillet af Mestere som *Weyse* og *Hartmann,* er ikke forziret saaledes som ældre Orgler, det har imidlertid en ret god Tone, idetmindste bruges det hyppigt ved Orgelconcerter. Prædikestolen er maaskee mindre heldigt placeret, og Candelabrene foran for Alteret, der oprindelig skulde leveres af Thorvaldsen, ere støbte af Bronze.

Af Skrifter om Kirken haves:

"Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn før og efter Branden i Aaret 1807". Kbhvn. 1818.

"Vor Frue Kirke", fortelig beskreven af *Fr. Thaarup.* 1840.

"Frue-Kirke, som den er, 25 Aar efter Indvielsen, Pintsedag 1829", hos Kittendorff & Aagaard. 1854, med Afbildninger (23) af samtlige Statuer, Friser og Basreliefs (Pr. 40 Skill.). - Offentlig tilgjængelig er Kirken de sædvanlige Søn- og Helligdage, men

derhos ogsaa om Onsdagen Kl. 9, naar Ugedagesgudstjeneste afholdes. - Til andre Tider forevises den af Kirkebetjentene, der samtlige boe i Nærheden, nemlig: Klokkeren *Ørum.* Krystalgade 242. Overgraver *Zweidorf,* Studiistr. 56. Graver *Leerbeck,* Studiistr. 94.

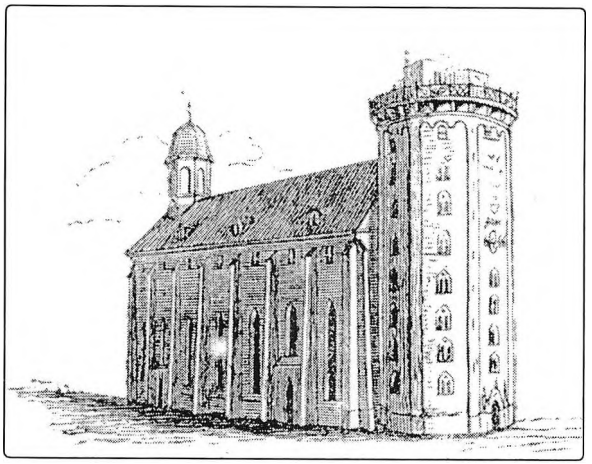

Trinitatis Kirke

Paa Hjørnet af *Store Kjøbmagergade* og *Landemærket,* som Nr. 1 af Qvarteret, ligger *Trinitatis* - eller - som den sædvanligere kaldes - *Runde-Kirke.* Til denne mærkværdige Bygning af den store Bygherre *Christian IV.* lagdes Grundstenen d. 7de Juni 1637 og den fuldendtes af *Frederik III.* 1656; det store Aarstal 1642 omkring Indskriften paa den ydre Taarnmuur synes saaledes hensat omtrent midt i Bygningstidens Aaremaal. - Da Kirken med sit lille Kuppelspir og det egentlige saakaldte Rundetaarn, om end nøie forbundne, dog ligesom danne tvende forskjellige Bygninger, ville vi betragte hver for sig.

Kirken var først bestemt til Universitetskirke, og blev der i saa Henseende virkelig ogsaa deri en Tidlang holdt saakaldet Tolvslets Prædiken paa Latin. Men fra 1683 gjordes den til Sognekirke for andre Borgere, hvorimod den dog forblev ligesom under Universitets Tilsyn. Som dens Bymester nævnes *Jørgen Scheffel,* og unegtelig gjøre Formerne hans Smag Ære.

Kirken er temmelig stor og af en anseelig Høide; Prædikestolen og Alteret ere prydede med mange Figurer og forfærdigede af Eeg. I Choret staaer Feltmarschal, *Grev Hans Schacks* Marmor-Monument, ligesom der findes Monumenter over den af den oldnordiske Historie saa fortjente Prof. *Arnas Magnæus* (Arne Magnussen), *Johannes Gram* o. fl. A. Paa Kirkegaarden hviler *Johannes Evald* under en simpel Steen, ligesom *Herman Wessel* skal være begravet i dennes Nærhed. Kirkens tvende Rader Piller ere ottekantede, meget høie og smalle, hvisaarsag den har en lys og rummelig Anseelse. I den store Ildebrand 1728 led den vel noget, hvilket navnlig er synligt paa nysnævnte Schack'ske Monument, dog blev den, da dens tykke Mure trodsede Ilden, og kun Taget samt de indre Ornamenter ødelagdes, inden 3 Aars Forløb igjen saaledes istandsat, at den kundne tages i Brug. Ved Reformationsfesten 1817 foretoges en fuldstændig Reparation, og Kirken brugtes derefter i nogen Tid ved adskillige solenne Leiligheder. I Aar (1856) d. 1ste Juni høitideligholdtes Kirkens tohundredaarige Indvielsesdag. - Over Kirkens Hvælvinger strækker sig en stor Sal (81 Al. l., 30 Al. br. og 7 Al høi, oprindelig 84 Al. lang), der for Øieblikket er Universitetsbibliothekets Locale.

Udkommen er og faaes paa Bogtrykkeriets Contoir, Brogade 14, 1ste Sal:

Trøstens Bog,

Beroligelse og venlige Trøstens Ord for de forskjellige Forhold i Livet.

Indhold: Livets Afvexlinger. Naar Du er syg. Naar Du er fattig. I Fængsel. Naar Du har mistet dine Kjære. Naar din Ægtefælle er dig utro. Uenighed med den Elskede. Efter en slet Høst. Ville vi gjensees efter Døden. Religionsskrupler. Uenighed med Forældre. Uenighed med Børn. Naar dine Forældre misbjende Dig. I Tordenveir. Fraværelse fra Hjemmet. Naar Du er bedrøvet. Frygt for Døden.

☛ Af denne Bog er i mindre end eet Aar solgt 3000 Expl. og den har ofte bragt Trøst i de Bedrøvedes Hjerter.

Pris 32 Skilling.

Bogtrykkeriets Contoir, Brogade 14, 1ste Sal.

Taarnet - *Rundetaarn* -, hvilket vi nu skulle omtale, menes at være opført efter et Udkast eller i alt Fald ifølge Tilskyndelse af Astronomen *Christ. Longomontan* (f. 1562, død 1647 i Kbhvn.), en af *Tycho Brahes* kjæreste Disciple, og udførtes af *Christian IV's* bekjendte Bygmester *Hans Steenvinkel* d. Y. Det er 57 1/2 Al. høit til Platfonden og 24 Al. i Gjennemsnit (ældre Angivelser lyde paa 75 Al. høi og 30 Al. bred). Opgangen er som en Vindeltrappe, dog uden Trin og belagt med Muursteen. Dennes Hvælving støtter sig paa den ene Side til en muret huul Cylinder og paa den anden til Ydermuren under en 5 Grad 47' Vinkel imod Horizonten. Ad denne Sneglegang, fra hvilken en Dør fører til det nysnævnte Bibliotheksrum over Kirken, kan man, som paa en noget steil Landevei, i al Magelighed gaae op næsten til Platfonden, idet man dog underveis først betragter de i Væggen hist og her, ligesom Milepæl, placerede Runesteen og andre oldnordiske større Steensager, samt maaskee kaster et Blik ud over Staden igjennem de aabne, men gitrede Vinduesluger. Adskillige Konger skulle have kjørt op ad denne Vindeltrappe-Vei. Saaledes red *Peter den Store,* da han fra 17. Juli til 27. Oct. 1716 opholdt sig i Kjøbenhavn, op og ned af samme, medens han lod Czarinden Catharine kjøre med sig i Kareth. Lidt fra oven standser denne sære Gang ved et Aflukke, der efter Bankning med en Dørhammer aabnedes af vedkommende Portner, og nu fører en magelig bred Trætrappe og dernæst en lille snevrere Steendito op til det flade Tag, Platformen eller Terrassen, der er omgivet med et meget kunstigt udarbeidet og solid Jernrækværk. Midt paa Platformen er opført er Huus, det egentlige astrono-

miske Observatorium, indrettet 1780 istedetfor det tidligere runde, hvor ibl. flere kostbare Instrumenter den berømte, af Thyco Brahe forfærdigede, Himmelglobus af 6 Fods Diameter befandt sig, men brændte i 1728 tilligemed mange andre Skatte, saasom alle *O. Rømers* vigtige Observationer paa 3 Dages nær. Hvad de nuværende Instrumenter angaaer, da indtage de ikke nogen synderlig høi Rang, - den ophøiede Videnskab, der i Danmark har talt saa mange ogsaa faa verdensberømte Dyrkere, fra *T. Brahe* til *Th. Bugge,* synes nu at skulle hensygne og søger forgjæves om en værdig Repræsentant. Observatoriet bruges, saavidt skjønnes, ikke til Andet, end at man derfra regelmæssigen hver Onsdag og Løverdag opheiser et Flag kort før Middag og lader det falde Kl. 12, for at nøiagtige Folk efter dette Signal kunne stille deres Uhre og maale deres Tid. Taarnet selv forfalder mere og mere, og istedetfor et anstændigt ærværdigt, Urania viet Tempel, ligner det et aflægs Vagttaarn, hvortil de Jernstænger, man har anbragt i de aabne Vinduesbuer til Selvmords Forhindrelse, ikke bidrage lidet. Maa det nu end indrømmes, at et Observatorium, saaledes som Videnskabens fine Maaleinstrumenter nu kræve det, ikke er heldigt placeret midt i en Hovedstad, hvor Skorsteensrøg og Bytaage betage en klar Horizont, og Vognenes Færdsel ryster Bygningsgrunden: saa er det dog vistnok uforsvarligt, at lade en saa mærkelig Bygning forfalde eller henstaae i en saa uanstændig Stand, istedetfor at frede om den som en National Helligdom.

Udvendig paa Taarnmuren findes en Indskrift, der er stor og læselig nok (forsaavidt Mangel paa betimelig Reparation ikke gjør den utydelig), men derfor

dog ikke just mere forstaaelig. Det er en Blanding af Latin, Hebraisk og Tegnsprog eller Hieroglypher af Prof. *Th. Bang,* lydende: Doctrinam et justitiam dirige Jehovah in corde coronati Regis Christiani Qvarti; men saadan afbildet paa Muren (til højre):

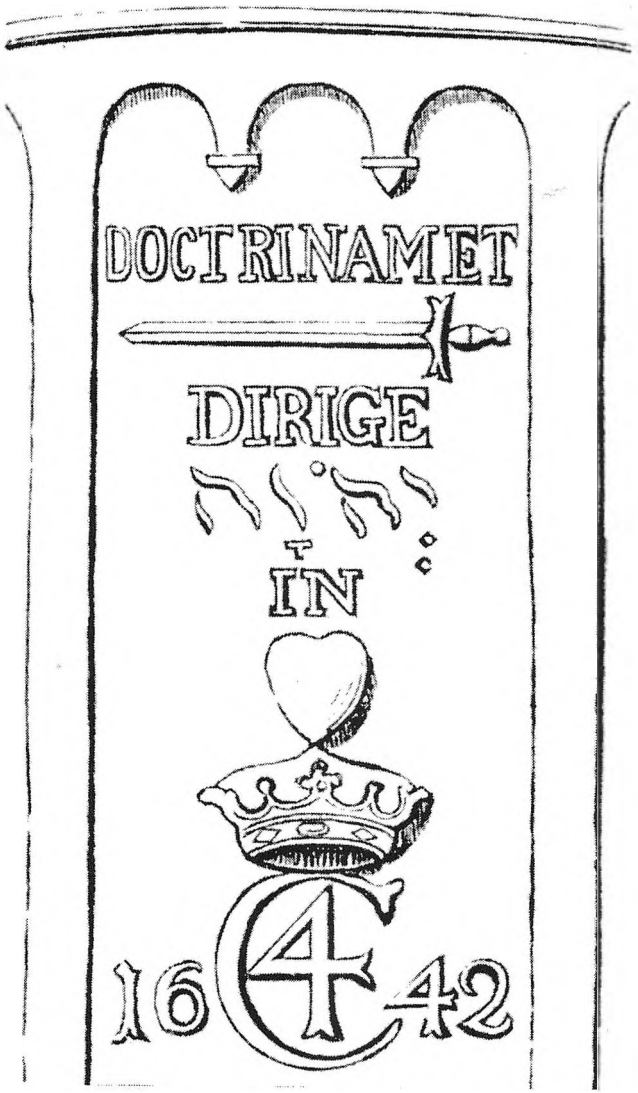

Almuevittigheden har fortolket Indskriften - hvilken man nu vilde kalde en "Rebus" - saaledes: "Doktren med den lange Kniv (Sværdet) rager Krimskrams (de hebraiske Bogstaver) i Hjertet paa Christian den Fjerde". Symbolsk har J.L. Heiberg (i "Thyco Brahes Spaadom") antydet, at *Sværdet* skal være en Erindring om det Saar, Chr. IV slog ved som nittenaarig Yngling at forstøde T. Brahe, og *Hjertet* et Tegn paa den Anger, han følte som Mand.

Udgangen til det Øverste af Taarnet, hvorfra naturligviis haves en herlig Udsigt over Staden og Omegnen, er aaben for Alle hver Onsdag og Løverdag fra 12 (naar Flaget er strøget til 1, uden Betaling. Til andre Tider ville Fremmede ved at henvende sig

til Portneren, oppe hvor Sneglegangen ender, imod en lille Recognition lettelig erholde Entree.

Helliggeistes Kirke

Omgivet af nogle af Byens ældste Gader: *Vimmelskaftet* (Gml. Amagertorv), *Lille Helliggeiststræde* og den en næsten Retvinkel dannende *Kokkegade,* ligger denne lille, nette Kirke, der tidligere havde et stadseligt Spir og et kunstigt Gangværk, men efter den tidtnævnte Ildebrand 1728 kun erholdt en Kuppel eller italiensk Hat, da Taarnets Mure fandtes for svage til at bære Andet. Man tvistedes engang meget om, hvad enten Kirkens Navn var taget efter den hellige *Gjæst* eller den hellige *Geist* (Aand), skjøndt Duen over den venstre Kirkedør tydeligt nok synes at betegne, at *Helliggeistes* Kirke maa være det Rette, ihvorvel Benævnelsen da er halvtydsk. - Taarnet er 102 Alen høit, Kirkens Længde 88 Al., Høiden til Taget 22 Al. Alteret er dels af norsk, dels af italiensk Marmor og under Chr. IV. hidbragt fra Kbhvns. gamle Slotscapel. Balustraden, som adskiller Choret fra Kirken, er prydet med 4 fritgaaende Figurer (Gudsfrygtigheden, Troen, Seiren og Opstandelsen), forærede af Statens Magistrat. Orgelet, Prædikestolen og Ornamenterne ere meget zirligt udarbeidede. Det rigt smykkede Portal skriver sig endnu fra den ældre Bygning; man seer Christian IV's Navneciffer og Aarstallet 1620. Det hvælvede Liigcapel, ved Kirkens vestre Ende, har i tidligere Dage været et Refectorium, da Kirken i det femtende Aarh. var et Kloster, hvis Opførelse et Sagn tillægger Dronning Margrethe. - I Kirken sees bl. A. et temmelig stort Maleri af den for tidlig afdøde *Adam Müller,* forestillende Luther paa Rigsdagen i Worms

1521, foræret Kirken af "Kunstforeningen" i Aaret 1837; men hvilket Stykke dog turde være mindre heldigt placeret.

For faa Aar siden blev Kirken repareret og fuldstændigt oppudset udvendig og indvendig. Hvorvidt dette er skeet med god Smag, derom synes at herske nogen Tvivl. Ved denne Leilighed fik Taarnets 4 Uhrskiver Minutviser, og en Transparentskive, der oplyses naar det er mørkt, vendende ud til Vimmelskaftet. Senere endnu (1855) er - paa Skjønhedscomiteens Agitation - den gamle, med Steenfigurer over Indgangen smykkede, Kirkemuur ud til en Deel af Kokkegade og Vimmelskaftet nedbrudt, og Kirkegaarden til nævnte Sider idetsted omgivet med et friere, om end temmelig plumpt stødt Jerngitterværk. Derved er bl. A. vundet, at Forbigaaende ere fritagne for det profane Skue af Comedieplacater, Auctionsdito og andre verdslige Bekjendtgjørelser, til hvis Opklistring den lange Kirkemuur tilforn benyttedes. Kun Skade, at den til Helliggeiststræde vendende Deel af Muren er forbleven staaende, og foruden de saakaldte "Lærredsboder" i sine Nischer afgiver yderst smudsige og for en Kirke i Hovedstadens Midte uanstændige Boutikker, hvorfra udsælges Pindebrænde, gamle Klæder, rustne Jernsager og andet saadant Klude- og Metalskramleri!

Garnisons Kirken

Denne Kirke, der er beliggende paa *St. Anne-* eller *Garnisonspladsen,* frembyder just intet Mærkeligt for den Reisende. Den kaldtes tidligere ogsaa "den *Herre Zebaoths Kirke",* blev opført under Frederik IV. 1704 og indviedes d. 24. Marts 1706. Dens Taarn er ikke meget anseeligt eller høit, nemlig kun en lille Kuppel, som Helliggeistes eller endnu mere lignende Trinitatis Kirkespir. Indvendig er den derimod temmelig stor, og formedelst de dobbelte Gallerier istand til at rumme en god Portion af "Garnisonen", der her - idetmindste tidligere - commanderedes til Kirkegang, hvorved rigtignok det Gode opnaaedes, at Præsten - hvad enten han prædikede Dansk eller Tydsk - kunde gjøre Regning paa et Antal Tilhørere. Paa Prædikestolen seer man, synderligt nok! Frederik III's og Dronning Sophie Amalies Navn; formodentlig skyldes denne Anachronisme den Omstændighed, at Rudera af det ved Operabranden d. 19de April 1689 ødelagde *Amalienborg Slot* (der forøvrigt aldrig blev fuldfærdigt) toges til Garnisonskirken. - Altertavlen er af norsk Marmor, Orgelet godt og for vedkommende Sognepræst skal Kaldet være et af Stadens bedste. Ved Kirken er et Skuur til Stadens Liigvogne.

Som den anden Kirke for Militairet kunne vi vel paa dette Sted, skjøndt det er et betydeligt Spring, passende berøre

Holmens Kirke

I denne, nær Holmensbro og ved en store Canal beliggende, Kirke, der tilforn ogsaa kaldtes *Bremerholms Kirke,* møde vi atter et af den store Heltekonge *Christian IV's* mangfoldige Bygningsværker. I Aaret 1619 blev Grunden (oprindelig en af det gamle Kjøbenhavns Bastioner, som udelukte *Øen Bremerholm* fra Smedeværksted, Navigationsskole etc.) anvendt til Kirke for Søetaten; men da denne snart befandtes for lille, gjordes den allerede 1640 ved Tilbygning til en kobbertækket Korskirke, paa hvis Midte kneiser et gjennembrudt Spir, hvilket især seet gjennem Slotsbuen ved Zahlkamret tager sig smukt ud. Bemeldte Konge pleiede ofte at besøge denne Kirke, og paa Facadens Muur ud til Størrestræde sees, tilligemed hans Navnechiffre og Aarstallet 1641, hans Valgsprog R (egna) F (irmat) P (ietas) d. e. Gudsfrygt

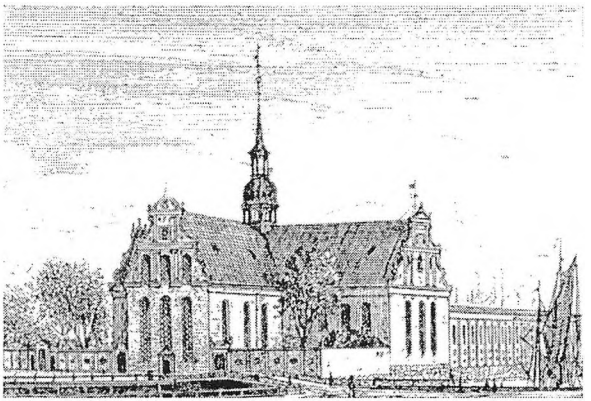

styrker Land og Rige; hvorimod her atter Almuevittigheden har udlagt R F P til: "Riget fattes Penge". - I de svære Ildebrande, som ere overgaaede Staden, synes det, at den store Konges Skygge har beskyttet denne hans Kirke; navnlig var det mærkeligt, at den skaanedes af Luerne 1795, skjøndt Ilden opkom paa Holmen bag Kirken og antændte den fjernere liggende Nicolaikirke.

Kirken, der er 82 Al. lang, er prydet med store Lysekroner, mange Malerier, Reliefs og udskaarne Billeder, samt har et smukt Orgel. Alteret og Præ-

dikestolen, oprindelig af brunt Egetræ, ere udarbeidede meget kunstfærdigt, ifølge Tradition, af en norsk Bonde med en Tollekniv, efter Andre af en blind (?) Mester; nu nævner man A. Schrøder som Kunstneren. Kirkegaarden ("Linden") er net og vel vedligeholdt, i Murene sees zirligt udarbeidede Jernporte. Men især maa fremhæves Kirkens store, rummelige Liigcapel, hvortil Indgangen er fra Choret. Det danner et muret Galleri, der i Begyndelsen af det attende Aarhundrede opførtes paa et Fundament af hugne Steen ud til Canalen og synes at skulle have været et Mausoleum eller Pantheon for danske Søhelte. Under disse lyse Hvælvninger hvile ogsaa bl. A. *Niels Juel* (død som General-Admiral-Lieutenant d. 8. April 1697), hvis Brystbillede og en Fremstilling af otte Søseirvindinger sees i Marmor-Basreliefs, med en Forklaring af *Th. Kingo,* hvis Begyndelse efter vore Dages poetiske Fordringer klinger noget underlig:

"Staa Vandringsmand og skue en Søe-Helt an i Steen,

Og est du selv en Flint, da ær Hans døde Been etc." - fremdeles *Peder Tordenskjold* (dræbtes 29 Aar gl. som Viceadmiral i Duel af Oberst Stahl, d. 12. Novbr. 1720), hvis Kiste tidligere aabnedes, saaledes som Naturalsamlere engang imellem aabne deres Kasser, for at give Insecterne frisk Campher etc., men fra 1817 mere passende nedlagdes til Fred, hvorhos Frederik VI. bekostede en ny sort Marmorkiste.

Har Kirken, som alt bemærket, ikke liidt ved Ild eller synderligt af Tidens Tand, saa har den døiet destomere under "Kunstens" Hænder. Den er bleven repareret, restitueret og oliemalet ganske upaaklageligt i forskjellige Henseender, kun ikke i Overensstemmelse med dens hele ældre

Character. - I Aaret 1687 holdtes Gudstjeneste her hver Helligdag Kl. 12 for hollandske Familier i deres Lands Sprog; men snart forenede disse sig med Petri Menighed. Forøvrigt har Holmenskirke gjerne altid udmærket sig ved gode Prædicanter.

Vor Frelsers Kirke

Endskjøndt beliggende paa Christianshavn, er dog *Frelsers Kirke* i mange Henseender saa interessant og mærkelig, at vi troe, allerede nu at burde omtale den, førend vi ere blevne færdige med de adskillige mindre Kirker, vi endnu have at berøre i selve Kjøbenhavn. Efterat Christianshavn var bleven anlagt af Christian IV., tænkte han ogsaa paa at give Beboerne en egen Kirke. Han lod derfor 1640 opføres en lille Trækirke, forsynet med to "lempelige" Klokker og det gamle fløiels Alterklæde og Messehagel fra Slotskirken. Hermed behjalp man sig indtil 1696.

1682, d. 19. October, lagde *Christian V.* den første Steen til den nuværende prægtige Kirke, efterat Christian IV's Eftermand, Frederik III, formedelst Krigsurolighederne og Finansernes Tilstand var bleven forhindret i at opføre et anstændigt Tempel. Under den dygtige Generalbygmester *Lambert von Havens* Tilsyn udførtes Bygningen i 12 Aar, nemlig til 1694; dog blev den først færdig til Indvielse d. 19. April 1696 (ved hvilken Leilighed Hoffet holdt ud fra Kl. 9 til 4 1/2 og Herskaberne fik hverken Noget at spise eller drikke hele den lange Dag). Dengang var der endnu intet Spir paa Taarnet. Først under Frederik V. i Aaret 1749 begyndtes efter Generalbygmester *L. de Thurahs* Udkast paa det smukke, eindommelige Spir, saaledes som det nu sees. Det fuldendtes i

August 1752 og fortjener tilvisse en nærmere Omtale, ligesom en Angivelse af de vigtigste Dimensioner.

Paa Taarnmurens Tindehjørner, 73 1/2 Al. fra Jorden, ere de fire Evangelisters colossale Steenfigurer anbragte. I Taarnet selv findes fire Alkover til Vægterne, et godt Uhr (dog kun med Timeviser) og fem Klokker, af hvilke den største 1676 er tagen i Wennersborg i Sverrig og foræret hertil af Statholderen i Norge, Grev Ulrich Fr. Gyldenløve. Paa en 15 Alen høi Ottekant, med otte Portaler, hvorfra haves en fri Udsigt, hæver sig Spirets 42 Alen høie Pyramide. En aaben Spiralgang, stedse smalere og smalere, snoer sig uden om samme og har 393 (Taarnet har 243) kobberbelagte Trin, samt er forsynet med et høit, smukt udarbeidet forgyldt Jernrækværk eller en Balustræde, prydet med Vaser og andre Zirater, saa at man i fri Luft ret beqvemt kan gaae rundt om Spiret til den 2 1/2 Alen høie Vase. Denne bærer en Kugle, 4 Alen i Gjennemsnit, paa hvilken en Kobberfigur, forestillende Frelseren og 5 Al. høi, som Seirsfane holder Fløistangen, der er 7 Al. eller 2 Al. over Figuren, endende sig i en lille Knap. Hele Høiden er saaledes 144 Al. fra Jorden til bemeldte Flagets øverste Knap. At der saavel fra Portalerne, hvis Forgyldning etc. vel har liidt noget af Tiden, saavelsom fra Sneglетrappen er den herligste Udsigt fornemmelig imod Syd og over Sverrigs Kyster, er overflødigt at bemærke. I Kuglen selv, der siges at skulle kunne rumme over ti staaende Personer (en anden Relation paastaaer, at 3 eller 4 Skomagersvende mageligt kunne arbeide derinde), kan man ikke komme ind uden i Reparationstilfælde ad en tilsat Stige

igjennem en paa Siden imod Vest anbragt Lem, hvilken kan sees af et skarpt Øie fra Gaden, hvorimod man ved selve Taarnopstigningen ikke seer Cloden og Figuren formedelst Vasens brede Fod. - Ligesom Taarnet er et Vagttaarn, hvorfra Ildebrand signaliseres, saaledes afgiver Spiret - det høieste i Danmark - et vigtigt Sømærke.

Heldigvis har man ladet Kirkebygningens Ydermur, der er smykket med ioniske Søiler, beholde sin oprindelige røde Steenfarve. Der var en Tid, da "Perlefarve" dominerede i Hovedstaden; synderligt nok undgik Frelserkirke denne *Viisdommens* trivielle Couleur.

Kirken skal indbefatte et Fladerum af 4266 Al. og angives at være 90 Al. lang, 75 Al. bred, 39 Al. høi. Den har omkring sig en smuk Kirkegaard med mange Epitaphier; men ogsaa paa denne temmelig fjernt og temmelig

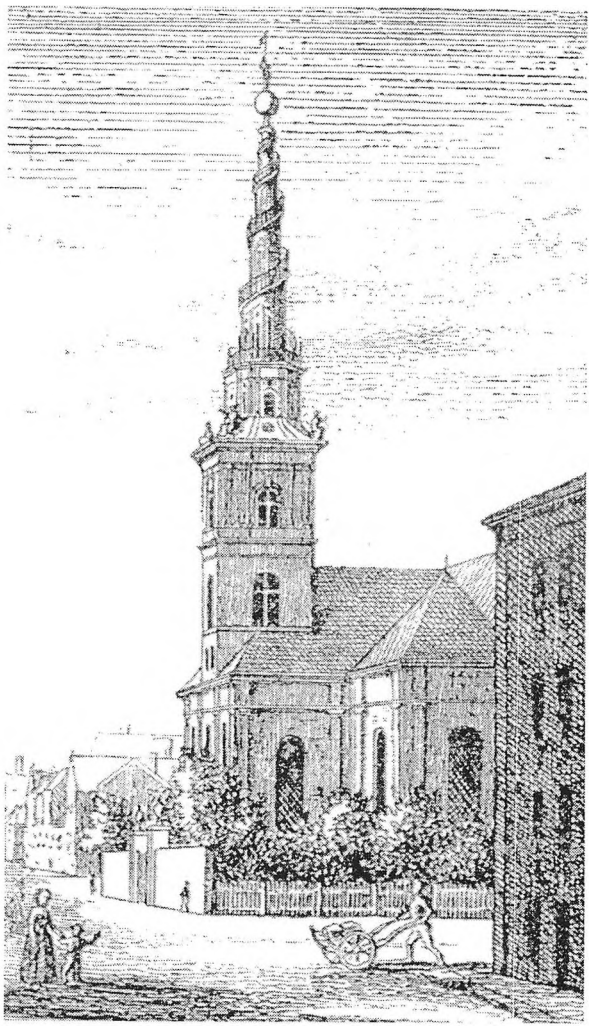

frit beliggende "Urtegaard" maa nu for Conseqventsens Skyld ingen Begravelse finde Sted. Over Hovedindgangen til Kirkegaar-

den staae store Steenvaser med Dødningshoved-Zirater.

Kirkens Hovedindgang er under Taarnbygningen. Portalen er prydet med corinthiske Søiler og Chr. V's ornerede Navnetræk med hans Symbol: Pietate et Justitia. Foruden denne har Kirken endnu tvende andre Indgange for Menigheden og en særlig, fra Kirkegaarden til Sacristiet, for de Geistlige.

Hvad nu Kirken selv angaaer, da er den lys og gjør et godt Indtryk. Choret er 22 Al. br. og 10 Al. dybt. Skibet er afdelt i fire Stolepartier, hvert af 15 Al. Længde og 10 Al. Brede, dannende en rummelig Korsgang. De tvende Pulpiturer - med en Stol for Kongehuset - havde en Længde af 22 Al. og en Dybde af 15 Alen.

Alteret, hvortil Chr. V. gav Materialet: hvidt cararisk Marmor, var længe under Arbeid og aabnedes først 1732. Det antages for det pragtfuldeste og kunstigste i Landet. Det fremstiller Christus i Gethsemane, med Jehovas Navn i Transparent; men synes - idetmindste hvad Baggrunden angaaer - ved senere Reparationer at have forladt den oprindelige smukke Idee. Altersmykkerne ere kostbare, Bordet selv er af "svensk" Marmor og gullandsk Sandsteen, og bl. A. ere Stagerne af Sølv og 1 1/2 Alen høie.

I Sacristiet, bag Alteret, er et Alterbord med en af *Høier* malet Altertavle (Religionen) og et Par Basrelief i Steen. Over Døren er et stort Maleri: Christus paa Marias Skjød legende med Johannes. - I Choret hænge to 8armede Messinglysekroner. - Prædikestolen er af stort Omfang; den er vel kun af Træ med riig Forgyldning (Chr. V. havde ladet forarbeide i Norge en af Marmor, men den forulykkede underveis hertil), dog, forfærdi-

get efter Harsdorffs Tegning, er den et sandt Kunstværk og kunde fortjene en egen Omtale. Den indviedes 1773.

Opmærksomhed fortjener ogsaa Orgelet, der bæres af tvende Elephanter og er prydet til Overlæsning med en Maske af Billehuggerarbeide. Den berømte Orgelspiller *Abbed Vogler* m. fl. har erklæret det for det bedste Instrument i Staden; men nu synes det dog at trænge til en gjennemgribende Reparatur.

I et Capel tilhøire under Orgelet er Frederik IV's Frille, Grevinde Viereck (eller Vieregg) bisat. Hun døde d. 27. Juni 1704, niende Dagen efter hendes Forløsning, og har en besynderlig Gravskrift, der slutter saaledes:

"Die Lieb ist mit mir aus; ein Gräslich Kind allein,

Das mag von meninem Glück und Unglück Zenge seyn."

Barnet, der i Daaben fik Navnet *Frederik Gyldenløve,* var imidlertid ikke længe Vidne, hverken til Lykke eller Ulykke; thi det døde ca. 8 Maaneder efter Moderen, nemlig d. 9 Marts 1705, og bisattes sammesteds. Forresten har nævnte Dame, efter Sigende, foræret Døbefonten til Kirken. Ogsaa denne er et sjeldent Stykke, forfærdiget af Allabast, med Basreliefs forestillende Jesu Daab, hans Vandring med Emausdisciplene og hans Nadver med dem. Dertil hører et af en Anden skjænket, nu noget skrøbeligt Sølvfad, der veier 162 Lod og en, ligeledes foræret, stor dreven Sølvkande. Pladsen, hvor Fonten staaer, er 30 Al. i Qvadrat og belagt med blaae og hvide Marmorfliser.

Om de store, til Kirken ofrede Messinglysekroner og flere andre Seeværdigheder kan udførligere læses i det af Kirkens nuværende Præst Dr. *Bloch Suhr* udgivne Skrift:

Vor Frelsers Kirkes og dens Geistligheds Historie". 1853.

Nysnævnte Aar, 1ste Paaskedag, blev Kirken efter en større Reparation taget i Brug, og iblandt flere ikke ubetydelige eller billige Reparationer maa nævnes en i 1825, der alene kostede 40,000 Rd.

Ved at henvende sig til Overgraver *Stephensen* (Dronningensgade 261 ligeoverfor Kirken) kan man saavel blive foreviist Kirken som blive sat istand til at bestige det høist interessante Taarn, imod en billig Betaling af 1 Rdl. for et Selskab af indtil 12 Personer.

Paa Christianshavn var endnu en anden Kirke, nemlig paa Torvet, hvor den ulykkelige *Kay Lykkes* Gaard har staaet. Det var den saakaldte *Børnehuuskirke,* bestemt for Fangerne i Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset, og opført eller dog indviet 1739 af Christian VI. Midt paa den store Tugthuusbygning, der indtog den hele ene Side af Torvet, dannende en regulair Qvadrat, befandt Kirken sig med høie buede Vinduer, flade Søiler, Kirkedør med Inscription etc. samt et lille gjennembrudt Spir, temmelig ligt det, der endnu sees paa Tøihuset. D. 25. Juli 1816 (Aaret efter Frederik VI's Kroning d. 31. Juli 1815) antændte Fangerne under en Tumult Straffeanstalten. Den vidtløftige Bygning afbrændte og med den tillige Kirken, paa hvis Lofter et Oplag af Værk og brændbare Stoffer fandtes. Senere er Kirken selv ikke bleven opført, men Bygningen anderledes indrettet.

Slotskirken

Idet vi nu atter vende tilbage til Kjøbenhavn, for at omtale de øvrige Gudshuse, møde vi nærmest *Slotskirken,* en med Christiansborgslot nøie sammenhængende, men dog særskilt

Bygning, hvis Ydre just ikke svarer til det Begreb, man i Almindelighed gjør sig om en Kirke. Man seer nemlig ikke hine lange smalle Vinduer, buede foroven og med smaa Ruder; thi her ere de ligefrem fiirkantede (paa et større halvrundt nær), ligesom Privathuses. Ei heller hæves Tanken mod det Høie ved noget Taarn eller Spir; midt paa det næsten flade Tag er et lavt Stykke Cylinder, en glat hvid Muur, over hvilken hvælver sig som Tag en halvrund Kuppel, sammenløbende i et toppet Vindue, som nedsender den farlige Lysning fraoven. Facaden ud til Slotspladsen, hvor Portalen findes med fire uriflede ioniske Sandsteenssøiler, er en jevn, godt pudset Muur, uden mindste Forziring. Som Udkast til Frontonen haves i Basrelief af Thorvaldsen Christi Opstandelse (fra 1835), men Udførelsen lader vente paa sig. Man kalder det en simpel,

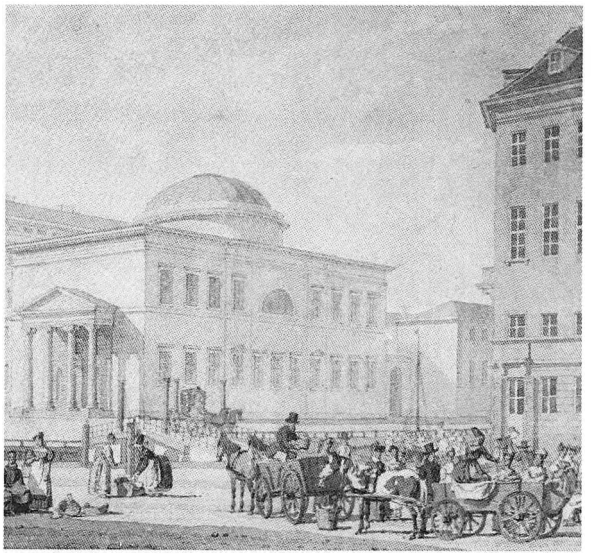

ædel Stil, og det tør vel være rigtigt; men om det, i mere indskrænket Betydning, er Kirke-Stil, det er et andet Spørgsmaal. - Indvendig frembyder Kirken - der toges i Brug 1826 - kun lidet af Interesse. Man seer et godt Stykke "kongeligt" Arbeide for sig, fortreffelig Stuccatur, bestemte regelmæssige Former og en Reenhed, der ikke fordærves af nogen Farvepragt - det hele er tørt, koldt, forstandigt. Som formeentlig Prydelse ere hensat-

te de fire Evangelister i colossal Størrelse af det ædle Stof - Gips. Den ene Statue - Lucas - er dog af Prof. *Freund.* Nogle mindre Arbeider af *Thorvaldsen* (tre Engle med en Guirlande) og *Bissen* findes her imidlertid ogsaa. Paa Alterforden, bestemt til Christusfiguren, er placeret et stort Kors. Ved Slotsbranden d. 26. Febr. 1794 reddedes et Sølv Døbefad, dette er kommet den nuværende Slotskirke tilgode. Kirken har et godt, klangfuldt Orgel.

Reformeert Kirke

Efter det nantiske Edicts Ophævelse, forskaffede Christian

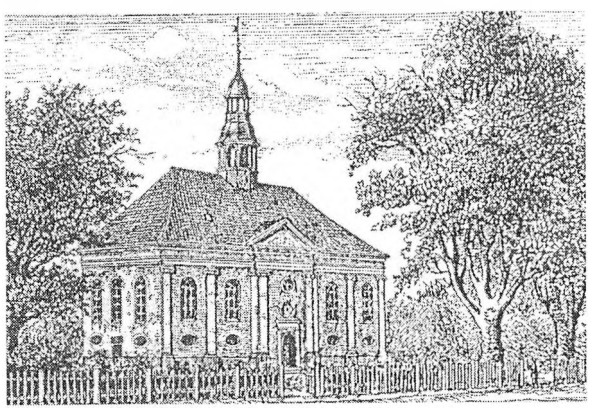

V's Dronning, *Charlotte Amalia,* idetmindste nogle af sine Troesfæller, de fra Frankrig fordrevne Hugenotter, Tilladelse til at opholde sig her. De erholdt d. 11. April 1685 fri Religionsøvelse og adskillige Privilegier, ligesom bemeldte Dronning d. 20. April 1688 lagde Grundstenen til *Reformeert Kirke,* der er beliggende imellem Aabenraa og Gothersgade.

Efterat denne Kirke med saa mange andre i 1728 var lagt i Aske, blev den ved Hjælp af en Collect i Tydskland, Schweiz, Holland og England atter opbygget og indviet d. 4. Marts 1731. Det er en net, noget tarveligt udstyret, men dog med et smalt Spir prydet Kirke, hvis Klokke - som det hedder - ikke maatte erholde Knevel, hvorfor den slaaes med en Hammer. Den har en ret smuk fri Beliggenhed; men en streng, mørk calvinisk Tone synes dog at hvile over den.

I Aug. 1748 var den nær ved at afbrænde paany, idet en Lysstraale slog sig ned i Kirken og antændte nogle Bjælker. - Iblandt dens Organister udmærkede sig *Aug. Daniel Heger,* ogsaa bekjendt som Componist. For Øieblikket prædikes i Kirken Tydsk af *Hr. Theobald,* Fransk af *Hr. Good* til forskjelligt Klokkeslet (9 1/2 og 11) paa samme Søndag.

Catholsk Kirke
er i Bredgade og udmærker sig især ved en pompeus Facade - en Øienslyst, som den oftenævnte Conferenstr. *Hansen* søgte at fjerne fra alle sine protestantiske Bygninger. Den er opført i 1842 efter Prof. *Hetschs* Tegning og under hans Tilsyn. Den 21de Aug. lagde Baron *Langenau* Grundstenen, og d. 1ste Novbr. skete den høitidelige Indvielse. Det er Skade, at den smukke Bygning, der kunde være en Prydelse for Gaden, ikke har kunnet erholde nogen friere Plads. I Nischerne udvendig sees Statuerne Moses, Aaron, David, Esaias og Elias støbte i Zink, og over disse Indskriften: Christo Redemtori Sacrum (Helliget Gjenløseren Christus). Indvendig tildrager navnlig Platfonden sig Opmærksomhed ved velberegnede Farver og rigelig Forgyldning. Kirken - eller "Capellet", som man hyppigt siger, - blev ifjor (1855) særdeles smukt oppudset. - Der prædikes paa Tydsk af Vicarius Kohues; "Andagt" paa Dansk; stille Messe, Høimesse o.s.v. - I Almindelighed er Kirken godt

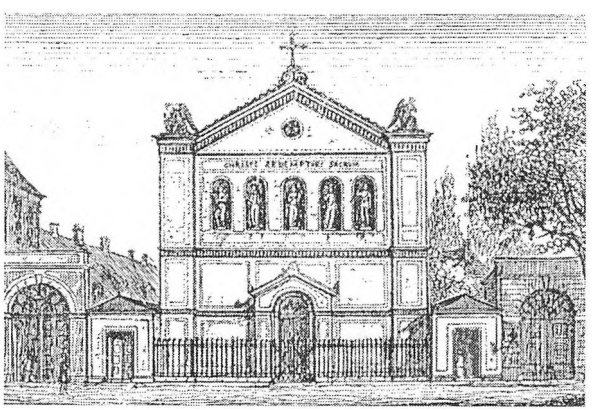

besøgt, hvilket naturligviis ogsaa har sin Grund i andre Troesbekjenderes Nysgjerrighed, Hang til mystiske Ceremonier o.s.v.

Synagogen

er ligelede en af Prof. *Hetsch* construeret Bygning, der er beliggende i *Krystalgade,* og deler den Ulempe med flere af Stadens charakteristiske Bygværker, at man formedelst Pladsens uheldige Situation ikke retvel kan see dem fra Hovedsiden. - Efterat Jøderne i Byens anden store Ildebrand (5-7 Juni 1795) havde mistet deres Synagoge, havde de delt sig i Smaamenigheder, hver med sin Kirke, saa at der endelig

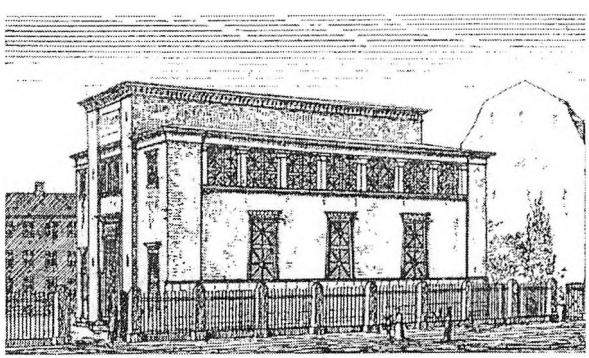

fandtes 15 saadanne. Da Menighedens nuværende Præst, Dr. *Wolff,* i Aaret 1829 kom hertil, var Trangen til en fælles Synagoge og Ønsket om en saadan voxet saaledes, at de Bestræbelser, der i saa Henseende udgik fra hans Side, fandt en modtagelig Jordbund. Det lykkedes snart hans Veltalenhed og hans daværende Yndest at begeistre Menigheden for Sagen. Savnet blev afhjulpet; d. 12te April 1833 indviedes den nye Synagoge.

Stilen skal ganske være betinget af den jødiske Ritus, og saaledes er Alt fjernet, hvad der ligefremt kunde minde om christelig Bygningskunst. Synagogen danner en langagtig Fiirkant, 46 Al. lang, 35 1/2 Al. bred og 24 Al. høi i Skibet. De mandlige Medlemmer have Plads paa Gulvet, de quindelige, afsondret, paa et Slags Galleri ovenfor. Imod Øst er en stor Nische, hvor den altid brændende Lampe hænger til de

Dødes Ihukommelse, og hvor et Forhæng skjuler Døren til det hellige Skab, der gjemmer Pergamentsrullerne med de fem Mosebøger. Foran Nischen er en lille Prædikestol, og længer fremrykket en ophøiet Plads til Forsangeren og Choret. - I Kirken prædikes nu stadigen Dansk, og Gudstjenesten, der skeer efter den autoriserede Agende, foregaaer med mønsterværdig Orden. Sangene ere smukke Compositioner og ledes med Omhu. Som Prædikant har Dr. Wolff erhvervet sig velfortjent Anerkjendelse.

Bag Kirken, hvis Grund forøvrigt synes mindre solid, ligger "Meiers Minde", en Fribolig for trængende Jødefamilier. Tilforn var Synagogens Plads beplantet med Træer og benyttedes af Stiftelsens Beboere som Grønnegaard til at spadsere i. Vi nævne Stiftelsen leilighedsviis her, for tillige at kunne bemærke, at dens Inspecteur, der boer i Stuen, foreviser Kirken for Reisende, forsaavidt den ikke er aaben til almindelig Gudstjeneste, i hvilket Tilfælde da andre Religionsbekjendere naturligviis ogsaa have Adgang, imod at underkaste sig den ikke altid just ubehagelige Ceremoni: at beholde Hatten paa, uden Hensyn til Portalens smukke Indskrift: "Viid, for hvis Aasyn Du staaer!" -

Et simpelt, tilstrækkelig høit Jerngitter afsondrer Bygningen fra Gaden.

Nicolai Taarn

Denne "afrundede" Brandruin har kun uegentlig Plads her iblandt "Kirker"; thi den er blot et *Vagttaarn,* hvorfra ringes Tolv hver Middag og signaliseres med Lygter eller Flag, naar Ildebrand udbryder.

St. Nicolai Kirke var en af Stadens skjønneste og ældste Kirker, ligesom den i sin Tid repræsen-

terede det største og folkerigeste Sogn. Foruden et meget stort Taarn med et i gothisk Stil opført prægtigt Hoved-Spir, havde det tre mindre og var udstyret med Kostbarheder i alle Henseender: Malerier af *Carl v. Mandern,* en stor Solskive indrettet af *Thyco Brahe* og *Longomontanus,* rigt udsmykkede adelige Begravelser og Marmorarbeider, et overordentlig melodieust Orgel o.s.v. Her blev holdt den første evangeliske Prædiken af Magister *Martin Reinhardt* under *Christian II.* (Decbr. 1520), *Hans Tausen* prædikede her under *Frederik I.* (fra 1529) og ligeledes har Dr. *Joh. Bugenhagen* (1537) under *Christian III.* holdt Gudstjeneste her. Efter at Kirken undslap Beskadigelse i den store Ildebrand 1728, blev den dog et Rov for Luerne i den anden Brand, Fredagen d. 5. Juni 1795. Gnister fra Gammelholm, hvor Ilden opkom og angreb et stort Forraad af Seil og Tougværk, antændte Kirkens af andre brændende Bygninger allerede gjennemvarmede Træværk. Kl. 8 1/2 Aften styrtede Taarnet og antændte ved sit Fald mange omkringliggende Huse. - I en Række af Aar henstod denne Brandruin med sine colossale, nøgne Kirkemure og forbrændte, rustne Jernvinduer, saa skødesløst efterseet og nedbrudt, at i 1816 nogle Piller af Kirken omblæste og flere truede hermed. Først da foranstaltedes Kirkelængen saaledes nedrevet ved Menneskekraft, at Omegnen var betrygget imod Fare. Derefter hengik atter nogle Aar. Paa at bevare Ruinen som et architectonisk Mindesmærke tænkte man ikke, endnu mindre paa at gjenopføre nogen Kirke af det Overblevne. Derimod besluttedes i 1820 at benytte Resten til et Vagttaarn, formedelst Beliggenheden omtrent midt i Byen. Ved Hjælp af en Skat og en

Collect tillempedes da det staaende Stykke af Taarnet og erholdt et Ydre, der nogenlunde charakteriserer Bestemmelsen. Portalen ud til *Kirkestræde* viser endnu Spor af, hvilken Bygning det oprindelig har været. En smuk Bolig for en Brandofficiant (med Locale til "Jagtsprøiten") er indrettet paa den modsatte Side af Taarnet, hvor Kirkemuren begynder. Pladsen, hvor Kirken og Kirkegaarden have været, er hensigtsmæssig indrettet til 78 Slagterboder af støbt Jern og nogle andre Boder. Fra Taarnet klemtes visse Slag i Ildebrandstilfælde og udhænges Flag om Dagen, Lygter om Natten til den Kant, Ilden er. Ved enkelte Leiligheder - navnlig naar høie Gjæster forventes tilsøes - signaliseres med Flag fra øverste Terrasse eller Taarnets Platform. - Udsigten fra Vægtergangen er

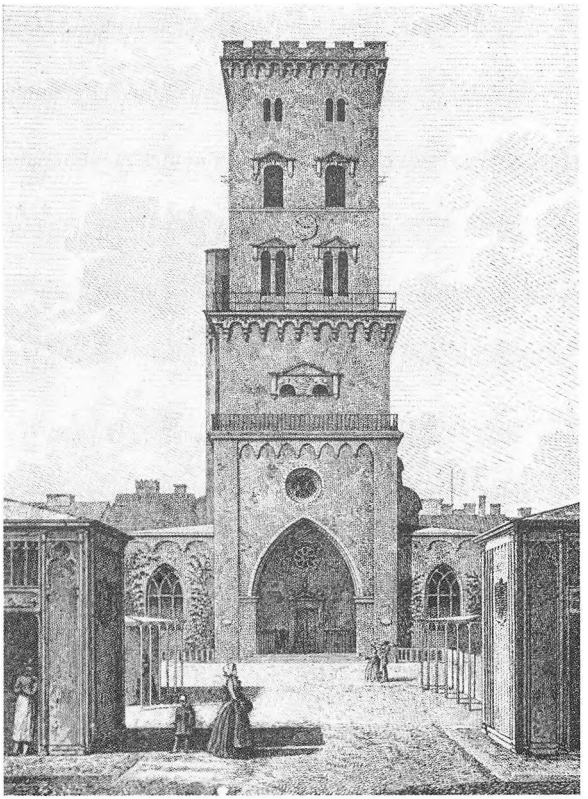

smuk, men endnu fortrinligere fra de øvre Luger. Opgangen er ud imod Viingaardstræde ved Hvælvningen, og for en Bagatel kan man erholde Adgang; imidlertid ere Trapperne ikke magelige at bestige.

Stadens Slotte og Palladser

Aaret før Stadens ofte nævnte anden store Ildebrand 5-7 Juni 1795, nemlig Onsdag og Torsdag d. 26. og 27. Februar, fra første Dags Eftermiddag Kl. 4 indtil Dags Formiddag, afbrændte Christian VI's forfængelige og ødsle Dronning *Sophie Magdalenes* Pragtbygning *Christiansborg,* med dens 133 Al. høie Spir og al dens Luxus af Kostbarheder og Kunstskatte. Mindre Tid end et Døgn tilintetgjorde 10 Aars Arbeide og Millioners Værdi, efter at Slottet kun i 54 Aar havde brammet i sin Glands, til liden Glæde og megen Forbandelse.

(Af Slotsbranden har ibl. A. Prof. *H. Steffen* i "Walseth og Leith", 1. Deel, givet et levende Billede.)

Planen over Kjøbenhavn viser, at den Plads, som *Christiansborg* indtager, udgjør en af Canalen ganske omslynget Ø, til hvilken de tidligere nævnte Broer føre fra de øvrige Stadens Qvarterer. Neppe noget Sted i hele Danmark kan man gaae saa lang Strækning med Tag over Hovedet, som her med Christiansborgslot til Udgangspunkt; thi fra denne allerede i og for sig store og vidtstrakte Bygning kan man igjennem en Corridor over *"Zahlkammeret"* begive sig til *Cancelliet,* der igjen staaer i Forbindelse med en Række andre Bygninger: Stemplet Papirscontoiret, Generalitetsbygningen (Krigsministeriet) o. fl. indtil den i elegantere Stil opførte *Lerkes* Gaard ("det lerkeske Hotel"), hvor endelig denne forunderlige Combination af Bygninger, af helt forskjelligt Ydre og Bestemmelse, ophører.

I Grunden til Slottet skal være

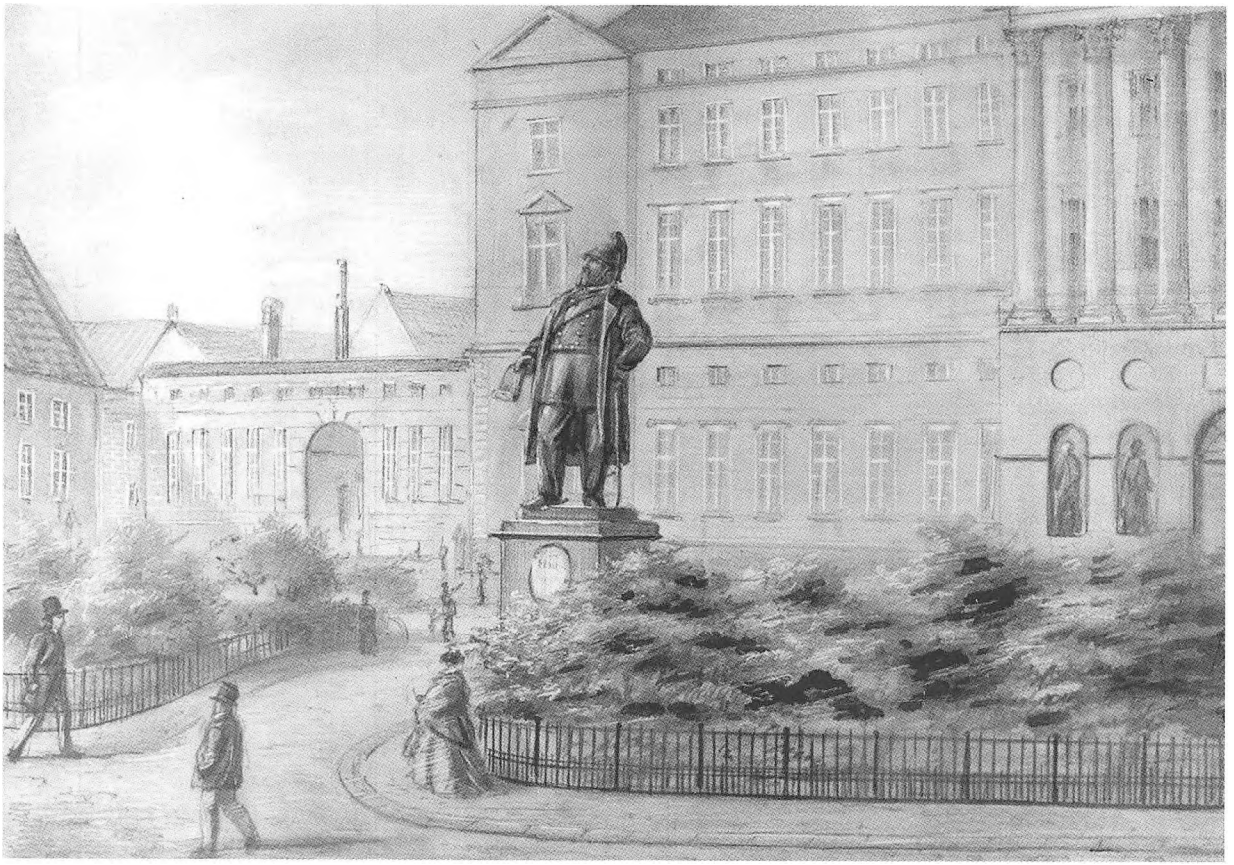

Her skal han staae foran sin Kongeborg
Hvorfra han knytted' sig til Folket fast
Han delte tro dets Glæde og dets Sorg
Det var hans Tanke, da hans Hjerte brast!

Af Mindesmærker rejses nu en Krands,
I Land og By for Frederik Folkekjære.
Hos Folket intet Navn er kjært som hans.
Selv sildigst Efterslægt vil holde det i Ære!

Kong Frederik leved' ene for sit Folk
Han nægted' intet, gav det Alt!
Dets Frihed var han jo en ærlig Tolk
Var stedse rede, naar det gjaldt!

Frederik den Syvendes statue foran Christiansborg Slot.
P.C.Klæstrup, 1857.

nedrammet 9200 Pæle, og en Tradition vil endog vide, at Flæskesider i Mængdeviis ere nedlagte, for at dæmpe Fugtigheden. Den øverst Ende af Pælene staaer 3 Al. under Horizonten, hvorpaa først Kampesteen og brændte Steen ere murede til Fundament. I Kjelderen har Muren en Tykkelse af 5 Al. 4 T. og aftager efterhaanden i Høiden.

Den her ofte nævnte Conferentsr. *Hansen* blev det anbetroet at gjenopbygge Kongeborgen, med Bibenyttelse af det fra Branden Staaende. Det lykkedes ham at udkaste og gjennemføre Planen; og hvad man end ellers kan have at indvende imod den af ham anvendte saakaldte "italienske Stil", vil man dog vistnok ikke kunne negte, at Christianborgslots Gjenopbyggelse - endog under mangehaande ugunstige ydre Forhold - gjør hans Udholdendhed og Dygtighed Ære.

Idet vi nu gaae over til en nærmere beskrivelse af dette colossale Bygningsværk, maae vi foreløbigen bemærke, at Kirken (den tidligere omtalte *Slotskirke)* blev først færdig, nemlig i Aaret 1826 (Jubelfestaaret for Christendommens Forkyndelse i Danmark for 1000 Aar siden), og Slottet selv forsaavidt var beboeligt 1828, at *Prinds Frederik Carl Christian* (den nuværende *Konge Frederik VII.)* kunde holde Bryllup der med *Frederik VI's* Datter *Wilhelmine Marie* d. 1. November.

Vi ville begynde fra den alt i det Foregaaende beskrevne Marmorbro, saa meget mere som denne Side navnlig udmærker sig ved en herlig Symmetri. Indkjørselen er her igjennem Slotsporten, dannet af tvende "Pavillons" af Qvader, smykkede foroven med adskillige store Steenfigurer, samt Chr. VI's og Sophie Magd's. Navnetræk, indvendig forsynede med massive

Steenbænke. Disse til Gjennemgang aabne Pavilloner maae betragtes som Karme eller Stolper til Stablerne (Cardo), hvori tilforn hang uhyre Fløiporte af smedet Jern, hvilke beundredes som et Mesterværk af Smedekunst, men nu ere forsvundne, saa at Indkjørelsen til alle Tider er aldeles fri og uhindret - symbolisk særdeles skjønt! - undtagen naar Rigsdagsforsamlingen finder Sted, da saa al Kjørsel i denne Omegen er forbudt. - Herfra kommer man til Forgaarden, almindelig kaldet den aabne Ridebane, der nylig er bleven forsynet med en Træplantning og danner en halvrund Plads af 230 Al. Længde og 190 Al. Brede. Denne er omgivet af to Buegange, de saakaldte "Løngange", lignende dem ved Peterskirken i Rom, og dannet af i alt 86 Arcader, hvorunder man kan gaae tørt i Regnveir; ovenfor ere aabne Altaner. Til Buegangene støtte sig Staldbygningerne (med Krybber af norsk Marmor). Bag Arcaderne er til Venstre en høiere Bygning, det lukkede *Ridehuus,* hvor Heste tilrides og hvilket er forsynet med Galleri og lukket Loge. Salen er 95 Al. lang, 35 Al. bred og 21 Al. høi. Til Høire er en lignende høiere Bygning, *Hoftheatret,* der nærmere særskilt vil blive omhandlet. Fra denne Side af Buegangene seer man Slotskirkens Kuppel, ligesom Bronzefigurerne over *Thorvaldsens Museum* fremrage. Fra den modsatte Side øiner man Børsspiret og Tøihuustaarnet. Løngangene - nogle Steder belagte med Muursteen paa Høikant, andre Steder med Asphalt - søges meget af svagelige Folk som en formedelst Staldenes Nærhed formeentlig velgjørende Promenade. Tilhøire er det saakaldte *Kongens Bageri.*

Hovedbygningen selv bestaaer af fire Fløie. Den vestre, for hvil-

ken vi nu staae, er gjennembrudt og forenes ved en Colonnade af 32 doriske Søiler i 4 Rækker, hvis Altan danner Overgangen fra den adskilte Fløis udspringende Frontbygninger. I denne pompeuse Colonnade er Opgang paa hver Side til Slottet, til Høire navnlig til Rigsdagssalen o.s.v. Facaden er 180 Al. lang og 46 Al. høi og bestaaer af 6 Etager, iberegnet de tvende Mezzaniner og Kjelderen. Naar man igjennem nævnte Colonnade har passeret den fiirkantede Slotsgaard, kommer man igjennem Hovedudkjørselen ud paa Slotspladsen, hvor fra vi ville tage den østre Fløi, der maaskee ogsaa kan betragtes som Hovedfacade, i Øiesyn. Den er af samme Længde og Høide som den vestre og parallel med denne. Midtveis er den store Port, over hvilken læses en latinsk Indskrift, der tilkjendegiver, at Chr. VI. lod Kongeborgen opføre, men da den 54 Aar derefter var ødelagt ved en skrækkelig Ildebrand, befalede Chr. VII. dens Gjenopbyggelse. Fr. VI. gjenopførte da pragtfuldt Borgen og indviede den høitideligt 1828. Paa hver Side af Porten ere tvende Nischer med colossale Malmfigurer, støbte af *Dahlhoff* og componerede af *Thorvaldsen;* nemlig: Hercules, Minerva, Nemesis og Æskulap, hvoraf dog kun Hercules er udført af Th. selv, men de øvrige af *Bissen* efter hans Skizze. Over disse fire Nischer sees fire Marmormedaillons med *Thorvaldsens* skjønne Basreliefer, to paa hver Side af Indskriften. De forestille: Hercules og Hebe - en af den store Mesters smukkeste Compositioner, - Minerva og Prometheus, Jupiter og Nemesis, og Æskulap og Hygæa, hvert 4 Fod 9 T. i Diameter. Det skal være Allegorier paa de nævnte store Bronzefigurer i Nischerne, betegnende ligesom disse; Styrke, Klog-

skab, Retfærdighed og *Sundhed* (hvilken sidste egentlig skulde have været *"Sandheden"*, men ved en Skriv- eller Læsningsfeil i Bestillingsbrevet blev til Sundheden). - Hovedportalen over Porten og Nischerne er smykket med sex slanke corinthiske Søiler og bære Frontespicen med det store Basrelief: Jupiter thronende over Dyrekredsen, omgiven af Minerva, Nemesis, Oceanus og Jorden, skizzeret af *Thorvaldsen,* modelleret af *Freund* og udført i Terracotta tildels af *Borup.* - Den nordre og søndre Fløi, hver 195 Al. lang, frembyder intet Særligt at omtale. En grandiøs Simpelhed i Formen vil navnlig kunne iagttages, naar man fra Løngangene følger den søndre Fløis hele Strækning og har den regulaire Bibliotheksbygning til Høire, for igjennem Zahlkammerbygningens Bue at begive sig ud paa Slotspladsen til Børsen, Banken o.s.v. Fornævnte

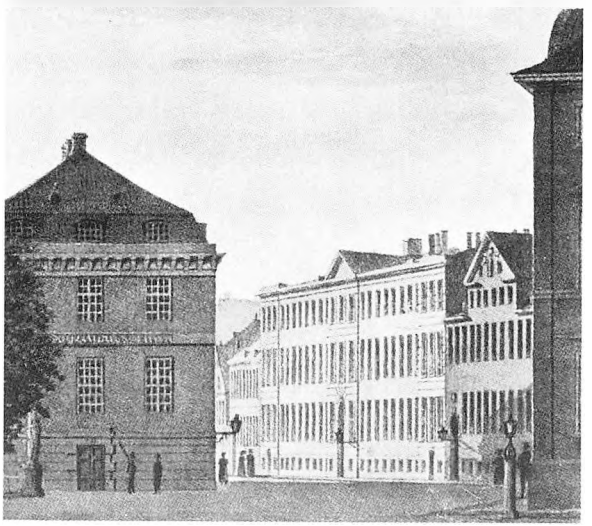

»Bag Børsen« set fra Slotspladsen. C.F.Christensen, 1830.

Zahlkammerbygning danner, som allerede anført, Forbindelsesleddet imellem Slottet og Cancelliet, der atter støder op til en Mængde offentlige Bygninger: Proviantgaarden, Bibliotheket, Tøihuset etc. Ved Hjørnet af denne Slotsfløi, i den Vinkel, som samme danner med Zahlkammeret, staaer en mere berømt end af Ydre anseelig Post, den saakaldte *Absalons Brønd,*

hvis Vand er meget søgt. Paa Grund heraf er Posten stundom forsynet med Laas og Lukke, men dog tilgjængelig visse Timer daglig. Derfra forsynes de mange Contoirer i Cancellibygningen o.s.v. med godt Drikkevand, og det er et af de Steder, fra hvilke vi maae tilraade Reisende, at lade deres Vand hente af paalidelige Sendebud. Forøvrigt er Vandbeholderen nok en almindelig Brønd, og det er ikke, som man har villet paastaae, en fra Roeskilde ledet Rende, der afgiver dette i over Mands Minde saa yndede Vand. - Den nordre Fløi er imod Høibro tildels dækket af Slotskirken, hvilken allerede er omtalt, og nede imod Stormbroen af *Thorvaldsens Museum,* hvorom længer hen ligeledes vil blive talt. Ved Stormbroen er en almindelig tilgjængelig Passage igjennem Stalden, hvorfra man kommer ud til den aabne Ridebane foran Slotsfacaden. Ved Siden af denne er en lille Indgang til den lukkede Ridebane, eller det tidligere omhandlede Ridehuus, hvilket forresten ogsaa stundom er benyttet til Andet end Hestedressur, saasom til Concerter, Festiviteter o.s.v.

Af Slottets Indre maa først nævnes den i storartet Stil construerede *Riddersal,* 60 Al. i Længden, 24 eller 25 Al. i Breden og 22 Al. i Høiden. Salens Galleri bæres af 16 corinthiske Søiler, over hvilke sees *Bissens* Frise Ceres og Bacchustoget med c. 300 Figurer i Stuccatur. Over Frisen er et forgyldt Jernrækværk og over hver Søile en Piedestal med Candelaber. Loftet er svagt isabellegult og inddelt i Casetter med Forgyldning, det tavlede Gulv er lagt af ædle Træsorter. Væggene, i hvis Hjørner fire meget store Speile ere indmurede, have en noget stærkere Farve end Loftet, medens alt Betræk og Drapperi er af en dyb Rød. Foruden de

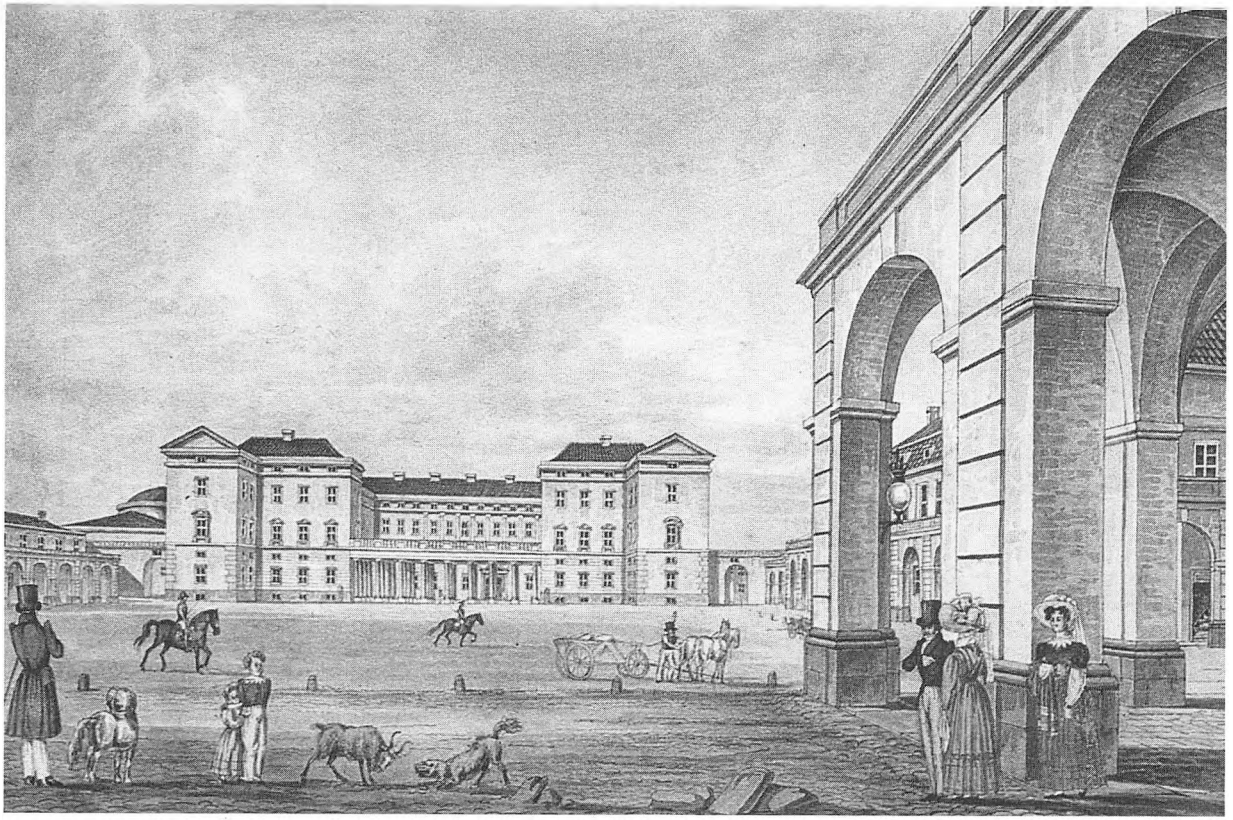

H.G.F.Holm: »Parti fra Christiansborgs Ridebane«.

nævnte Candelabre i Galleriet har Salen 3 Lysekroner, 24 Broncekroner og endeel Lampetter, saa at den alene kan glimrende belyses med 700 á 1200 Voxhjerter. I Forværelset til Riddersalen findes *Thorvaldsens,* i Marmor udførte, saa vidt bekjendte Værk: Alexanders Triumphindtog i Babylon (3 Fod 6 1/2 T. høi). Th. har selv kaldt det sit "Yndlings-Arbeide", og Italienerne gave ham efterat Modellen dertil var færdig Navnet "Basre-

liefs Patriarch". Han betingede sig for det 15,000 Specier, og Prinds Chr. Fr. (Christian VIII.) skrev egenhændig til Kunstneren om Frisen, idet han meddelte ham, at Salen, hvor den skulde anbringes, var 24 Fod bred og 39 Fod lang, og af Bygmesteren, *Hansen,* blev decoreret i Overensstemmelse med Kunstværket, nemlig ganske i Marmor. Som bekjendt haves paa forskjellige Steder Gjentagelser af denne berømte Frise, men her fremtræder den dog i sin Fuldendthed og med flere tilføiede Figurer. - Dernæst er der den saakaldte *Høiesteretssal,* men som nu ikke mere anvendes til nævnte Brug, idet den Skik, at Kongen den første Torsdag i Marts selv var tilstede og præsiderede ved Høiesterets høitidelige Aabnelse, efter Grundlovens Vedtagelse er ophørt. Nu holder bl. A. *Folkethinget* sine Møder i denne smukt hvælvede Sal, der for hver Ende har et lille Galleri og forøvrigt afgiver en efter Omstændighederne tilstrækkelig Plads for Tilhørene. - Envidere maae nævnes: første Cavaliergemak, med Malerier af *Lund,* og det pragtfulde *Throngemak* med Malerier af *Eckersberg.* I sidstnævnte Sal seer man ogsaa *Thorvaldsens Caryatider* efter Vitruv. De bære nu den danske Thrones Baldachin, medens de oprindelig vare bestemte for og bestilte af Polen, nemlig til at bære den Architrav, hvorunder en Ertstavle skulde indsættes med Keiser Napoleons I's Løfte til Polakkerne i 1812 om Gjenoprettelsen af Polen som Kongerige. - Fremdeles *Statsraadsværelset,* ret charakteristisk fremvisende kunstigt i Figurer udskaarne danske Træsorter og et Bord, der, skjøndt Pladsen indeholder 11 Al. i Omkreds, siges at skulle bestaae af et eneste Stykke Træ fra de forhenværende danske Besiddelser i Ost-

indien. - *Kongens Dagligværelse, Cabinet* og *Parole-Sal,* med Malerier af *Lorentsen, Gebauer* og *Eckersberg,* i sidstnævnte Sal tillige en Frise af *Eddelin.* Den smukke, 630 □ Al. store *Appartementssal, Kongens* smagfulde *Spillehal. Andet Marschalstaffel,* med *Freunds* paabegyndte og ved *Bissen* fuldførte 180 Alen lange Basrelief: Gudernes Undergang i Ragnarok. Endelig maae nævnes: *Dronningens Damegemak, Throngemak* og *Dagligstue,* med Malerier af *Møller.* - At gjennemgaae flere af denne vidtløftige Bygnings Værelser vilde overskride Rummet her; det maa være nok, i Almindelighed at bemærke, at de alle ere udstyrede med anstændig Pragt, smykkede med Malerier, Vaser og Statuer af de fortrinligste Kunstnere.

Iblandt de Trapper, som danne Hovedopgange, maae naturligviis fremhæves *Kongens Trappe* fra Facaden ved Slotspladsen, hvor tvende colossale Bronzeløver ligesom danne Portnere, og *Dronningens Trappegang,* der fører fra den indre Slotsgaard. Begge have Mahogni-Trin og Bronze-Rækværk. Hvælvingerne til den første er i hver Etage støttet af fire Piller af norsk Marmor og hvert Afsats er belagt med Marmorfliser.

(Paa Forudbestilling og imod Erlæggelse af 3 Rdl. for et Selskab af indtil 12 Personer, forevises Christiansborg Slot af Slotsforv. *Lüders* - Bredgade 197).

Prindsens Palais

Ikke efter Rangfølgen, men fordi nævnte Palais er beliggende i Nærheden af og ligeoverfor nysomtalte Christiansborg Slot hiinsides *Frederiksholmscanal,* omhandle vi nu denne Bygning, der har havt mange forskjellige Bestemmelser inden den paa sine aldrende dage er bleven et Slags Asyl for Videnskaben, idet ikke

færre end 5 Museer, der hver for sig senere ville blive omhandlede, her havde deres Locale, ikke at tale om de tvende ansete Instituter: Videnskabernes Selskab og Landhuusholdningsselskabet.

Efter den tidligere nævnte Kjøbmand eller Grosserer *Wigand* kjøbte Frederik VI. den oprindelige Bygning, samt nogle hosliggende Gaarde og lod det hele indrette til intermistisk Bolig, medens det gamle Slot var under Opbygning. Derefter beboedes Stedet af Kronprinds *Christian* (Chr. VI.) med Gemalinde *Sophia Magdalena.* Bygningen blev da saaledes udvidet og forbedret, at Hovedfacaden imod Canalen kom til at udgjøre 100 Alen, og den anden Side imod *Nyvestergade* eller *Wigandsgade* 150 Al. Da denne nye Bygning 1743 skulde tjene til Bolig for Kronprinds *Frederik* (Fr. V.) og den engelske Prindsesse Louise, med hvem han den 11. Decbr. f. A. havde havt Bryllup, befandtes den imidlertid dog ikke stor nok endnu. Efter *de Thurahs* Plan blev Hovedbygningen imod Canalen derfor aldeles nedbrudt, og den rette Hovedbygning (Corps de logis) rykket længer ind ad imod Haven, saa at der udenfor blev en Forgaard, indesluttet med en Forbygning, der er lav nok til, at den smukke Hovedfacade kan sees over den. Denne Forbygnings Tag er fladt og prydet med Vaser og Figurer af Sandsteen; Porten svarer til Frontespicen paa Palladset selv. Kun ud imod *Wigands*-Gade er Sidefløien saa anseelig, at man deraf faaer et Begreb om Bygningens Dybde. - At fornævnte to Kronprindser have boet her, har givet Palladset Navnet "Prindsens Palais". Haven er zirlig anlagt, var engang meget smuk og navnlig bekjendt for sine store gamle Morbær-

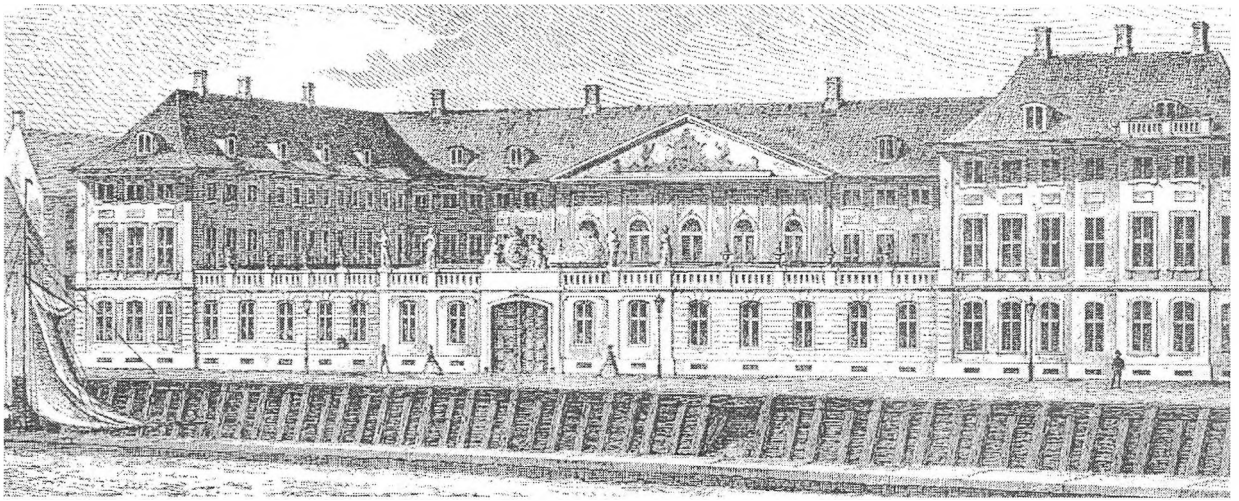

Prindsens Palais

træer. - Af fyrstelige Personer har her bl. A. boet *Sophia Carolina,* Enkefyrstinde af Ostfriesland, og Keiser Alexanders Onkel: Fr. Wilh. Ph., Prinds af Würtemberg og Gouverneur over Kbhvn., med Gemalinde. Sidstnævntes Søn blev født her (5. Novbr. 1801), døbtes i det hele Kongehuses Nærværelse og blev holdt over Daaben af Chr. VII. - Den samme Leilighed beboedes senere af General *Bülow,* Fr. VI's Favorit, og end yderligere af Generalinden, ligesom Palaiet Tid efter anden blev Fribolig for en Masse dels tjenstgørende og dels afskedigede Hof-Embedsmænd, saa at det tilsidst erholdt Spotnavnet "det adelige Vartou". - Høiesteret har i en lang Aarrække her havt sit Locale indtil 1852. - Nu anvendes den vidtløftige Bygnings Rum, som alt bemærket, til forskjellige Kunstsamlingers Opbevaring og offentlige Fremviisning, samt afgiver passende Mødesale for videnskabelige Selskaber.

Rosenborg Slot

I dette smukke, men tildels ubeboede Slot, der tilligemed sammes Have og *Exerceerpladsen* indtager en stor skjæv Fiirkant, omgivet af *Nørrevold, Gothersgade, Kronprindsessegade* og *Sølvgade,* træffe vi atter og atter et af Fjerde Christians mange pragtfulde Bygværker. Det er opført i Aaret 1604 (samtidig med *Tøihuset),* men var dengang udenfor Staden. Da denne i 1608 udvides, blev Slottet med dets Omgivelse imod Ø. og V. draget indenfor Volden.

En Englænder, *Inigo Jones,* nævnes som Bygmester, og Stilen er den italieniserende, en elegant Udvikling af den ældre germaniske Bygningsmaade, ogsaa kaldet Renaissancestilen eller den nederlandske, med Gavle i Form af Snirkler, mange og rige Ornamenter. Forskjellige - mere eller mindre heldige - Oppudsninger have betaget den særdeles smukke Bygning en Deel af dens oprindelige architektoniske Virkning, og givet den en vis moderne Zirlighed, hvilken den i og for sig formedelst de meget gjennembrudte lette Spir dog ikke manglede. - Hovedbygningen har tre Etager, foruden Kjelderen, med et stort Taarn paa syv Etager ud imod Exercerpladsen og tvende mindre paa fem Etager imod Slotsgaarden, foruden et fjerde, der intet egentligt Spir har, men hvori Værelsernes Hovedopgang er anbragt. Slottets hele Længde er 76 Al., Breden 38 Al., Høiden til Tagryggen 35 Alen; det største Taarn er 74 Al. høit indtil Spiret, de to mindre, ligeledes til Spiret, 53 Al., og det mindste 32 Alen.

Adskillige af Slottets Værelser ere vel blevne forandrede i Decorationen og tillempede Tidens Smag under senere Konger, som have boet der; imidlertid have dog andre bibeholdt deres oprindelige Udseende fra

Rosenborg Slot

Christian IV's Dage, baade med hensyn til Meubler og til Decoration.

I nederste Etages nordligste Sal er *Christian IV's Audients-gemak,* hvis Egetræspanel, med udskaaret Billedhuggerarbeide, har i sine Fyldninger 79 Malerier af hollandske Kunstnere (deriblandt af *Momper og Breughal).*

Malerierne i Loftet ere dels paa Træ, dels paa Lærred. Over Marmorkaminen staaer Aarstallet 1615 og Kongens Chiffer, og i Salen er anbragt et Talerør af Kobber, som i en Længde af 75 Al. løber i Muren under Kjelderen og op i det yderste Gemak i Slottets sydlige Ende, saa at man fra Rørets tvende Udløb kan correspondere med hinanden, uhørt af Trediemand. - Historisk mærkeligere er *Christian IV's Sovekammer* til høire Side fra Audientssalen. I dette Værelse hensov nemlig den store Konge, d. 28. Febr. 1648, efter at have være reist syg fra Frederiksborg d. 21. Febr. Foruden forskjellige Portraiter, sees her Prospecter af Venedig, og i Loftet Medor og Angelica. Væggene ere betrukne med grønt vatret, guldblommet Mor, Gulvet belagt med gullandske Steenfliser. - *Værelset* til venstre Side for Audienssalen er paneleret i chinesisk Smag, i Loftet Malerier og Stuccatur. I disse trende Værelser findes Gjenstande fra Chr. IV's Tid, ligesom deri opbevares, hvad der haves fra tidligere oldenborgske Konger. - Sager fra Fr. III's Tid opbevares i et med rødt Damask og hvidt Silkestof betrukket Værelse, samt i et andet, betrukket med grønt, hvidt og rødt vatret Silkestof, med Plafondmaleri af Coiffre. - *Marmorgemakket,* med Vægge af Gipsmarmor, Gulvet indlagt med Marmor i forskjellige Farver og Loftet Stuc., - det røde *Gemak,* betrukket med Hautelisse-Tapeter,- samt *Taarngemakket,* med figureret chinesisk Plyds paa Guldgrund, gjemme Sager fra Chr. V's Tid. - Gjenstande fra Fr. IV's Tid opbevares tildels i følgende Værelser: *det brune Gemak,* med Hautelisse-Tapeter, hvori mythologiske Forestillinger ere indvævede, og en stor, med Bjergcrystal behængt tolvarmet Lysekrone, -

Speilcabinettet (i anden Etage), hvis Loft, Vægge etc. ere beklædte med folieret Speilglas, ligesom der i Midten af Gulvet er indlagt en temmelig berygtet stor Qval af Speilglas, med farvet Træ og Been til Ramme, - endelig *Riddersalen* (i øverste Etage), hvilken fortjener en nærmere Omtale. Indtagende hele Slottets Længde og Brede, har Salen et hvælvet Loft, decoreret med Stuccaturarbeide i 5 Afdelinger og med Malerier paa Lærred af *Heinr. Krock;* en Stuccaturgesims, marmoreret af *Charles Bracht,* med allegoriske Fremstillinger af Verdensdelene og Vindene, samt Sidevæggene behængte med de af Brødrene *van der Eichen* fra Holland, men her i Kjøge forfærdigede 12 Hautelisse-Tapeter, fremstillende Scener af Chr. V's Krige med Sverrig. I den nordre Ende af denne 75 Alen lange Sal er opreist en kongelig Throne; et ovalt Bord, hvis Fødder ere dannede af fire Sølvsphinxer, og en høirygget Thronstol, broderet med Guld og Sølv, baaret af to Sphinxer og Løvekløer. I den søndre Ende er en Kamin med Indfatning af broget Marmor, Skjermen af drevet Sølv og store Sølv- Varmekugler. Ved Siderne i Salen sees to Sølv Consolborde og 16 store Sølv Gueridoner, med drevet og graveret Arbeide, samt sex Lænestole og tolv høiryggede Stole, med Betræk, der er syet af Frederik IV's Moder og hendes Damer. - I det nordøstlige Taarn ved Siden af Riddersalen findes *Glascabinettet,* Væggene betrukne med grønt Damask, Panelet og Dørene forsølvede og med forgyldte Lister, Loftet med Platfond. Det er Opbevaringsstedet for sjeldne og kostbare Glasarbeider, tildels fra Venedigs Omegn. - I det nordre Taarn er et Værelse til Sager fra Chr. VI's Tid. - Et Cabinet ved Siden af

Riddersalen gjemmer Gjenstande, henhørende til Fr. V's Tid. - I det lange Galleri i Stue-Etagen, "Steengangen", hvis Vægge ere behængte med Malerier, findes Skabe med de kongelige Klæder og Garderobesager, ordnede efter de forskjellige Tidsaldre fra Chr. IV. indtil de nyeste Tider, baarne ved Kronings- og Formælings-Høitideligheder, samt andre Leiligheder.

De mærkeligste Sager i hvert Værelse ville længerhen nærmere blive omtalte under Kunstsamlinger. Men allerede her bør anføres, at ligesom de væsentligste Oplysninger om Slottet og dets Skatte ere meddelte i et lidet Skrift af *Fr. Stouenberg:* "Rosenborg Slots historiske Mærkværdigheder", saaledes forevises Slottet daglig, naar man derom henvender sig forud til Forvalteren i Mellembygningen, imod en Betaling af 3 Rd for et Selskab af indtil 12 Personer. Dog maa bemærkes, at selve *Rigsinsignierne* ikke forevises med de øvrige Kunstgjenstande, uden særlig Tilladelse af Hofmarschallatet.

Om det kgl. *Mynt- og Medaillecabinet,* der indtager 5 af Slottets Værelser, vil ligeledes længerhen nærmere blive talt.

Rosenborg Slot var omgivet med tildels murbeklædte Volde, samt Fæstnings-Grave, ganske efter Datidens Bygningsmaade og Borgsmagen. Ved en Vindelbro "den grønne Bro" - i hvis Grav Grev *Frants Rantzau,* forlovet med Chr. IV's Datter, *Anna Catharina,* druknede 1632 - sattes Hovedbygningen i Forbindelse med den tilstødende Have. Paa Grund af disse quasi-Fæstningsværker, ansættes en Militair til Forvalter og erholder Navn af *"Commandant",* ligesom "Fæstningen" havde et Slags Besætning, en Vagt fra Stadens Garnison, der først i Aar er bleven betydelig reduceret. Tidligere have

Mandskab fra Kongens Livjægerkorps på Rosenborg Eksercerplads med slottet i baggrunden.

Livjægerne havt Vagtholdet her, ligesom her var Arreststedet for disse, naar Tjenesteforseelser vare begaaede.

I Kjelderen under Rosenborg nedlagdes ved Christian IV's Kroning (29 Aug. 1596) et Fad god Rhinskviin, hvoraf aarlig er blevet udtappet nogle Flasker til meget syge Patienter, men ligeledes aarlig tilført friskt Viin, saa at Fadet aldrig tømmes, følgelig

ogsaa altid har Noget tilbage af den oprindelige ædle Saft, der altsaa maa være henved 300 Aar - forsaavidt den endnu maatte findes der.

Rosenborg Have, i Almindelighed kaldet *"Kongens Have",* er vel ikke mere, hvad den tidligere har været, da den - 925 Al. lang og 600 Al. bred - som en af Stadens største Herligheder indeholdt en Overflødighed af Lystqvarterer, Fontainer, Statuer, Pavilloner og Orangerier i fransk Stil, hvoraf en stor Deel senere er forvandlet til Exerceerplads - (paa denne var det, hvor for endeel Aar siden Akrobaten *Roat* mistede Livet, idet han foretog en Ascension paa en fra det store Taarns øverste Vindue til Pladsen spændt Line, hvilken ved Frictionen i Vindueskarmen knak), - Exerceerhuus, Caserner, *Brøndanstalt* og andre practiske, men prosaiske Øiemed. Imidlertid træffer man dog endnu Spor af fordums Glands, og Haven afgiver stedse en søgt og behagelig Promenade, den bedste og noget nær eneste indenfor Kjøbenhavns Volde, ihvorvel de, som ikke elske Børn og Barneverdenen føle sig noget generede ved, at flere af de mest yndede Havepartier ere blevne saakaldte "Ammestuer". - Man kan dog her med nogen Romantik og lidt poetisk Sands bade sig i Erindringen, de gamle Lindes og Kastanietræers Hamadryader hviske mangt et Sagn fra hine baade mere ridderlige og mere spidsborgelige Tider, navnlig fra *Struensees* flygtige Glandsperiode, til Enhver, der forstaaer at lytte.

Haven, der senere omdannedes i engelsk Stil, er senest underlagt "Landskabsgartneren". Den gjennemskjæres af *Cavaliergangen* imod N. og *Damegangen* imod S., dannede af Linde-Alleer fra Chr. IV's Tid. I *Rundingen* er et *Springvand,* hvor altid

har været en Amor ridende paa Svanen, hvilken nydelige Idee er gjenudført af *Freund,* efter en Bladstrid, om Vandet burde udstraale igjennem mange smaa Rør, eller i en fælles stor Straale fra Svanenæbet.

I Cavaliergangens østlige Ende er det saakaldte *Hercules Tempel (Loge)* opført i en ædel og skjøn Stil af *Harsdorf* (1773) og forestillende et antikt Tempel, der desværre tildels er af Træ. Her sees en Hercules (eller Samson), oprivende Struben paa en Løve, af hvidt Marmor, forfærdiget 1709 i Florents af *Johan Baratta,* samt to mindre Marmorstatuer: Orpheus og Eurydice. - To høie Granitsøiler med Kobberkugler fra Chr. IV's Tid ere for faa Aar siden gjenopsatte ved Indgangen til den grønne Bro efter en Tidlang at have været borttagne. Ved Broens Gitterdør findes to hvilende Kobberløver, og i Nærheden seer man den geniale Broncegruppe: *Løvens Kamp med Hesten,* støbt 1618 i Glückstadt efter en Antik og tidligere forgyldt. Den historiske "Hensigt", som Chr. IV. skal have villet betegne ved Gruppen, hvor Hesten beseires af Løven, er nærmere udtalt ved en Medaille, hvorpaa den samme Kamp er afbildet, med følgende latinske Distichon paa Reversen:

Frustra te opponis, frenande Caballe, Leoni.

Albus eras, rubeus, si modo pergis, eris.

Hesten (Lüneborgs Vaaben) skal da alludere til Hertug Georg af Lüneborg, der i Trediveaarskrigen forlod sin Allierede Chr. IV. og gik over til Keiserens Parti 1626, hvilket Aar (17 Aug.) Kongen tabte Slaget mod Tilly ved Lutter am Barenberg. Allegorien skulde altsaa være udfunden 8 Aar efter at Gruppen var støbt!

Om de nye, smukke Blomsterpartier og Anlæg skulle vi her ik-

ke videre tale, da de altfor meget ere Modens Omskiftelser, Aarstidernes Forandring og andre Omstændigheder underkastede, til at kunne ret længe svare til Beskrivelsen. Nogle Parter af Haven ere afskaarne og aflukkede til Dannelse for vordende Gartnere, og findes tilligemed de kongelige Driverier ved den anden Indgang fra Nørrevold.

Hovedindgangen er derimod fra den smukke, næsten snorlige *Kronprindsessegade.* Den er opført i dorisk Smag af *Prof. Meyn.* Fra Gaden er Haven adskilt ved et Jerngitter med endeel Pavilloner eller Boutiker i en simpel og god Stil, ligeledes af nysnævnte Stadsbygmester *Meyn.* - Hvor ubetydelige disse Bygningsarbeider end i og for sig ere, navnlig i Sammenligning med selve Rosenborg Slot, ansees de dog af Kjendere for interessante Mindesmærker om den gode Smag, som en Tid begyndte at fremblomstre hertillands i Bygningskunsten.

Palaierne paa og omkring Amalienborg

Da Frederik V. anlagde den nye, efter ham benævnte Deel af Staden, blev Pladsen 1749 skjænket uden Betaling og endda med adskillige Friheder til dem, der havde Evne til at bebygge Grundene. Efter at disse vare afdelte - eller hvad man nu kalder parcellerede - i 6 Qvadrater, blev først anlagt den offentlige Plads *Amalienborg* eller *Frederikspladsen,* hvorom vi tidligere i Forbigaaende have talt. Midt paa denne ottekantede Plads opreistes den af det asiatiske Compagnies Interessenter bekostede særdeles smukke Statue (Statua Equestris), modelleret af Maler- og

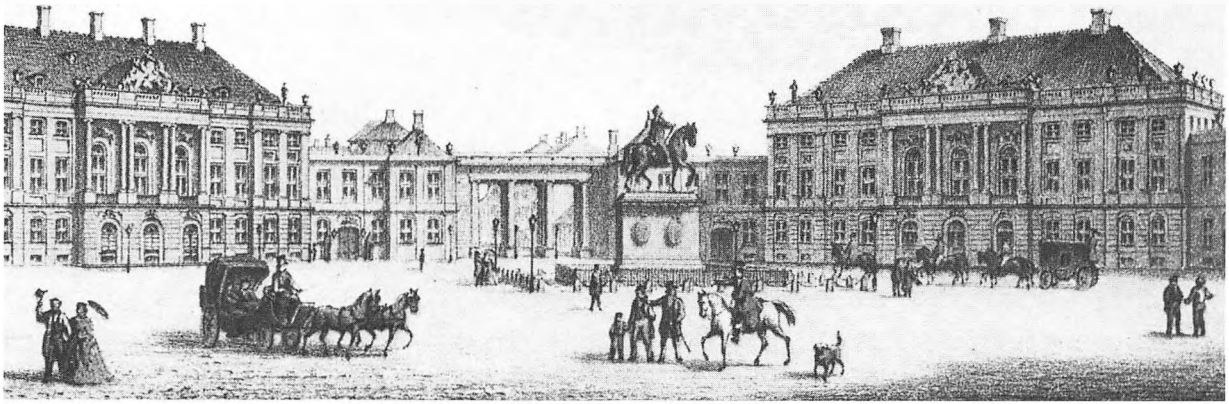

Amalienborg Slotsplads med Salys rytterstatue af Frederik V. i forgrunden.

Billedhugger-Directeur *Saly* og reist af Mechanikeren *Zuben* 1771. Statuen forestiller Frederik V. til Hest, er støbt af Bronze og skal veie halvfemte Hundrede Centner. Fodstykket er af Marmor, paa Siderne ere anbragte store Metaltavler med latinske Inscriptioner. Monumentet er i det hele 36 Fod høit, er omgivet med et smukt Gitter af hamret Jern og tager sig fra alle Sider overordentlig imponerende ud.

Den herlige Plads danner ligesom Slotsgaard til fire Palaier, byggede af lige saa mange adelige Familier: *Moltke (Berkentin), Schack, Brocksdorff* og *Levezau* (eller Levetzov), hvoraf hver opførte sit, ved Bygmestrene *Eigtved* og *Jardin,* saaledes, at de alle indtage lige stort Rum og ligne hverandre fuldkomment. Hovedfacaden paa hver af disse Bygninger, c. 28 Alen høi, 73 1/2 Alen lang og 30 Al. bred, har foruden Kjeldere 3 Etager, hvoraf den øverste er Mezzanin. Den nederste Etage er af Rustic Bygning, de tvende øverste af ionisk Orden. Midt paa er et saakaldet Forspring, som bærer sex frit-

staaende ioniske Søiler, og oven paa disse ere Altaner med stærk Frontespice, forestillende de respective grevelige Vaabner, hvorhos den Balustrade, der udgaaer derfra til begge Ender, har Overdelen besat med Statuer, Vaser og deslige Prydelser. Foruden denne Hovedbygning har hvert Palais ved begge Sider en Pavillon, hvis øverste Etage staaer frit, men nedenfor ved en lavere Bygning føies til Hovedfacaden, saa at man fra den gaaer over et fladt Tag til Pavillonen. - Unegtelig ere Palaierne, som opførte i den nyfranske Smag, altfor overlæssede med uhensigtsmæssige Zirater til at de i architectonisk Henseende hver for sig fortjene synderlig Opmærksomhed, hvor smukke de end ved første Øiekast tage sig ud som symetrisk Fiirkløver.

Det Moltkeske ogsaa kaldet *Christian VI's* Palais blev tilligemed det Schackske eller *Frederik VI's* Palais kjøbt efter Christiansborg Slots Brand 1794 og taget i Besiddelse af de nævnte Konger. Navnlig var det *Schackske* Palais *Frederik VI's* Vinteropholdssted indtil hans Død her, d.3die Decbr. 1839, og beboedes senere af hans Dronning, Enkedronning *Marie Sophie Frederike,* som ogsaa døde her d. 21de Marts 1852. Nu er bemeldte Palais, der ligesom de andre er blevet Statens Eindom, bl.A. indrømmet Høiesteret, der holdes offentlig her i første Etage. - Det *Moltkeske Palais* benyttes af Overhofmarschallatet og Udenrigsministeriet. Tidligere var her Vagtstue for Garden tilfods (Livvagten), med Fourchetter, Skilderhuse og den gamle pjaltede Fane ud til Pladsen. I en Stuelænge til Gaarden er et fortrinligt, Privatmand tilhørende, *ornithologisk Cabinet,* hvorom nærmere vil blive talt længer hen under Samlinger. - I det Moltkeske Palais findes for-

øvrigt endnu interessante Levninger af oprindelig Herlighed. Vestibulen er prydet med 8 graae Marmor Søiler, imellem dem af hvidt italiensk Marmor Andromeda, Perfeus og Søuhyret. Gemakker, Cabinetter og Salene ere rigt decorerede med Tapeter, Gipsarbeid, Forgyldning og Maling. Men den kostbare Malerisamling, som tilhørte Eieren, Grev *Adam Gottlob Moltke,* og nu eies af Sønnen, *A. W. Moltke,* og hvilken indeholder Arbeider af Mestere som v.d. Verft, Tennier o.fl. s., er flyttet derfra til det Thott'ske Palais, paa Hjørnet af Kongens Nytorv og Bredgade, hvor samme nu er tilgjængelig for Publicum og skal paa sit Sted omstændeligere blive omtalt. Flere andre kunstneriske og videnskabelige Samlinger, som ogsaa fandtes i Palaiet, hvoriblandt et sjeldent Naturalie-Cabinet, ere tildels skjænkede til offentlig Brug. - De nævnte tvende Palaier ere forresten forbundne med hinanden ved den berømte Harsdorffske Colonnade, der - desvæære! - ganske er af Træ og saaledes snart vel kan siges *at have været.*

Hvad de tvende øvrige Palaier angaaer, da er om disse intet Synderligt at sige. Det *Levetzovske* ogsaa *Christian VII.'s* Palais, ligeoverfor Moltkes, kjøbtes i sin Tid af Arveprinds *Frederik,* nedarvedes til hans Søn, *Christian VIII.,* gik derefter i Arv til dennes Søn, *Frederik VII.,* og afhændigedes derpaa til Staten. Det bebeoes om Vinteren af Enkedronning *Caroline Amalie.* Det *Brockdorff'ske* Palais, ligeoverfor Schacks, kjøbtes allerede før Slotsbranden, nemlig 1768, til Staten og indrettedes til *Landcadetacademi;* 20 Aar derefter blev det til *Søcadetacademi,* og da Fr. VI's Datter *Wilhelmine* 1828 (1. Novbr.) formæledes med Prinds Fr. Carl Christian, d.e. *Frederik VII.,* lod

den kongelige Svigerfader Palaiet betydeligt modernisere i det Indre og kostbart meublere, for at skjænke det til de Nyformælede. Nu beboes det af Landgrevinde *Luise Charlotte* af Hessen (en Søster til Chr. VIII. og Arveprinds *Ferdinand)* og Gemal, Landgrev *Wilhelm* af Hessen.

Det nævnte smukke eller "fornemme" Qvarteer af Staden er bl. A. envidere prydet med følgende Pragtbygninger:

Det Schimmelmannske Palais.
- Skjøndt dette af Grev *Berkentin* opførte Palais ligger saa godt som midt i Gaden (Norgesgade), tager det sig dog vel ud, dels fordi det er lagt lige overfor Dronningenstvergade, dels formedelst dets Forgaard, hvorved Hovedbygningen træder tilbage og afspærres fra Gadelinien ved et zirligt Jerngitter, hængt imellem vaseprydede Sandsteenspiller. Om denne "kostbare Jern-Sprinkelverks Balustrade" har man det Sagn, at den skal være en Allusion til, at en af Stedets tidligere Eiere, der formedelst en (maaskee) politisk Forbrydelse dømtes til at sidde bag *Jernstænger,* ved sær kongelig Naade paa denne Maade eluderede Dommen, idet han kom til at boe i dette tilgitrede Palais. - Hovedfacaden har et Forspring af 8 fritstaaende ioniske Søiler af norsk Marmor. Frontespicen bærer det grevelige Berkentinsk Vaaben, og Cornichen er decoreret omtrent som Amalienborgs. Gemakkerne i alle tre Etager ere vel afdelte og meublerede og Gaardens begge Ender indesluttede ved adskillige Bygninger: Stalde o.s.v. I Aaret 1761 led Bygningen ved en i samme opkommen Ildebrand. Hvorvel Palaiet unegtelig kan regnes iblandt Kjøbenhavns smukkeste Bygninger, synes der dog at hvile noget Uhyggeligt og Trist over samme, hvilket enten

maa tilskrives den mørke Afpudsning, eller de Ideeforbindelser, der maaskee fremkaldes ved Stedets fjerne Lighed i Stilen med Frederiks Hospital, der er forsynet med en lignende Forgaard, har ogsaa - om end et mindre smukt - Jerngitter foran sig, og er beliggende i samme Gade.

Det Dehnske og det Bernstorffske Palais. Disse hinanden fuldkommen symetrisk lige Palaier ligge paa samme Side af Norgesgade som nysomtalte Palads, lige over for Marmorkirken og kun adskilte fra hinanden ved den imellem dem løbende Frederiksgade. Facadernes Prydelse over Vinduer og Porte, samt det brudte Tag med sine Pavillons i Form af smaa Domer give Bygningerne en rig og prægtig Anseelse. Vestibulen er her ikke midt paa, men ved Enden. Derfra gaae de hængende eller aabne Trapper af norsk Marmor til de øverste Etagers Gemakker, ved hvis Tapeters Malninger og Meublers Beskrivelse vi her saa meget mindre tør opholde os, som alt Sligt jo er Tidens og Modens hyppige Forandringer underkastet. Saavel indvendig som udvendig ligne disse Palaier hinanden i Indretning. Det, der er nærmest Kongens Nytorv, er opført af *J.H.E. Bernstorff* (død 19. Febr. 1772 i Hamborg) og beboes nu af Arveprinds *Ferdinand.*

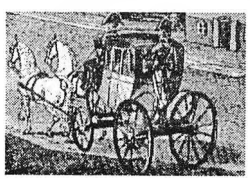

Endnu maa kortelig nævnes i Qvarteret: **Moltkes Palais,** paa Hjørnet af Bredgade og Dronningens Tvergade, hvor tilforn det grevelige Danneskjold-Laurvigske Palais indtog en Strækning paa 250 Al. og betragtedes som Stadens største og herligste Palads. Det har senere tilhørt Conferentsraad *Brun,* hvis Hu-

stru "Friederike Brun, geb. Münter", ogsaa i Udlandet er kjendt som Skjønaand og som Klopstocks, Matthissons, Zoegas, Fru Stäels, Angelica Kaufmanns o.m. Fls. Veninde. Nu tilhører Palaiet Grev *A. W. Moltke* til Bregentved.

Dronningens Tværgade mod Bredgade. Moltkes Palæ til venstre. For enden af gaden ses Schimmelmanns Palæ, det nuværende Odd Fellow Palæ.

- Endelig er der det saakaldte "gule" eller *Kronprindsessens Palais* i Amaliegade, der for Tiden beboes af Prinds *Christian* til Danmark, den af Conferentsr. *Collin* senest beboede mere mærkelige end just smukke Bygning i Amaliegade Nr. 155, og det *Thott'ske* Palais, paa Hjørnet af Kongens Nytorv og Bredgade. Det sidstnævnte er opført eller dog ombygget af Geheimeraad *Otto Thott,* prydet paa den ene Side med corinthiske, paa den anden Side med doriske Pilastre og over Frontespicen sees det thottske Vaaben, maaskee det ældste i Norden. Tidligere have Greverne af Danneskjold til Samsø eiet Paladset.

Charlottenborg

Naar man veed, at den store *Thorvaldsen* ei blot her nød sin første Kunstdannelse, men ogsaa her tilbragte nogen Tid som fuldendt Kunstner og endelig - efter

40 Aars Ophold i Rom - her i sine sidste Leveaar havde Bopæl og Atelier, for endelig herfra at begraves (thi han udaandede, som bekjendt, i Theatret ikke langt herfra ved en pludselig Død d. 24. Marts 1844): - saa vil man vel tilgive os, at vi dvæle noget længere ved dette Slots Historie, dets Oprindelse, tidligere Beboere o.s.v.

Det forhen monstrøse Danneskjold- Laurvigske Palais blev oprindelig opført af *Ulrik Fr. Gyldenløve* og - da det ikke strax fandtes tilstrækkeligt for Familien - tilbygget af hans Søn *Ferd. Anton,* Greve af Danneskjold. Men forinden havde Førstnævnte paa Hjørnet af Kongens Nytorv og Nyhavns Canal i Aaret 1672 og følgende Aar opført en stor og regulair Bygning, hvilken han afstod til *Charlotte Amalie,* Enkedronning efter Chr. V., som gav Paladset sit Navn *"Charlottenborg",* hvilket det senere har beholdt, og residerede der om Vinteren, naar hun ikke var paa sit Enkesæde: Nykjøbing Slot paa Falster.

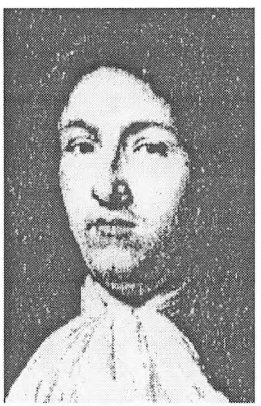

Ulrik Frederik Gyldenløve, der opførte Charlottenborg.

Efter hendes Død paa Charlottenborg (27. Marts 1714) arvedes Slottet af Prinds *Carl* og Prindsesse *Sophie Hedevig,* efter hvis Død det i nogle Aar stod ledigt, indtil *Frederik V.* som Kronprinds, tilligemed sin første Dronning *Lovise,* i nogle Aar holdt Hof her. Som Konge indrømmede han 1754 de fleste Værelser af Charlottenborg til

det f. A. d. 31. Marts stiftede *Academi* for de skjønne *Kunster,* hvis Præses blev Grev *Adam Gottlob Moltke* (senere har det været kongl. Prindser) og hvis Directeur var den tidligere her nævnte *J. F. J. Saly.* Desuden havde det i Aaret 1745 begyndte *Selskab for Fædrelandets Historie* og *Sprog* (stiftet af *J. Langebek)* her sine Forsamlinger og sit Bibliothek, ligesom her var indrettet et kgl. *Naturaliecabinet.* - Senere tilfaldt hele Bygningen Kunstacademiet, benyttes til Beboelse for enkelte Professorer, til Tegne- og Modelskoler, Udstillingssale o. s. v., og har kun undtagelsesviis været benyttet til Industriudstilling. - Forøvrigt har Slottet vistnok været anvendt paa mangehaande heterogene Maader. Under Fr. V. var den mellemste Sal, der gaaer igjennem de tvende øverste Etager, indrettet til en italiensk Operasal; under Chr. VII. maate Stue-Etagen en Tidlang gjøre Tjeneste som Politikammer og Kjælderne som Arrester, og under Fr. VI. havde man det lidet glædelige Syn, at see *Tallotteriets* Trækning foregaae udenfor Kunstanstaltens Port og hiin fordærvelige Indretnings Bestyrere fra Academiets Altan blotte deres ærværdige Hoveder for den hujende Hob under Paukers og Trompeters skingrende Fanfare.

Den i sin ædle Simpelhed særdeles smukke Bygning selv er 80 Al. bred ud imod Pladsen og 100 Al. lang imod Nyhavn. Den danner en Fiirkant, omgiven med fire Længder, af hvilke den Facade, der vender ud imod Kongens Nytorv, har et Forspring af tvende Karnaper paa Enden og er forziret med adskillige Decorationer. Pilastrene ved Indgangen have i deres Capitæler Ørnehoveder istedetfor Snirkler.

Iblandt Salene fremhæves *Figursalen,* der ved høitidelige Lei-

ligheder ogsaa tjener til Academiets Forsamlingssal. Paa Contra-Facadens Tag til Gaarden viser sig et lidet Taarn.

Slotshaven er forvandlet til en mindre vel beliggende *botanisk Have,* der 1778 er forenet med Universitetet. Denne staaer aaben for Publicum hver Torsdag fra 8-2 Form. og 4-7 Eft.; dog kan den ogsaa til andre Tider af Reisende tages i Øiesyn, naar man derom henvender sig til den paa Stedet boende Gartner, hvor Indgangen er ud til Nyhavn.

Ogsaa med Academiets nærmere Indretning ville Reisende kunne gjøre sig bekjendt, ved derom at henvende sig til Slottets Portner sammesteds, eller - vel bedre - ligefrem til en af de der boende Herrer Professorer. I Udstillingstiden, først paa Foraaret, erholdes Adgang (mod Betaling af 1 Mark) til at tage de Malerier og Kunstarbeider i Øiesyn, som navnlig indenlandske (dog ogsaa fremmede) Kunstnere, have udført i Aarets Løb og offentlig udstillet.

Som *Palaier,* idetmindste af Navnet, maae vi endnu kun fremhæve:

Erichsens Palais paa Kongens Nytorv ved Holmens Canal, forhen tilhørende Grosserer, Conferensraad *Erichsen,* en særdeles smagfuld Bygning i lys og nobel Stil. Forsiden udmærker sig ved en meget stor bedækket Altan, med aaben Udsigt til Torvet, dannet af sex fritstaaende ioniske Søiler. Over Frontonen er et smukt Basrelief af Gianelli, forestillende Vindskibelighed og Kløgt ved Overflødighedens Alter. Sidefacaden ud til Canalen er decoreret med sex ioniske Pilastre. - Værelsernes Loftmalerier (af ikke uberømte Mestere) ere tildels blevne udslettede eller overkalkede af sædelige Billedstormere. Efterat Hoved-Etagerne i endeel Aar have været be-

MEUBEL-UDSTYRS-LAGER

G. B. HANSEN

Meubel- og Speil-Lager,

Stod Aar 1830

(forhen Erichsens Palais)

Hjørnet af

Kongens Nytorv og Holmens Canal Nr. 2,

det ældste og største i Kjøbenhavn,

anbefaler et rigt og smagfuldt Udvalg af:

solidt forarbeidede Meubler

i alle Genrer og Finheder

til Nutidens billigste Priser, og for hvis Solidited i alle Maader indestaaes.

Transport franco indtil 2 Mil fra Staden.

Priis-Couranter udleveres og forsendes **franco** over hele Landet.

Annonce fra »Københavns Veiviser«, 1863.

nyttede til - Café, afgive de nu ogsaa Magazin for Hof-Stolemager *C. B. Hansens* (Stedets Eier) elegante og solide Meubler.

Det Holstein-Lethreborgske Palais eller *Hôtel* i *Stormgade,* ombygget af Conseilsminister *Joh. Ludv. Holstein,* Greve til *Lethreborg.* Portalet er af graat og lyst Marmor, med toskanske Pilastre, Hovedtrappen af Marmor, og Tagets Kant prydet med Statuer, Vaser og det grevelige Vaaben. I dette Palais og under bemeldte Greves Præsidie have det d. 13 Novbr. 1742 stiftede kgl. *danske Videnskabernes Selskab* sit første Møde i Begyndelsen af 1743. Nu findes her det *Naturhistoriske Museum,* om hvilket nærmere vil blive talt under "Samlinger".

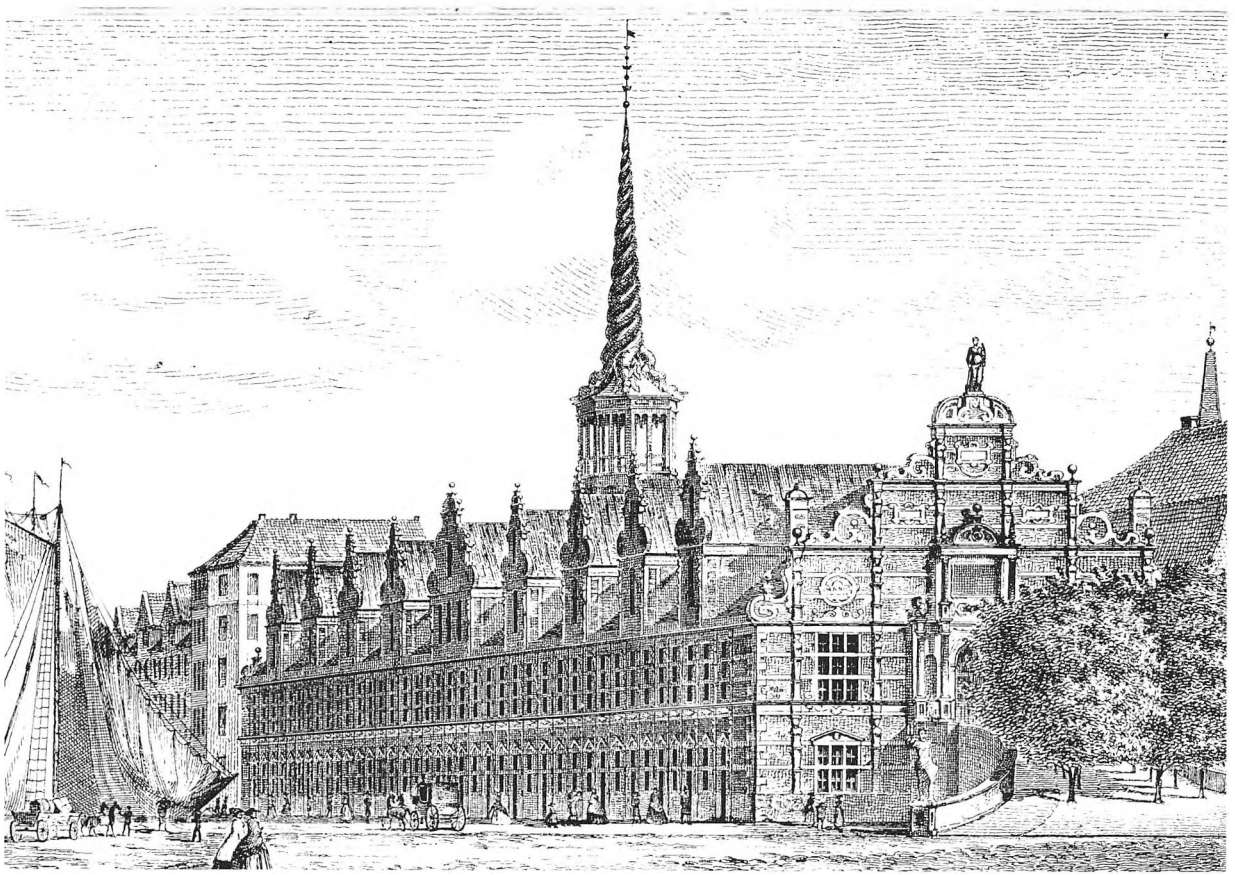

Andre Pragtbygninger

Ved den absolut monarkiske Regieringsforms Overgang til en fri repræsentativ Forfatning maatte, som man vel kunde formode, adskillige Bygværker, der hidtil vare "Kongens", enten gaae over til Nationaleiendom eller af Staten realiseres, d. v. s. sælges til privat Brug. Det sidste blev *Børsens* Skjæbne. Dette - et

af Fjerde Christians herlige Mindesmærker - afhændedes for saa faa Aar siden til Grosserer-societetet for en Sum, der ikke staaer i Forhold enten til Bygningens egen Kostbarhed eller til Eiendommenes nærværende høie Pris; men som dog vistnok finder sin Undskyldning i de Betingelser, hvorunder Kjøbet afsluttedes, og hvortil naturligviis hørte den, at den ydre Form skal bibeholdes, og Selskabet selvfølgelig bekoste de Reparationer, som et saadant Pragtværks Vedligeholdelse udkræver i Aarenes Løb. Hertil kommer ogsaa, at den indre Ombygning og Istandsættelse, svarende til Tidens og Forholdenes Fordring, ikke vil blive uden betydelig Opofrelse.

Børsen, der, som allerede antydet, er opført under *Christian IV.,* tillægges *Hans Steenvinkel* d. Y. til Bygmester. Den er beliggende nær ved Slotspladsen, lige over-for Gammel Holm paa Canalens søndre Side. Man synes at have arbeidet mange Aar paa dens Fuldendelse, idetmindste staaer paa det vestlige Portal Aarstallet 1624, medens der paa det østlige staaer 1640. Imidlertid nævne Andre, at den er opført i to Aar, nemlig fra 1622- 24; vist er det, at bemeldte Konge allerede i 1624 beskikkede Børsens nederste Etage til at modtage i de numererede Haller eller Kjældere, hvad enhver leiende Kjøbmand der vilde indlægge, især alt Slags grove Vare, saasom Jern, Hamp, Huder, Hør, Humle, tør Fisk, Salt etc.

Den er sikkerlig en af Stadens mest interessante Bygninger, i Renaissance-Stilen, og uagtet dens Længde (203 Al.) i Forhold til Breden (33 1/4 Al.) synes at stride imod Reglerne for en smuk Form, gjør dog det Hele et behageligt Indtryk, især da Børsen ligger - eller dog oprindelige

skulde ligge - frit til alle Sider uden at berøres af andre Bygninger, omgiven mod Nord og Syd af Canaler, hvilken Skjønhed end yderligere gaaer Haand i Haand med Forsigtighed og Beqvemmelighed, nemlig hiin med Hensyn til Ildsvaade og denne for at lette Transporten af Kjøbmandsgods fra Canalsiderne, - et Gode, som nu trues med at tilintetgjøres ved adskillige paatænkte Forandringer i Benyttelsen af Terrainet.

Den nordre Opgang, Bygningens vestlige Endeside, ud til Slotspladsen begynder i en Brede af c. 45 Al., hvor tvende Steenfigurer (Mercur og Neptun) ere anbragte, og løber smalere op ad en Skraaplan med en Træplantning, der indesluttes af en Sandsteensmuur, til den meget prægtige Portal, som bl. A. udmærker sig ved fire toscanske Piller af sjeldent Marmor (Porphyritis), over hvilke en lang latinsk Indskrift med forgyldte Bogstaver kan læses. Ved den anden eller østlige Endeside ud til Knippelsbro var tilforn Opgangen dobbelt med en til begge Sider affaldende Flisetrappe. Denne, der vistnok var meget ubeqvem, navnlig i vaadt Føre, er nu bortskaaret og Bygningen bleven forsynet med en "lige Indgang", saa at man har Trappegangen inde i Huset. - Begge Længdesiderne ere prydede med en Masse Steenhuggerarbejde, Arabesker, Snirkler etc., og som flere andre deslige gothiske Bygninger opført af røde Steen med en Mængde indlagte Sandsteen. - Den nederste- eller Kjælderetagen har store Hvælvinger, der, som bemærket, tjene til grovt Kjøbmandsgods, nu ogsaa beboes af forskjellige Næringsdrivende, ville vel snart undergaae en betydelig Forandring og have forøvrigt just intet Tiltrækkende. Den øverste Etage

er meget høi og har ni smukke, slanke Karnaper eller Qviste symetrisk til hver Side. Det bag de mellemste større Qviste fra Blytaget sig hævende Taarn kneiser i en Høide af 88 eller 90 Al. Spidsen dannes paa en egen Maade af fire Drager eller Lindorme, som ligge paa Bugen, med Hovederne udstrakte imod de fire Verdenshjørner, medens Halerne, kunstigt slyngede i hverandre, strække sig smekkert iveiret, endende med tre over hinanden anbragte Kroner imellem Kugler og en zirlig Fløi. At dette eiendommelige Taarn ikke er noget Krigsbytte fra d. 3. Aug. 1611 erobrede Calmar-Slot, saaledes som et Sagn paastaaer, viser sig allerede deraf, at det ikke er det oprindeligt opsatte, men efterlignende dette opført under *Christian VII.*

Indvendig har Børsen for Øieblikket endnu sine tre oprindelige Afdelinger. Igjennem nævnte vestlige Hovedportal træder man først ind i den vel rummelige, men ikke synderlig smagfulde *Børssal,* det daglige Forsamlingssted for Grossererer og Kjøbmænd i den dertil bestemte "Børstid". Her noteres den i indre Værelser satte Cours, afsluttes Handeler og gjøres Forretninger. Bagsiden af den med gulige Piller forsynede Sal viser et stort Maleri, skjænket i sin Tid af Grosserer-Societetet og malet af *H. Høier.* Det forestiller Chr. IV. som ung Konge med Rigsraaderne besøgende Tycho Brahe paa Hveen. Maleriet, som just ikke er kunnet blevet hængt i den heldigste Belysning, synes at være skeet Overlast og i det hele ikke at være holdt i god Stand. Om dets Kunstværd ere Meningerne delte. - Fra Børssalen føre tvende Døre til den smukke, i amphitheatralsk Form af *Hornbech* byggede *Auctionssal* og til Sø-Assurance-Compagniets Comp-

Børssalen med de mange børsmæglere og andre forretningsmænd.

toir. Den anden Afdeling er et Slags Bazar, der nu kun indeholder en Afglands fra tidligere Dage. Indtil for kort Tid siden var her endnu aabne Boutiker, hvori saaes Arbeider fra Frederiksværk, Agerdyrkningsredskaber, Galanterivarer, Hosekræmmerartikler, bornholmske Stueuhre, et lille Meubelmagazin og en ikke ubetydelig Boglade. Dermed vil nu undergaae en Forandring,

som for Tiden endnu ikke er bekjendt. - Den tredie Afdeling endelig omfatter nogle Comptoirer, navnlig Brandforsikring Compagniets for Meubler og Effecter. Tilforn anvendtes denne Deel til Comptoirer for den i 1736 oprettede kgl. octroyerede Vexel- og Laane-Bank. - Forøvrigt er hele Børsen i en Række af Aar benyttet som Gade eller som Gjennemgang fra Kjøbenhavn til Christianshavn, da den almindelige Passage, som meget befærdet og snever, ikke har været uden Fare.

Som bemærket laa Børsen tidligere frit; men for endeel Aar siden fandt man det - desværre! paa Skjønhedens Bekostning - hensigtsmæssigt at sætte den ved en Tværbygning i Forbindelse med:

Banken, hvortil en bedækket Gang fører fra Børssalen. Banken selv er en massiv, for nogle og halvfjerdsindstyve Aar siden opført klodset, fiirkantet Qvadersteens Bygning, i hvis brandfrie, hvælvede Kjældere den under 4. Juli 1818 paa 90 Aar octroyerede *Nationalbanks* Skatte ligge. Det maa vistnok glæde Enhver, at dette virksomme Institut, der unegtlig, efter tunge Offere fra Borgernes Side, har den Fortjeneste, endelig at have bragt Landets i Grundvolden rystede Pengevæsen i ønskelig Orden, at den - sige vi - nu har kunnet udvide sin Virksomhed saaledes, at Bygningen ikke længer kan afgive Rum for samme; men paa den anden Side maa det dog meget beklages, dersom, - hvad Talen er om - at der skal skee Tilbygninger af en saadan Natur, at den noksom krænkede Børs end yderligere dækkes. - Sin Vagtsikkerhed har Banken hidtil hentet fra den lige over for den beliggende:

Slotsholm, en smudsig guul Bygning, der just ikke bidrager til

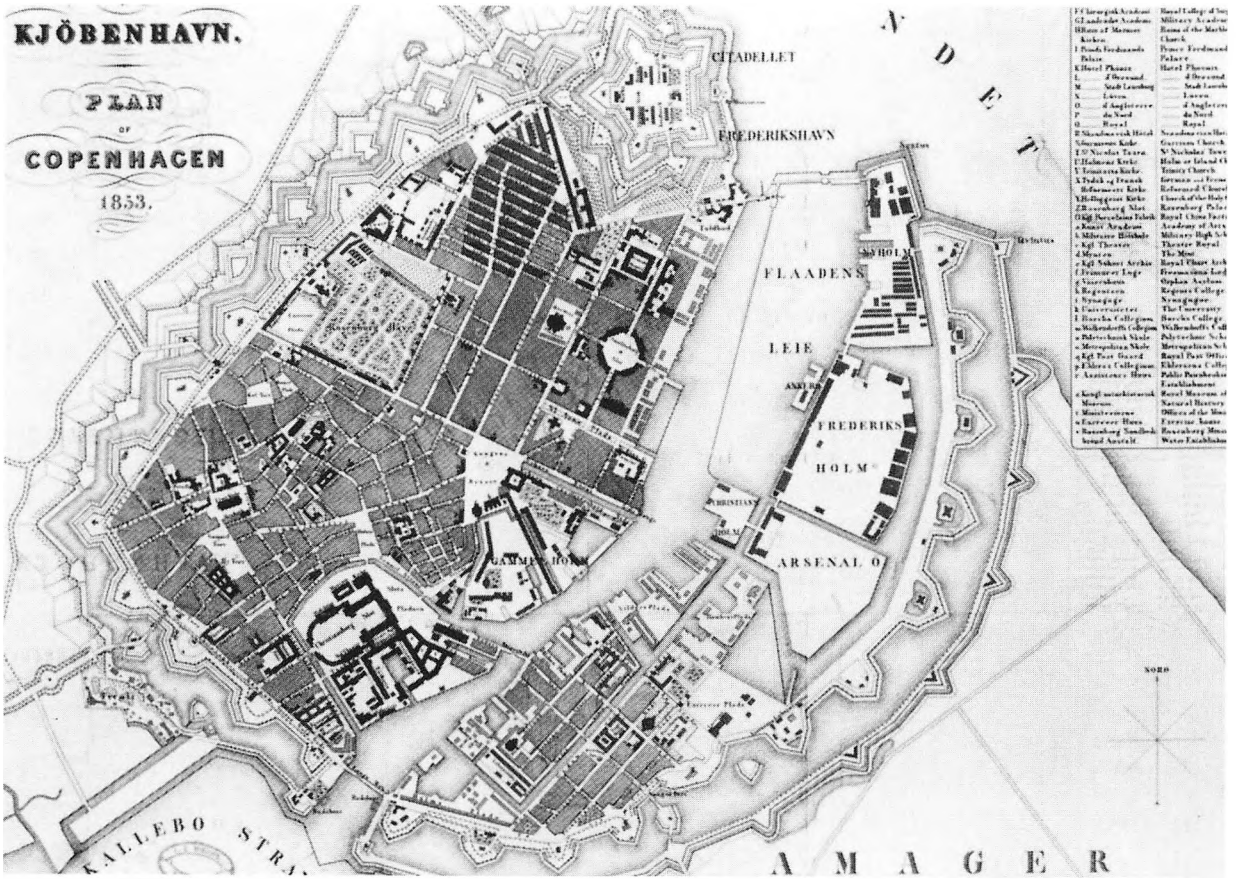

Plan af Kjøbenhavn, 1853. Byen befinder sig endnu indenfor voldene. Den daværende Nationalbank lå i Slotsholmsgade, forbundet med Børsen. Se den sydvestre del af kortet, ved Christiansborg Slot.

Omegnens Forskjønnelse, og som vi her kun i Forbigaaende nævne. Her er Vagthold til Banken, Zahlkammeret o. s. v., ogsaa findes her *Maleværks Consumtions-Comptoiret.* - Denne Deel af Staden kaldes "Bag Børsen" og her strækker sig ogsaa den Combination af Bygninger, som vi med et Fællesnavn for det

Første ville kalde:

Cancelliet

Som allerede bemærket ved Omtalen af Christiansborg Slot er Cancellibygningen sat i Forbindelse med nævnte Slot ved *Zahlkammerbygningen* og danner saaledes en meget lang Strækning, der kan gjennemvandres med Tag over Hovedet. - Paa det Hjørne, hvor Cancelliet nu staaer, ligeoverfor Børsen, stod fordum et kongeligt "Bold-Huus", hvilket *Frederik IV.* lod nedrive og Pladsen anvende til anden Brug. Bemeldte Konges Buste af hvidt Marmor, omgiven af Trophæer og Ornamenter i hugget Steen, sees derfor ogsaa paa den store runde Frontespice over Hovedfacaden. Den vidtløftige Bygning har inadtil tre Fløie, der paa den fjerde Side af den derved dannede Cancelligaard lukkes af *Proviantgaarden,* - en solid, vidtstrakt Bygning sikret ved stærke Mure, Lynafledere o.s.v. og Hovedoplagsstedet for Marinens, navnlig Nyboders Proviantering. Foruden Kjelderetagen har Cancelliet tre Etager af forskjellige Høide og holder i sin Hoved-Facade c. 100 Al. Den nederste Etage er overalt hvælvet og forsynet med Jerndøre og Vinduesluger, fordi den tildels benyttes til *Archivet.* Tidligere havde det kgl. danske Cancelli sit Sæde her, tilligemed Rentekammeret, Toldkammeret og alle øvrige til Statsmaskineriet hørende Apparater og Departementer. Ved den foregaaede Statsforandring er naturligviis endeel Omflytning og Ombygning skeet; dog findes her endnu de vigtigste Comptoirer vedrørende Statsstyrelsen, og Bygningen, hvortil Hovedopgangen er ad en Steentrappe paa Slotspladsen, har beholdt sit gamle Navn.

Op til Cancelliet støder en mindre Bygning, den saakaldte

Rentekammerbygning, hvor *Stempelpapirs-Comptoiret* findes med Udsalg af Stempelpapir hver Søgnedag fra Kl. 9 Form. til 7 Aften. Derefter kommer en større Bygning: *Generalitetet,* saaledes kaldet fordi General-Commissariats-Collegiet der havde Sæde, foruden Enkekassen, Bygningscomptoiret o. fl. a. Bygningen er nu bleven forhøiet og i Gaarden ere mange Forandringer skete efteraat *Krigsministeriet* har taget den i Besiddelse, saa at forskjellige af dettes Comptoirer endog glide over til en ny og den sidste Bygning i Rækken, nemlig: *Lerkes Gaard* eller det grevelig Lerkiske Hôtel. Efter *Christian VI's* Befaling opbygtes samme til Tjeneste for hertugen af Würtemberg-Dels, og kjøbtes siden af General-Overkrigssecretair *Grev Lerke,* som føiede Gaarden til det af ham oprettede Stamhuus Lerkenborg. Senere beboedes det en Tidlang af *General-Feltmarschal Grev Saint Germain.* Den udvortes regulaire Bygning - Bønder ogsaa bekjendt som "Amtstue" - udmærker sig ved zirlige Opgange, er i det Hele taget opført i en lettere og lysere Stil end Cancelliet og har bagtil endog en Lysthave med et sprudlende Springvand. Foruden den nævnte Andeel som Krigsministeriet har erobret sig, findes her ogsaa *Cultusministeriets* Comptoirer. - Finans-Ministeriets Bureau, ligesom Ministeriet for Monarchiets Fælles-anliggender findes derimod i Cancellibygningen, der, som anført, ved Gjennembrydning er sat i Forbindelse med hele Bygnings-Suiten.

Thorvaldsens Museum

Idet vi længerhen komme til at omhandle Museets uvurderlige Indhold af Kunstskatte, have vi her for Øieblikket kun dets Ydre, som Bygning betragtet, at dvæle ved.

Paa Foranstaltning af Kjøbenhavns Commune er efterat omtrent en Trediedeel af de anslaaede Omkostninger ved Subscription var tilveiebragt, overdrages det Architecten Prof. *G. Bindesbøll* (død 1856) at benytte den af *Frederik VI.* mere velvilligt end heldigt skjænkede Sidebygning af Christiansborg Slot til Oprettelse af en den store Kunstners Mesterværker værdig Museumsbygning. En saadan opførtes da fra 1839 til 1847, saa at Museet kunde aabnes d. 17. Septbr. 1848, Tiaarsdagen efter *Thorvaldsens* Ankomst til Kjøbenhavn.

Unegtelig er Pladsen bag ved Slottets colossale Masser alt Andet end gunstig; men den var den bedste, der da var til Raadighed og en længere Udsættelse truede det hele smukke Foretagende med at strande.

Den fritgaaende Bygning, 110 Al. lang, 60 Al. bred og til en Høide af c. 28 Al. danner en langagtig Fiirkant. Den har to Etager foruden Kjelderen, er holdt i antik Stil, indvendig rigt decoreret og udvendig malet al fresco, eller egentlig er der ved Indlægning af forskjelligtfarvet Cement i Muren frembragt Billeder, hvoraf det ud til Canalen forestiller Thorvaldsens Modtagelse i Hovedstaden d. 17. Septbr. 1838, det andet derimod paa den modsatte Side antyder hans Værkers Indbringelse i Museet. - Ovenover den skjønne Facade ud til Stormbroen, foran hvilken en Plads af omtr. 300 Alens Længde er beplantet, sees den af *Christian VIII.* givne, af *W. Bissen* modellerte og af *J.B. Dalhoff* i Bronze støbte Victoria, standsende sin *Quadriga;* Seirsgudinden er udført efter Th.'s Skizze, den ene af Hestene efter en af hans Modeller.

En bred Trappe fører til Hovedindgangen imod Vest (den almindelige Indgang er paa Siden

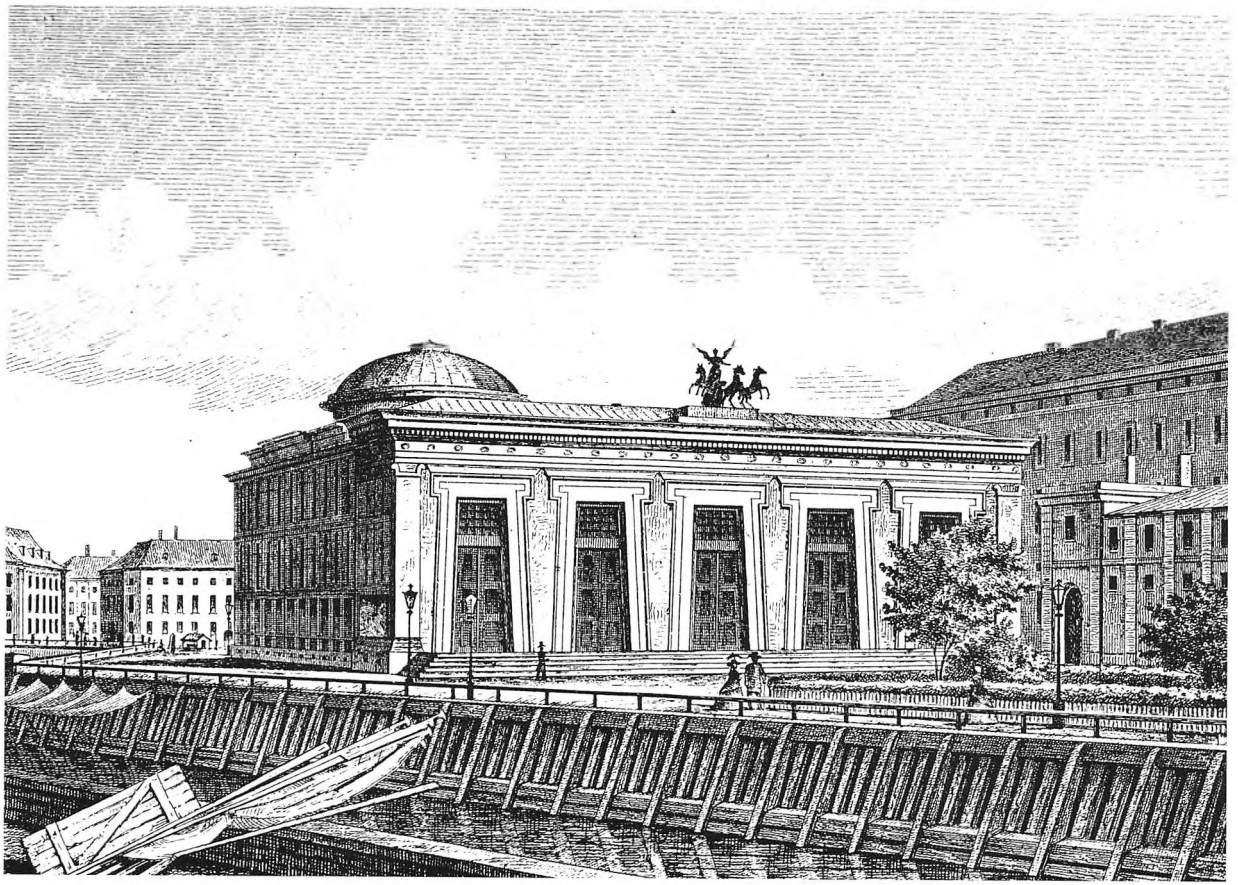

Thorvaldsens Museum med det i 1884 nedbrændte Christiansborg Slot i baggrunden til højre.

ved Slottet, hvor Inspecteuren og "Custoden" boe); derpaa træder man ind i en 55 Al. lang, 15 Al. dyb og 20 Al. høi Sal, Forhallen, hvori de colossale - navnlig Ryt-terstatuer ere opstillede. Denne Sal har tre Døre, hvoraf den mellemste fører til en Korsgang, Corridor, der omgiver den elegisk deilige Gaard, hvor det Forkrænkelige af Kunstneren hviler, omgivet af det Ufor-

krænkelige, saa at Museet tillige maa betragtes som hans Mausoleum.

Museets Indhold er et dobbelt. Foruden de væsentligste og vigtigste af Thorvaldsens egne Mesterværker, gjemmer det ogsaa ægyptiske, græske, etruriske og romerske Oldsager, Afstøbninger af Antikker, Malerier, Mynter, Bøger, den store Mesters sidste og ufuldendte Arbeider, Bohave m. M., som af ham er samlet og hertil skjænket.

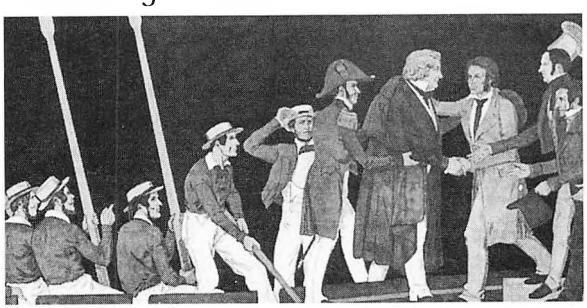

I årene 1840-50 fremstilledes en billedfrise rundt om den nederste del af Thorvaldsens Museum. Det her viste udsnit markerer billedhuggerens ilandstigning i København efter 43 års ophold i Rom.

Museet eier en Capital af c. 75,000 Rdl., legeret det af Thorvaldsen. De aarlige Renter heraf anvendes dels til at bestride Administrationsomkostningerne, dels til at udhugge flere af hans Værker i Marmor.

Universitets-Bygningen

Ligeoverfor Fruekirke ligger *Universitetsbygningen,* ogsaa tidligere kaldet *Studiigaarden,* hvilken efter mange Ulykkestilfælde omsider lagdes i Aske, da Kjøbenhavn bombarderedes 1807.

I Aarene 1831-1836 blev den endelig gjenopført fra Grunden af, med et Par Tønders Gulds Bekostning, ved Bygmester *Prof. Malling,* som dertil valgte en særegen blandet Stil, der vel mindre rigtige betegnes som ægyptisk, men nok snarere maa betragtes som en sammensat gothisk.

Facaden er 110 Al. lang; Sidepartierne indtil Taget have en Høide af 21 Al. og den mellemliggende Deel er 36 Al. høi. Over Indgangen, udenfor hvilken ere

anbragte et Par plumpe, men maaske antikke Candelabre, sees en opflyvende Ørn med den Omskrift: *Coelestem adspicit lucem.* Paa de store, glatte Sidemure ved Hoveddøren ere anbragte Navnechifrene: C I. og C III. (Den Første funderede Kbhvns. Universitet d. 4. Okt. 1478, indviede det d. 1. Juni 1479, og den Sidste gav det 1537 en ny og forbedret Indretning ved Bugenhagens Hjælp), samt F. VI. - 1836 som Instaurator. Indgangen fører til

Københavns Universitet på Frue Plads.

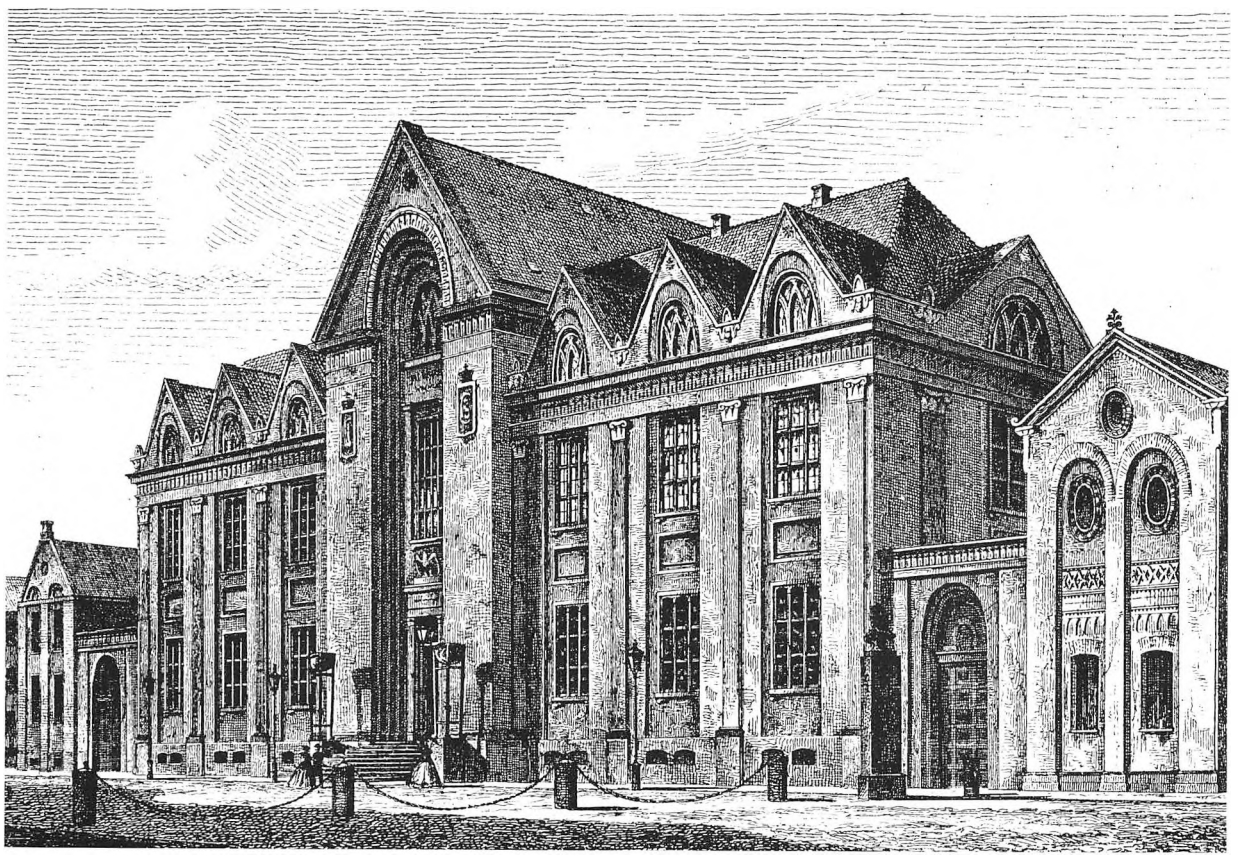

den 24. Al. lange, 22 Al. brede og 20. Al. høie Forhalle, til rummelige Corridorer og brede Trapper, der gaae op til anden Etage.

Fra Forhallen (Vestibulen) træder man ind i Solennitets-salen (Aula), hvor de academiske Feste feires. Den er 34 1/2 Al. lang, 22 Al. bred og 21 1/2 Al. høi. Et Galleri løber omkring Salen i en Høide af 17 Al. Ligeover for den kgl. Tribune er Talerstolen med en græsk Indskrift. Af Auditorier gives der 10 af forskjellig Størrelse, alle ret beqvemt indrettede. Fra Aulaen fører en Dør til den gamle ærværdige Bygning, der i over 300 Aar har tjent det academiske Senat til Forsamlingssted og endnu bruges af samme; det kaldes derfor *Consistorii Huus,* og er en Deel af de fordums catholske Biskoppers Residents, naar de fra Roeskilde kom til Kjøbenhavn. I de store Ildebrande, der ere overgaaede Staden, blev denne Bygning skaanet. Consistorii Sal blev i 1836 smukt oppudset, og er prydet med en Række Portraiter af Universitets Velgjørere og Patroner.

Den paany opførte Universitets-Bygning blev indviet d. 13. October 1836, men det varede længe førend man saae sig istand til at afholde de Bekostninger, der udkrævedes til at de simpelt anstrøgne Vægge paa Gangene, i Forhallen o. s. v. kunde fremtræde i en værdigere Skikkelse. Og først nu, efter 20 Aars Forløb, seer man Ønsket realiseret, navnlig leverer nu Vestibulen Beviserne for, med hvilken Dygtighed omtrent Nutidens Kunstnere kunne arbeide efter antikke Mønstre og formaae at trænge ind i Oldtidens Aand. - Vi maae dog saa meget mere afholde os fra en detailleret Omtale af dette Kunstværk, som det for ikke lang Tid siden har været Gjenstand for en Polemik, vi ikke kun-

ne ønske at fornye, og indskrænke os derfor til at bemærke, at Decorationerne tildels ere af *Hilker,* de mythologiske Compositioner af *Const. Hansen,* og de store Statuer Apollo og Minerva af *Bissen;* til disse har afd. *Bindesbøll* construeret Piedestalerne ligesom til Forhallens Bronzedør.

Ud til Nørregade, stødende op til Consistoriet, sees den 155 Al. lange, men kun lidet anseelige *Communitetsbygning,* i hvis store Sal fordum var Fribord til 100 uformuende Studenter, der nøde Godt af *Frederik II's* Gave, idet han d. 25. Juli 1569 stiftede Communitetet. Efter Ildebranden 1728 opførtes Bygningen paany, men Fælles-Bespisningen ophørte da og istedetfor gaves 180 Studenter (Alumni) Kostpenge- (5, 8 á 10 Rdl. maanedl.). I det store Rum findes nu en deel Comptoirer og adskillige videnskabelige Samlinger, henhørende til Universitetet, ligesom nogle Professorer her havde frie Boliger.

Forøvrigt er *Professor-Embedsboliger* tildels ophørte. Førend tidtmeldte Ildebrand 1728 stode 15 saadanne saakaldte *Professor-Residenter.* Førend Branden 1795 kun 11; men efter 1807 ikke flere end 4. De nedbrændte Huse opførtes nemlig ikke; man solgte Grundene og gav de sex ældre ordentlige Professorer en aarlig Erstatnings Sum. Senere ere 2 af Resten indrømmede den *polytechniske Læreanstalt* og 1 bortsolgt, saa at kun 1 er bleven tilbage til sin oprindelige Bestemmelse. Fribolig in natura have dog, foruden bemeldte Professorer i Communitetsbygningen, Professoren i Botanik ved den botaniske Have, samt en overordentlig Professor, der er anviist Bopæl som "Regentsprovst". - Kunstacademiets Professorer henhøre ikke her og derom ha-

ve vi allerede talt. I Forbindelse med Communitets Stipendiet staaer en Bygning lige over for Trinitatis Kirke og vendende ud imod de tre Gader Store Kanikestræde, Krystalgade og Kjøbmagergade, nemlig

Regentsen

I Aaret 1623 stiftede *Christian IV. Regentsen,* Collegium regium (domus regia), og gjorde den til en Fribolig med Brændsel for de Studerende, der havde erholdt Fribord, dengang 100. I 1728 blev Bygningen vel noget beskadiget, men dog ikke anderledes, end at man endnu kan gjenkende den kongelige Bygherres Spor. To og to Studenter have her, sædvanlig for tre Aar, et Par smaa Værelser, og Antallet er vistnok i Almindelighed langt over 100. I den saakaldte *Regentskirke,* den sidste Længde, Alumnernes tidligere Bedesal, henstaaer nu tildels Communitetets Bibliothek. - Regentsianerne have havt et særligt Beneficium, ved tidligere, siden Pesten 1711, at fungere som *Liigbærere.* (I Nyerups Eft. om Regentsen 1809 findes Anviisning betræffende de academiske Beneficier, navnlig hvad angaaer Regentsens.)

Her kunne vi maaskee endnu nævne nogle andre Stiftelser, bestemte til Fribolig for Studerende, skjøndt de ikke kunne henregnes til "Pragtbygninger".

Elers Collegium, skrives ogsaa *Ehlersens Col.* (Collegium Elersianum) i Store Kanikestræde skraas over for Regentsen, stiftet i 1691 af Etatsr. *Jørgen Elers,* som ved Testamente gav 30,000 Rdlr. til Bygningen og et Stipendium for 16 Studerende (deriblandt 3 Theol., 2 Medic., 2 Hist., 2 Phil., 1 Astron. og 1 Geom.). I 1838 udvidedes Antallet med 8. Foruden Fribolig er tillige forenet en Pengeunderstøttelse med Stipendiet; men i det Høieste kan den

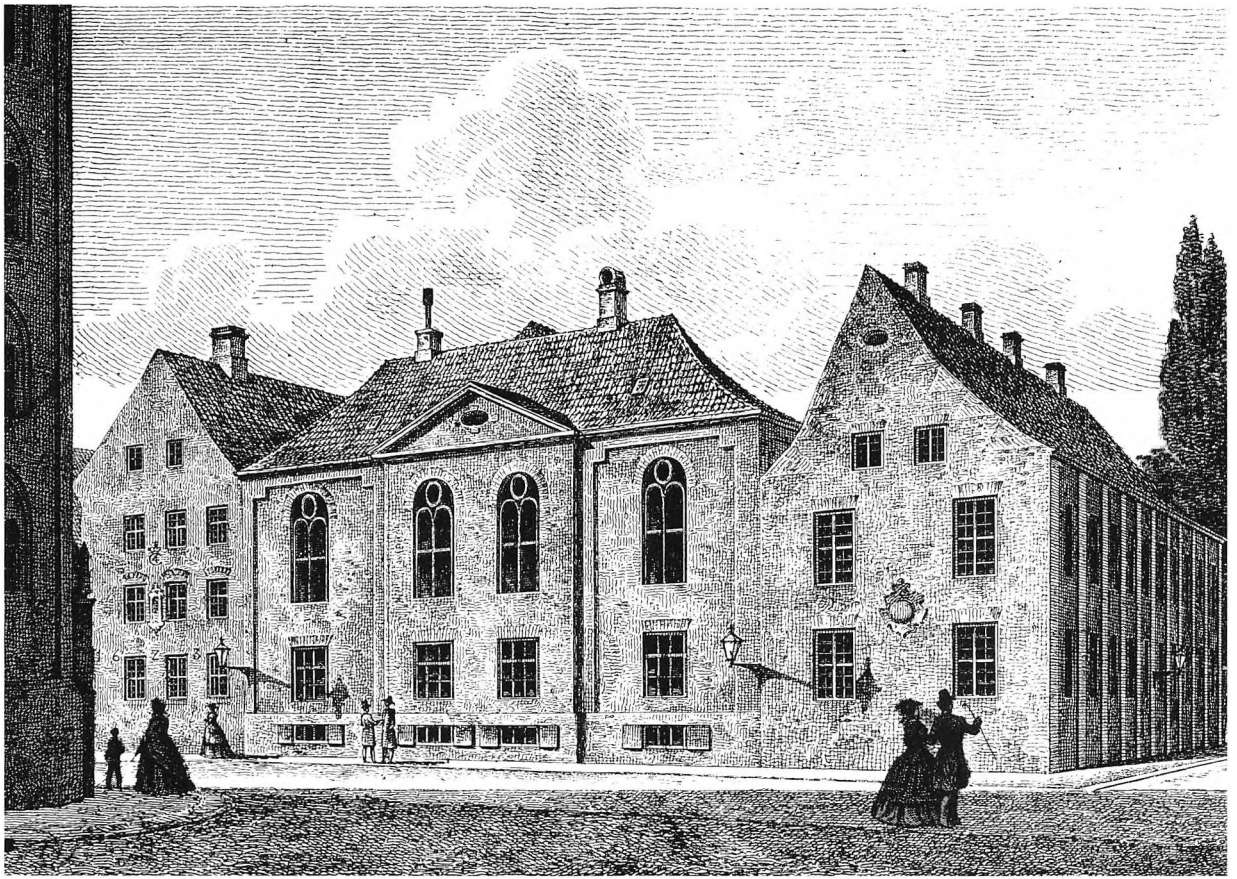

Regentsen i Nørregade. Lidt af Rundetaarn ses yderst til venstre i billedet.

Studerende kun benytte Hjælpen i 5 Aar. Til Stedet er en lille Have. Førend Ildebranden var dermed forbundet et "Raritets-Cabinet" og et Bibliothek. Til Bygningens Gjenopbyggelse maatte Stipendium i nogle Aar formindskes.

Borchs Collegium (Collegium Mediceum) ligeledes beliggende i Kanikestræde. Ved Testamente af 1689 gav Stifteren, den be-

rømte Lærde *Ole Borch,* 23,500 Rdl. foruden Gaard og Grund.

Efter Ildebranden 1691 opbygtes Stiftelsen paany; dog er den nærværende Bygning først opført 1824. Ogsaa denne optog oprindelig kun 16 Studerende, hvoraf dog enhver har et eller to Værelser for sig selv. Hver Stipendiat nød 60 Rdl. aarlig, med Vilkaar, at 10 af Alumnerne skulde studere Theologi, 3 Philologi, 1 Mathesin, 2 Medicin og Chemi. Til Stiftelsen var indrettet et Laboratorium, forsynet med de af Stifteren selv brugte Instrumenter.

Walkendorfs Collegium (Collegium Walkendorfianum) i St. Pederstræde, vendende ud til Petri-Kirkes ene Side. Det er det ældste, men ikke det rigeste af disse Collegier og er stiftet 1595 af *Christoffer Walkendorf,* som Aaret derefter beskikkedes til Rigshofmester. Det er, ligesom de andre, oprindelig bestemt for 16 Studerende, som her desuden tillagdes 38 Rd. aarlig hver og Brugen af et godt Bibliothek, hvilket reddedes i Branden 1728. Bygningen har forsaavidt historisk Mærkelighed, som den tidligere har været et Carmeliter-Kloster.

Idet vi længerhen særligt komme til at omhandle *Postvæsenet,* have vi her blot at betragte nævnte Gaard som Bygning.

Postgaarden, eller - som den i daglig tale kaldes - *Posthuset,* er en stor, dybtgaaende, for det fælles Postvæsen indrettet Bygning paa Hjørnet af St. Kjøbmagergade og St. Helliggeiststræde. Dens Hovedfacade er prydet med et ganske net Portal og vender ud til førstnævnte Gade. Over Vinduerne og Porten ere Steenornamenter; men forøvrigt har Gaarden hverken indvendig eller udvendig noget Tiltrækkende. Angaaende den gamle Bygnings Historie ere Optegnel-

serne ubestemte. For endeel Aar siden fandtes, ved et Tilfælde, i Gaarden et underjordisk Muurværk med Hvælvninger o. s. v., hvilket gav Anledning til megen Omtale og mange Gisninger. Efter at man i nogen Tid havde kunnet stige ned til disse quasi-Katakomber, tilkastedes de; en Protocol skal rigtignok være bleven optagen og befinde sig i Postvæsenets Archiv, men Almeenheden har Intet senere derom erfaret. - Tilhøire i den første Port er Brevpostens Afdeling, hvor nu ogsaa alle med

Postgaarden i Kjøbmagergade.

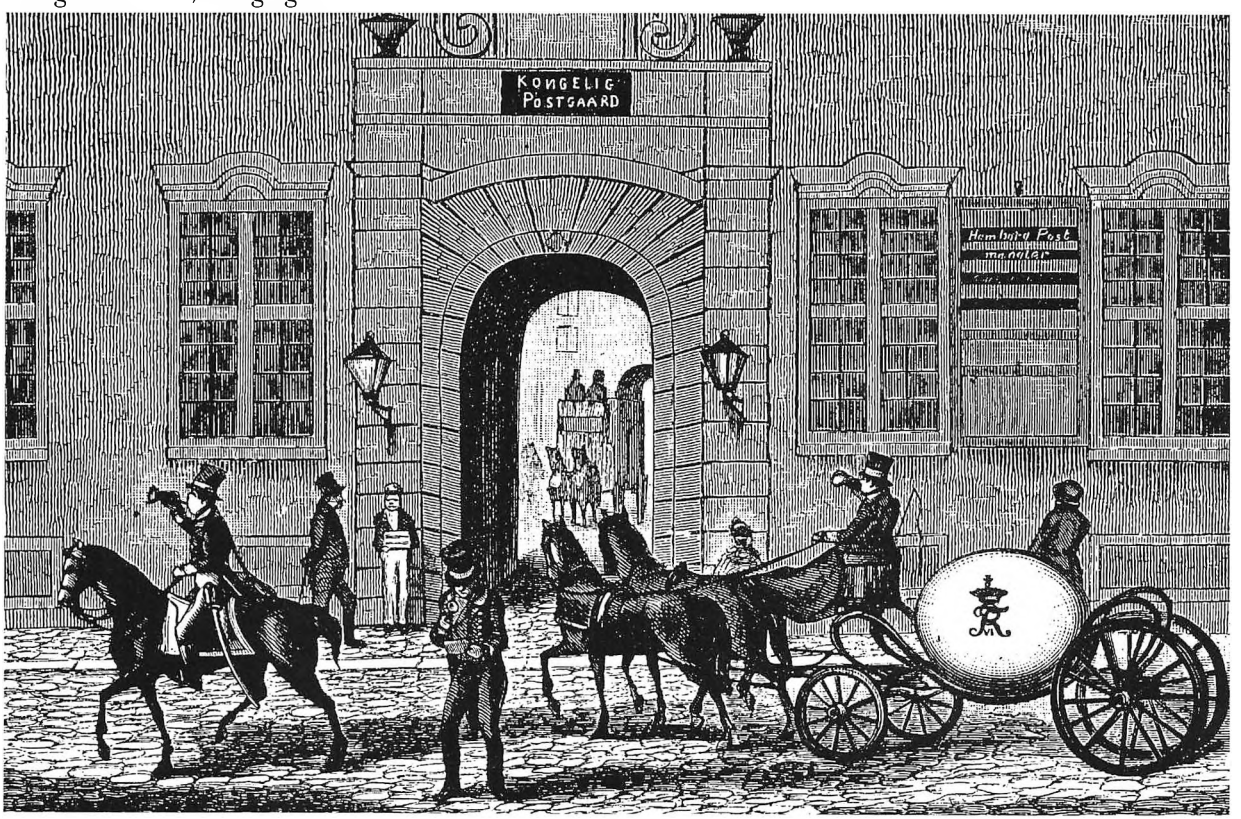

Frimærker forsynede Breve kunne nedlægges. Pakkeposten er paa den modsatte Side. - At Befordringsvæsenet, Personposten ogsaa er henlagt til Gaarden, turde være mindre heldigt, da de svære Deligencer og Dagvogne ved hurtig Udkjørsel af Porten i en saa befærdet Gade lettelig kunne afstedkomme Ulykker. - Med Postgaarden staaer i Forbindelse:

Telegraphstationen. - Den electro-magnetiske Telegraphs Bureau er en lille, nyombygget to Etagers Bygning i St. Helliggeiststræde. Den har ikke videre Anseelse uden forsaavidt at der midt paa Huset i en Niche eller en fordybning i Muren er indsat *H.C. Ørsteds* Buste, galvanoplastisk udført af *Caspar Møller,* med Omskrift "Electromagnetismens Opdager". Localet er imidlertid allerede befundet uhensigtsmæssigt og vil formodentlig snart blive henlagt til et andet Sted, maaskee til selve Postgaarden. *(Forresten er der hist og her i Staden og Forstæderne udhængt Brevkasser, hvori Breve kunne nedlægges og besørges afleverede til Posthuset, for derfra at distribueres efter Adressen.* - Paa samme Maade modtages og befordres Breve med *Fodposten,* d. v. s. Breve, som ønskes afleverede til Folk i Staden eller i Forstæderne, naar de af Vedkommende er forsynede med Frimærke. Skjøndt det Nærmere herom vil blive omhandlet under "Postvæsen", ville vi dog allerede her bemærke, at Fodpostfrimærket kun koster 2 Sk., men at dette blot gjælder for Breve i Kbhvn., hvorimod Breve udenfor Staden maae frigjøres med tvende saadanne 2 Sk.-Frimærker eller et almindeligt Postfrimærke til 4 Sk.)

Hospitaler

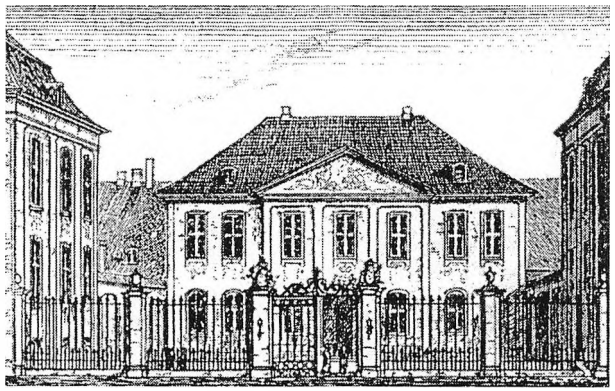

Frederiks Hospital

Frederiks Hospital

Dette *Frederik V's* smukke Mindesmærke har, som tidligere bemærket ved en overfladisk Betragtning nogen Lighed i Bygningsanordning med det Schimmelmannske Palais. Det er af nævnte Konge, som dertil henlagte sine Indkomster af den norske Postkasse, opført i Aarene 1752-57 og har sin Fundats af 6. August 1756. Den 31. Marts 1757, den kongelige Stifters Fødselsdag (f. 1723), indlagdes den første Patient, saa at altsaa Hospitalet i Aar, 1857, hæderligt kan feire sit 100 Aars Jubilæum.

Den ikke meget høie, men temmelig store og vidtløftige Bygning, bestaaende af en indbygt Qvadrat, som strækker sig tvers igjennem Qvarteret fra Bredgade til Amaliegade, med Indgang fra dem begge, kan gjerne siges at være kongeligt udstyret, og dens Indretninger ere, især naar tages Hensyn til slige Stiftelsers Tarvelighed i ældre Dage, beundringsværdige. Men, idet man med ædel Humanitet

ikke har taget i Betænkning at henlægge et Elendighedens Asyl i det fornemste og stolteste Stadsqvarteer, vistnok i den Formening, at det var den sundeste og frieste Deel af Byen, har man desværre! neppe lagt Mærke til, at den opfyldte Grund selv er meget fugtig, hvorhos man i Byggeplanen heller ikke har tænkt paa Kjeldere. Senere Aars Erfaring har viist, at denne vistnok luftigste Egn af Staden ingenlunde i hygieisk Henseende og naar Epidemier herske har været den heldigst valgte.

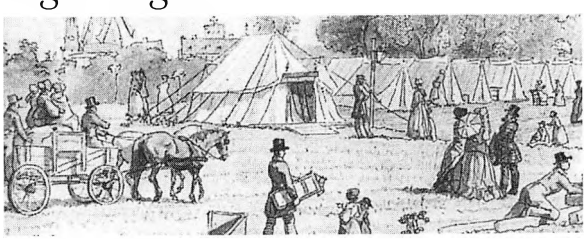

På grund af uhygiejniske og yderst slette boligforhold i København brød en omfattende koleraepidemi ud i 1853. Hovedstadens ringest stillede og mest udsatte befolkningsgruppe flyttedes derfor til provisorisk opførte teltlejre udenfor byens volde. – H.G.F.Holm.

Under de anseelige Portaler, prydede med Steenhuggerarbeide, seer man i Frontispicens Basreliefs Fremstillinger, der fortælle Stiftelsens skjønne Formaal (den barmhjertige Samaritan); og som et Talbeviis paa, hvorledes dette Maal er tilstræbt, ville vi blot nævne, at der f. Ex. i et af de første Virksomheds Aar, nemlig 1762, indlagdes 1462 Patienter, hvorimod der i 1841 nød 4258 Personer Cuur og Pleie. Heraf var omtr. 2/3 fritliggende Syge, idet mange Velgjørere have skjænket betydelige Summer til dette ædle Øiemed, hvorom de i Gangene ophængte Tavler underrette Efterkommerne. Det lave, men omfangsrige Corps de Logis kan optage 300 Patienter og deres Opvartere, men desuden ere Hjørnerne dækkede med fire høiere og ret anseelige Forbygninger, saa at man regner paa 350 Senge. Chroniske og syphilitiske Syge optages ikke paa dette Hospital, men forøvrigt har det sin chirurgiske og medicin-

ske Afdeling og sit eget Apothek i Nærheden.

Nu har det Plads til over 400 Senge, hvoraf c. 230 til den medicinske og 170 til den chirurgiske Afdeling. Sygestuernes Antal er 47, med fra 2 indtil 20 Senge, foruden 17 Officiantværelser og en Leilighed med 2 Værelser, hvilken rigtignok ogsaa betales med over 2 Rdl. daglig. Den øvrige Betaling er normeret til 45 5/7 Sk. daglig for Fællesstuer og 1 Rd. paa Officiantværelser. Hospitalet eier i egne Midler og Legater, efter Fradrag af dets Gjeld, over 1 1/2 Million Rdl. Hvad det har virket i videnskabelig Retning og for Lægekunsten, som practisk Skole for yngre Læger ved kliniske Øvelser o. s. v., skulle vi her ikke indlade os paa at bedømme, - Sligt lader sig ikke beregne efter Tønder Guld eller kan indregistreres i Tabelværker.

Med mindre trøstelige Betragtninger vilde Beskueren vistnok dvæle ved nysomtalte Hospitals nærliggende yngre Søster, der i ligefrem Almuetale kaldes "Almindeligheden", hvis han tilfulde kjendte al den menneskelige Elendighed, som disse Mure have indesluttet, og alle de bitre Erindringer, der knytte sig til denne Stiftelse og have gjort den til en Gjenstand for de Ulykkeliges Frygt og Gysen, naar de nødes til at søge Fattigvæsenet. Ja, det tør ikke negtes: at gives Udsigt til at blive "Lem" paa "Almindeligheden" er - med eller uden Grund - noget nær den frygteligste Forbandelse! Man har nemlig her begaaet det store Misgreb, hvis Ulemper Aar for Aar blive tydeligere trods alle Brandmure, at gjøre Bygningen paa engang til et Syge- og et Lemmehospital, en Helbredelses- og en Forsørgelsesanstalt, og man har derhos underlagt Begge Fattigvæsenets Bestyrelse, der -

let forklarligt - kun maatte gjøre Ondt til Værre.

Almindeligt Hospital er beliggende i Amaliegade (127-128) ved det Classenske Bibliothek. Hovedbygningen har en Længde af 305 Fod til Gaden, er 45 Fod dyb og inddelt i 31 Fag, foruden to Indkjørselsporte, som have optaget 3 Fag hver. Det har 4 Etager med brudt ("gebrokken") Tag, der giver en Mansard-Etage, og har tre store Frontispicer over lige saa mange Udspring, hvoraf de i Enden af Bygningen optage hver 3 Fag og den midterste 5 Fag. Mansard-Etagen har store Tagvinduer, og den nordøstlige Frontispice bærer Fr. V. Navnetræk, medens den sydvestlige har Chr. VII. Mod Gaarden har Bygningen to Sidefløie og i Midten et Udspring af 20 Al. Sidefløiene ere 20 Fod. l., 30 F. br. og af samme Høide som Hovedbygningen. Adskillige Forandringer og Tilbygninger ere skete i Aarenes Løb.

I Aaret 1765, under Fr. V's Regjering, da Ministeren *Joh. Hartv. E. Bernstorff* var Præses for Dir. Commiss. for Fattigvæsenet i Kbhvn., blev Hospitalets Opbyggelse besluttet og forberedt. Den 24. Juli 1766 - (Fr. V. var død d. 14. Jan. f. A.) - blev Grundstenen lagt. Arbeidet, der var opbudt til Licitation, udførtes af Bygmester *Conradi* og Brandmajor Muurmester *Place.* 1769 indviedes Hospitalets Capel eller Kirke. 1771, under det Struensee'ske Ministerium, blev det Hospitalet paalagt at modtage fattige Syge, hvis Modtagelse forhen var paalagt Fr. Hospital. I Aaret 1800 adskiltes Lemme- og Sygehospitalet fuldkommen fra hinanden i Henseende til Locale o.s.v. Efter Slaget paa Rheden 1801 og efter Kbhvns. Bombardement 1807 optoges en Mængde Qvæstede. I 1808 kjøbtes den Duntzfeldt'ske

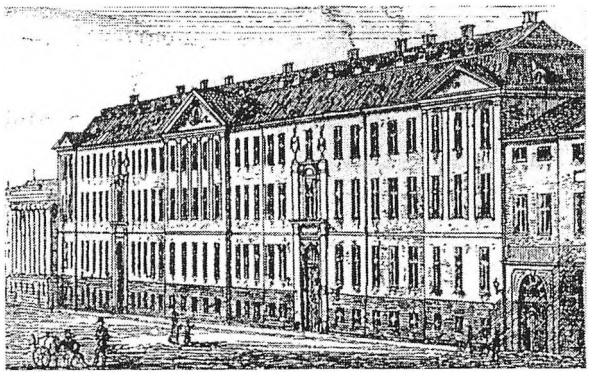

Almindeligt Hospital

Gaard til Hospitalet for 30,000 Rd. I 1809 henlagtes de syphilitiske Patienter, der tilforn havde henhørt under St. Hans Hospital, til dette, efterat kort forinden Koppe-Patienter ogsaa vare dertil henviste. 1831 oppudsedes den ydre Facade for de af Geheimr. *Bruun* dertil givne 3000 Rdl. (han har desuden legeret 6000 Rdl.), og 1832 kjøbtes det Duntzfeldt'ske Handelshus' Pakhuus til Lemmeafdelingens Udvidelse.

Skjøndt Hospitalet har ikke ubetydelige Indtægter, navnlig i Legatrenter, er dog den aarlige Underballance stor og maa indvindes ved Fattigskatten. - Hospitalet har forøvrigt kun fælles Stuer, ikke særskilte for betalende Syge. - Det for Patienter bestemte Antal Senge er c. 300, men Hospitalet har i et Aar havt 343 Syge paa samme Tid, og senere vel endog flere. Lemmernes Antal stiger i en foruroligende Progression; det var f. Ex. i 1830: 700, i 1832: 800, i 1840 over 1000, og skjøndt Cholera-Aaret ryddede sørgeligt op, turde dog Sammenstuvningen atter have naaet en mindre ønskelig Høide.

(Som en lille Mærkelighed kan

maaskee anføres, at det store Segl, som Hospitalet tilforn brugte til sine Documenter, og hvilket forestillede Lazarus liggende paa Halm og Hundene slikkende hans Saar, har Aarstallet 1630, er altsaa langt ældre end Stiftelsen.)

Garnisonshospitalet. Dette Hospital, bestemt for syge Landmilitaire, er beliggende østlig for Rosenborg i Rigensgade, og indrettet i en Bygning, der endnu kaldes med det pompeuse Navn "Guldhuset", fordi det, i Aaret 1668, opførtes af Fr. III. til Brug for Alchymisten Dr. *Burrhi,* der her skulde frembringe Guld. Da dette naturligviis ikke vilde lykkes - (skjøndt der paa Rosenborg Slot findes en Kaarde, hvis Fæste, Hage og Dopsko skulle være af det Guld, som Burrhi (ikke) har forfærdiget) - brugtes Stedet en Tidlang til et Qvæsthuus, derefter anvendtes det i *Chr. V.'s* Tid til en Klædefabrik, der skulde forsyne Armeen med de fornødne Uldstykker; men heller ikke i denne Henseende indbragde det Landet synderlige Guld, og selv for Øieblikket svæver en famøs Guldhuussag for Retten. - Under Fr. VI. blev det viet til sin nuværende Bestemmelse. Bygningen er forresten, som den nu staaer, ikke den oprindelige, da den største Længde ud imod Gaden afbrændte omtrent for et hundrede Aar siden, og da gjenopførtes langt større og anseeligere, saa at Fabriken kunde holde over hundrede Væverstole i bestandig Gang. - Hospitalet har tre Afdelinger og bestemtes til 60 Sygestuer, forsynede med 514 Senge, samt skulde have en Overlæge og tvende Underlæger.

Søetatens Hospital, stiftet d. 11. April 1806, er beliggende i Nyboder, indrettet paa at optage 200 Syge og fornemmelig bestemt for Statens faste Mandsskab saavel

som deres Familier. Det har en af 3 Directeurer (hvoriblandt Stabslægen) bestaaende Direction, en Inspecteur og en Præst som Sygetrøster.

Her kunne vi maaskee passende nævne: *Søqvæsthuset,* det ældste Sygehospital i Staden (stiftet 29. Decbr. 1674) skjøndt det i Reglen ikke er belagt med Syge, uden i paakommende Tilfælde af Epidemier, f.Ex. Kopper, Cholera etc. Det har sine Indtægter fra Laaneanstalten Assistentshusets Overskud, er beliggende paa Christianshavn (Overgade o. V. 176) og tæller for Øieblikket iblandt sine Beboere Etatsraad *J. L. Heiberg.*

(En anden Bygning af samme Navn "Sø-Qvæsthuset" er beliggende i Nærheden af Nyhavn. Den opførtes 1683 af Chr. V. til Pleieanstalt for qvæstede eller lemlæstede Søfolk. Men da der - Gud skee Lov! - var Mangel paa saadanne, overgik den til Lemmehospitalet og Skole for Søetatens fattige Børn, senere til Caserne etc.).

Fødsels- og Pleiestiftelsen, oprettet af Dronning *Juliane Marie* ved Gavebrev af 8. April 1785, er beliggende i Amaliegade og var tidligere forenet med Frederiks Hospital. Generalmajor *Classen* har bidraget betydelige Summer til denne Anstalt, der foruden sit oprindelige Øiemed som Accouchementhuus tillige er en fortreffelig Skole for Fødselshjælpere og Jordemødre, hvilke Sidste herfra udgaae til hele Landets Forsyning. Omtrent 1000 Børn fødes her aarlig, og naar Moderen er ude af Stand til selv at forsørge sit Barn, udsættes det størstedels paa Landet; medtager hun det fra Stiftelsen og er uformuende, erholder hun i nogle Aar en Understøttelse til dets Opfostring. Efter at en epidemisk Sygdom en Tidlang havde truet Anstalten med Undergang,

dels standset dens Virksomhed og dels tvunget den til at søge et andet Locale, er den Foranstaltning nu truffen, at der i selve Bygningen paa eengang kun optages indtil 20 Patienter, som indlægges etageviis, medens den ubelagte Etage udluftes; er der da ikke Plads for alle de Søgende, henvises Vedkommende til Jordemødre i Byen, hvem det tidligere var forbudt at huse eller indtage ugifte Fruentimre i deres Barselsærd (Pl. 24. Decbr. 1787). - Stiftelsen eier c. 5 Tønder Guld.

Hospital for Sindssvage har Hovedstaden ikke. Saadanne Ulykkelige modtages vel en kort Tid til Behandling paa Frederiks- eller Alm. Hospital, men befordres da, naar Omstændighederne udkræve det til *Bidstrupgaard* i Nærheden af Roeskilde eller en fjernere Daareanstalt.

Institutet for Blinde, stiftet i Aaret 1811 ved Sammenskud af veldædige Borgere ("Kjæden"), yder de blinde Elever Kost, Klæder, Bopæl og Underviisning enten gratis eller for en ringe aarlig Betaling.

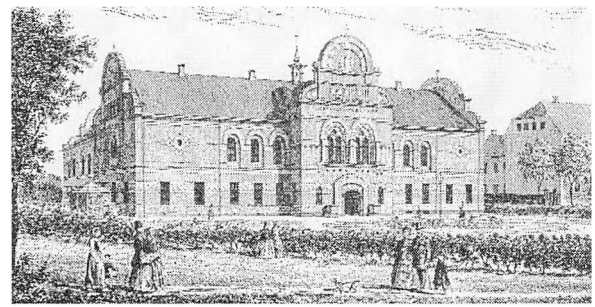

Institut for Blinde.

Institut for Døvstumme, stiftet d. 17. Apr. 1807, er beliggende udenfor Østerport paa Kastelsveien. Elevernes Antal varierer imellem 80 og 120. For Kost, Klæder, Pleie og Reenlighed erlægges en noget høiere Betaling end i Blindeinstitutet, hvilken Betaling i Tilfælde af Uformuenhed udredes af vedkommende Amts eller Kjøbstads Fattigkasse. Eleverne nyde en hensigtsmæssig Underviisning (Institutet sortere under Cultusministeriet), der sætter de Fleste istand til se-

nere at erhverve sig deres Udkomne. Man støder ikke sjeldent paa Elever, der skrive særdeles smukt og godt for sig.

Foruden de allerede nævnte større Hospitaler have ogsaa de fleste Arbeidshuse og Fattigforsørgelselsesanstalter locale Sygestuer og Lægetilsyn, navnlig har Frelsers Sogn en Helbredsanstalt. - Paa de senere Aar er ved privat Goddædighed oprettet et særligt *Børnehospital.* Tæt udenfor Staden er ogsaa nylig oprettet en *Idiotanstalt.* - Et offentligt *Vaccinationsinstitut* (Viingaardstræde) er gratis for Alle, der ville benytte samme, da Vaccinationen her er lovbefalet. - Et *orthopædisk Institut* havde en Kammeraad *Langgaard* oprettet udenfor Byen (først paa Strandveien, senere paa Gamlekongevei), men trak sig tilbage fra denne Virksomhed, der fortsattes af den ogsaa i denne Retning heldigt virkende *Prof. Bock.* - For *Øiensyge* har Prof. *Ridder Lehmann* aabnet en meget besøgt Anstalt; og overhoved maa det siges til Roes for den danske Lægestand i Almindelighed, at den med sjelden Iver, Dygtighed og Uegennyttighed røgter sit ædle Kald, saa at det i Reglen er Enhvers Skyld, der i saa Henseende vansmægter uden Hjælp. Flere Selskaber have stiftet sig til det Øiemed at yde Sygebistand, Laugene have Sygekasser, og Tyendets Forpleining kan man sikre sig ved et Slags Assurance, idet man imod en billig aarlig Indbetaling kan erholde det frit indlagt paa Hospitalet.

Veterinairskolen, hvor alskens sygt Qvæg behandles og Elever oplæres til Dyrelæger, er for Tiden paa Christianshavn (St. Annegade 283); men forlader nu vel snart sin ikke meget gamle Bygning, idet man er ifærd med at reise den en mere storartet imellem Gml. Kongevei og Rolig-

hedsveien - maaskee dog vel nær Staden. Skolen selv har, navnlig i *P. Chr. Abildgaards* Tid, havt en god Klang iblandt deslige Anstalter. - *Det veterinaire Sundhedsraad* er oprettet d. 8. Juni 1851 og sorterer under Indenrigsministeriet.

Apotheker, som vi her maaskee bedst kunne nævne i Forbindelse med de øvrige Helbredsforanstaltninger (over hvilke det d. 13. Mai 1803 oprettede kgl. *Sundhedscollegium* har vedvarende Tilsyn under Justitsministerens Overbestyrelse), findes fordelte over hele Staden i temmelig passende Forhold, skjøndt ikke just heldigt Beliggenhed, idet flere ligge temmelig nær hinanden, hvilket vil sees af følgende Fortegnelse:

Gammel-Torvs Apothek (Gml. Torv), *Løve-Ap.* (Vimmelskaftet el. Gml. Amagertorv), *Militair og Vaisenhuus Ap.* (Kjøbmagergade), *Salomons Ap.* (Østergade 50), *Svane-Ap.* (Østergade 71), *Hjorte-Ap.* (Gothersgade), *Elefant-* eller *Hof. Ap.* (St. Kongensgade), *Christianshavns-Ap.* (Lille Torveg.) det allerede nævnte *Frederiks-Hospitals Ap.*

Gigt og rheumatiske Smærter

i Albue, Knæ eller Haandled. Der frotteres rundt paa de paagældende Steder. I Skulder og Hofter stryges udefra og og indefter. I Ryggen fra oven og nedefter.

Smærter i Hænder, Fødder og Fingre.

Man stryger udefter mod Taa og Fingerspidser.

Skulde, hvad der ofte er Tillældet, Gigtsmærterne flytte sig fra et frotteret Sted til et andet, maa man straks energisk forfølge dem. Eksempel: »Flytter Gigten sig fra Skulder til Albueleddet, skal man stryge Overarmen fra Skulderen og ned efter og omkring Albueleddet.« Skulde Gigten atter flytte sig ud i Hænder og Fingre, frotteres Underarmen fra Albuen og ud mod Fingerspidserne.

Samme Fremgangsmaade er at iagttage med de øvrige Lemmer, som angribes af Sygdommen.

Nervøs Hovedpine.

Man stryger let henover Panden fra Tinding til Tinding.

Nervøsitet, Lammelse og Svækkelse.

Ryggen stryges fra oven og nedefter, ligeledes Arm og Benmuskler.

For Cyklister og andre Idrætsmænd

vil Frotterbørsten snart vise sig uundværlig og meget nem at benytte, idet man blot behøver at frottere de vigtigste fungerende Muskler **før, under** (saafremt dette lader sig gøre) og **efter** en større eller længere Kraftudfoldelse.

Annonce fra en af tidens populære »Lægebøger«.

Andre Hospitaler

De hidtil nævnte Bygninger under Navn af "Hospitaler" have tildels været Helbredelsesanstalter; vi skulle nu nævne nogle, som oprindelig ere Forsørgelsesanstalter, saakaldte Lemmehospitaler, og ville begynde med:

Vartou

Naar vi særligt dvæle ved denne Lemmestiftelse, hvis Bygninger danne den søndre Side af Halmtorvet og indtage et Stykke af Farvegade, Vestervold og Løngangsstræde, da er det hverken formedelst dens tillokkende Ydre, idet Gaarden kun er lav og temmelig skummel af Udseende, eiheller formedelst dens Indre, snart ufortjent lovpriste Herlighed, snart lige saa uforskyldt ilde omtalte Usselhed; - men fordi, at der til denne Stadens ældste Veldædighedsanstalt knytte sig historiske Minder og fremdeles synes at skulle knytte sig saadanne til den.

Den første Begyndelse til *Helligaands* eller *Helliggeistes Hospital,* i daglig Tale kaldet "Vartou" skriver sig fra den oldenborgske Kongestammes Fader *Christian I.,* der, tilbagekommen fra en Reise til Rom (ikke den berømte Romerreise 1474) i 1445 stiftede et Hospital for 20 Fattige, indrettet efter Saxia ab Ube i Rom, kaldet "Helliggeistes Huus" (underlagt Munkene af Duebrødre-Ordenen - heraf Duen over Indgangen til Helliggeistes Kirke) og beliggende ved Helliggeistes Kirke. - Dette er oprindelsen til Vartou Stiftelse; Bygningen derimod har en anden Historie.

I 1589 tilskjødede *Chr. IV. Tyge Brahe* tvende "øde" Huse og en

Bod i Farvegade, med den Forpligtelse, at han vel skulde kunne gjøre sig Eiendommen saa nyttig som mulig, men tillige sørge for, at et derværende Farveri kunde forblive i Drift. Da Tyge Brahe d. 29. April 1597 forlod Hveen, flyttede han ind i bemeldte sin Gaard; men efterat hans Avindsmand, Rigshofmester *Walkendorf* havde skiftet tvende "lærde" Mænd til Uranienborg (deriblandt Thom. Finche, Prof. Math. ved Kbhvns. Universitet), for at gjøre sig bekjendt med T. Brahes Instrumenter, og disse gode Mænd i deres Viisdom have erklæret, at Instrumenterne vare "ikkun unyttige Redskaber og altfor kostbar Curiositet", saa lod Rigshofmesteren i Kongens Navn (Kongen var i Tydskland) ved Byfogeden T. Brahe forbyde at fortsætte sine astronomiske Observationer paa det Taarn, man havde overladt ham paa Vestervolds Bastion ligeover for Vartou, samt sine "chymiske Øvelser" hiemme i sit Huus i Farvegade. I Juni samme Aar forlod Tyge Brahe sit utaknemmelige Fædreland. Huset kom i den navnkundige *Peter Wides* Hænder, eiedes derefter af Joachim Wind, og solgtes af denne i 1666 til Hospital, da Chr. I's lille Stiftelse, efter mangehaande sære Omskiftninger og besynderlige Flytninger, netop var bleven huusvild ved at flytte fra et Leiehuus i Pilestræde til "Børnehuset" paa Christianshavn. Fra 1726 til 1758 bleve de Bygninger, hvoraf Hospitalet nu bestaaer, til Farvegade, Volden og Løngangsstræde dels opførte, dels kjøbte; og den forhen omtalte Grev Berkentin lagde Grundstenen til Kirken d. 23. April 1754. Saavel i 1728 som i Ildebranden 1795, samt i Bombardementet 1807 led Stiftelsen meget, navnlig forkom en Mængde Documenter; og muli-

gen ere disse Uheld nærmest Foranledning til den Forvirring, der synes at være i Vartous Bogholderi og til den kummerlige Maade, paa hvilken man maa snoe sig i visse Conjuncturer, uagtet de høist betydelige Legater og det "Hartkorn" Stiftelsen eier.

Hospitalet - der forøvrigt nu atter omformes og udvides - har 428 Pladser for Trængende, der foruden den frie Bolig, som er maadelig nok, nyde 4 Mk. 3 Sk. hver ugentlig. Til flere af de saakaldte "Senge" have visse Familier Belæggelsesret, som Privateiendom, der forbeholdes Testators eller Legators Efterkommere; de øvrige belægges, efter den adm. Fattigdirections Skjønnende, i Reglen med forarmede "Borgere" eller deres Enker, men derfra skeer der dog, som det synes, enkelte Undtagelser. I Cholera-Tiden indtraf mange Vacancer; imidlertid udfyldtes snart Lacunen, og Pladserne søges nu som et Held. - En Stiftelse i Farvegade 134 for 17 svagelige og aldrende Fruentimmer staaer i Forbindelse med Vartou. Efter den Paagjældendes Alder kunne Pladserne kjøbes hertil for 3 á 500 Rd. Lemmerne erholde 4 Mk. ugentlig.

CLAUDIUS ROSENHOFF

Kjøbenhavn · *Illustreret Veiviser og Beskrivelse over Byen i 1857*

Copyright © MXMIX by Strandbergs Forlag a-s.
Redaktion: Edouard Ree. – Fotografisk, mekanisk eller anden gengivelse af bogen »Kjøbenhavn · Illustreret Veiviser og Beskrivelse over Byen i 1857« eller dele heraf er ikke tilladt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug for anmeldelser. – Bogen er tilrettelagt, reproduceret og trykt hos Strandberg Bogtryk/Offset a-s. *ISBN 87-7717-131-4.*

Kjøbenhavn

Illustreret Veiviser og Beskrivelse over Byen

Forfatteren *Caspar Claudius Rosenhoff* (1804-1869) indsamlede for 150 år siden en lang række værdifulde informationer om Københavns historie og om datidige, aktuelle forhold.

Disse oplysninger samlede han i 1857 i en bog med ovenfornævnte titel, som Strandbergs Forlag nu genudgiver størstedelen af. I bogen, der er en vigtig kilde til Københavns historie, fortæller Rosenhoff på en både korrekt og humørfyldt facon om hovedstadens »Quarterer«, dens huse, kirker og andre monumentalbygninger, dens indbyggerantal, sundhedstilstand, handel, forsyning af levnedsmidler og meget, meget mere.

»Kjøbenhavn · Illustreret Veiviser og Beskrivelse over Byen i 1857« blev i sin oprindelige udgave revet væk, og er i dag selvsagt ikke til at opdrive, heller ikke antikvarisk. Værket blev nemlig *slidt op* af d sker, der købte det. Bogen har derfor i mang stærkt efterspurgt af læsere med interesse stadens spændende historie. – »Kjøbenh streret Veiviser og Beskrivelse af Byen i nærværende udgave forsynet med mere e tidige tegninger, træsnit og kort.

Strand

hb vok mag
46.3
Rosenhoff, C. C.
Kjöbenhavn
KASSERET
Odense Bibliotekerne
og Borgerservice
2 247 845 1
ODENSE CENTRALBIBLIOTEK
777434489

ISBN 87-7717-131-4.